

จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๒๓

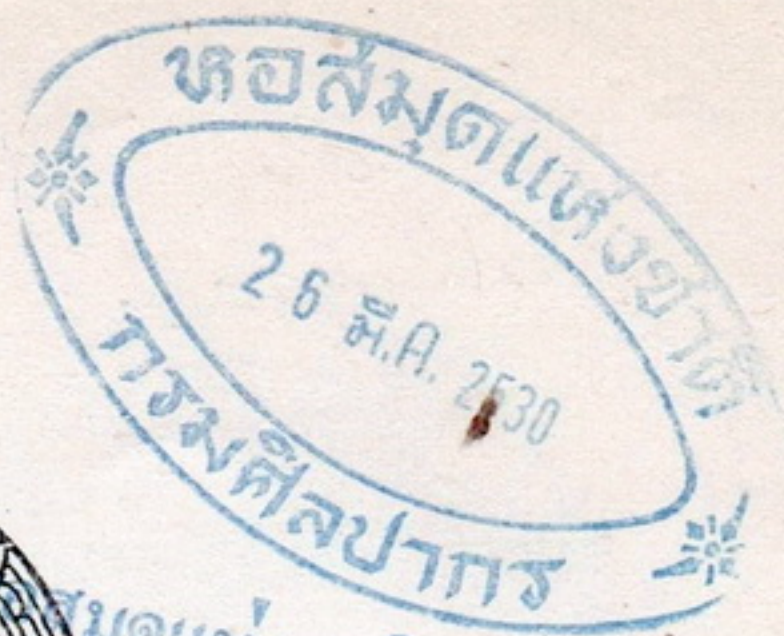
นางฉอ้น รักษานิช และ บุตร, จิตา
พิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายขันธ์ รักษานิช

959.3057 ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑ 657 ๑๕

วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๐

จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์
พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ภาค ๒๓

นายฉ้อฮน รักวณิช และ บุตร, จีตา
พิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ในงานมาปนกิจศพ

นายบัณฑิต รักวณิช

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๐

เลขห้อง ๒๐๖

เลขหมู่ ๑๕๙.๓๐๕๗
๐ ๖๕๗๐๒

เลขทะเบียน น. ๓๐๑.๕๗๐๒ ๒๐๖

คำนำ

ในงานฉาบฉวย นายบันลือ รักวานิช กำหนดงานวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๐ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม นางศรีสมัย อรุณรัตน์ ซึ่งเป็นหลาน ได้เป็นผู้แทนเจ้าภาพมาติดต่อกับกรมศิลปากร ว่ามีความประสงค์จะขออนุญาต จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชานิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ ๒๓ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือนี้ เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มีอยู่ ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ (พ.ศ. ๒๔๒๒) ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผ่นบางเล่มของหนังสือนี้ ว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดี ตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหนังสือในหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ในบัดนี้ หนังสือจึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือนี้ต้องเป็นพระราชานิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า “ต้องเป็นพระราชนิพนธ์” ก็เพราะปรากฏในภาคต้น ๆ ที่หอสมุดฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญ ไม่มีราชาศัพท์เลย จนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นไป เข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจด จึงใช้ราชาศัพท์ เช่น “เสด็จพระราชดำเนิน” “ทรงพระราชนิพนธ์” เหล่านั้นเป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีส่วนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่า เป็นพระราชนิพนธ์คือตรัสสั่งให้ข้าราชบริพารหรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสแล้วว่า “บ่ายไปศาลเจ้าและข้ามไปตุงงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ” ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า “บ่ายเสด็จไปศาลเจ้าและข้ามไปทอดพระเนตรงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำเสด็จกลับ” (หน้า ๑๙ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำ หรือโดยมากที่ผู้รับรับสั่งให้จดสืบทอดหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น “องค์มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์” คำว่า “องค์มนุษย์” คือ “พระองค์เจ้ามนุษย์นาคมานพ” ซึ่งเป็นพระนามเดิมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า “ถ้าสมเด็จพระนันทก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน พระองค์” คำว่า “นันท” เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เอง และผู้รับ รับสั่งให้จดสืบทอด แต่คำว่า “พระองค์” เป็นคำที่ผู้รับ รับสั่งได้เปลี่ยนแล้ว ซึ่งความจริงถ้าทรงจดลงเองก็คงจะเป็นว่า ถ้าสมเด็จพระนันทก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในนันท หรือถ้าผู้รับ รับสั่งจะไม่สืบทอดก็คงจะเป็นว่า “ถ้าสมเด็จพระ พระองค์ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์” ดังนั้นเป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ในตอนหลัง ๆ มาตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ก็ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่เฉพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้น้อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วัน จะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อ่านหลายจำพวก โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือเล่มนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสืออย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศไทยในยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวัน วันละเล็กน้อยนี้เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติกฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่น ๆ อันปรากฏอยู่ในพระราชกิจจานุเบกษา เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่น ในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่า ใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการตามกระทรวงต่าง ๆ อย่างไรบ้าง จะต้องค้นหาเรื่องที่ต้องการทราบด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอด และเป็นหลักฐานเพียงพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประศาสนนโยบายทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศ และเป็นการภายในว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง นำประเทศไทย หลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความลำบากยากเย็นเพียงไร สมควรเป็นทิวทัศน์คติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันนี้ เป็นเรื่องยาว ได้แบ่งตีพิมพ์เป็นภาค ๆ ติดต่อกันรวม ๒๔ ภาค เฉพาะภาคที่ ๒๓ นี้ ได้ตีพิมพ์ครั้งแรกในงาน

พระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าทัศนภาส เกษมสันต์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘
การพิมพ์ครั้งนี้จึงนับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สอง

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุประทาน ซึ่งเจ้าภาพได้
จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นายบันลือ รักวานิช ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือแจกเป็น
กุศลสาธารณประโยชน์ ขออำนาจกุศลทั้งนี้จงเป็นพลวปัจจัยตลบันดาลให้
นายบันลือ รักวานิช ได้ประสบแต่อิฏฐคุณมณูญผลในสัมปรายภพ สมดัง
เจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๖ มีนาคม ๒๕๑๐

นายบันลือ รักวานิช

ช้าตะ 12 พฤศจิกายน 2450

มตะ 16 ตุลาคม 2508

ประวัติย่อ

นายบันลือ รักวานิช เป็นบุตรคนที่ ๘ ของนายรักและนางเล็ก รักวานิช เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ ณ ตำบลราชวิถี อำเภอ คลุม จังหวัดพระนคร นายบันลือมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม ๑๒ คนคือ

๑. ด.ช. ล้ม รักวานิช (ถึงแก่กรรม)
๒. ด.ญ. สมบูรณ์ รักวานิช (ถึงแก่กรรม)
๓. น.ส. ไล้ รักวานิช (ถึงแก่กรรม)
๔. นางเน้ย รักวานิช
๕. นางเนย สังขวิจิตร (ถึงแก่กรรม)
๖. นางนวม ชันธแก้ว (ถึงแก่กรรม)
๗. น.ส. เนียม รักวานิช
๘. นายบันลือ รักวานิช
๙. นายเลขา รักวานิช
๑๐. ด.ญ. สุก รักวานิช (ถึงแก่กรรม)
๑๑. นายดิเรก รักวานิช
๑๒. นายลิขิต รักวานิช

การศึกษา

สำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์ จากโรงเรียนมัธยมวัดราชาธิวาส

ต่อมาได้รับการฝึกวิชาช่าง เป็นนักเรียนฝึกหัดช่างเครื่องยนต์โรงงาน

เกียกกายทหารบก

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ

เริ่มรับราชการเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ในโรงงานเกียกกาย
 ทหารบกเป็นครั้งแรก และต่อมาได้รับราชการในกรมชลประทาน ดังต่อไปนี้
 พ.ศ. ๒๔๗๓ ตำแหน่งช่างเครื่องยนต์ โรงงานกรมชลประทาน ประจำรดชุด ๑๒
 พ.ศ. ๒๔๗๗ ,, ,, ,, ,, ,, ๑๑
 พ.ศ. ๒๔๗๘ ,, ช่างเครื่อง (ได้รับคำชมเชยความชอบจาก อรช. ไป
 ปฏิบัติงานในการขนย้ายทรัพย์สินสมบัติของ
 ชาติที่จังหวัดเพชรบูรณ์ได้ผลดีเป็นที่เรียบ
 ร้อย ตั้งแต่ ๔ พ.ค. ๒๔๘๙)
 พ.ศ. ๒๔๘๑ ,, ช่างเครื่อง เป็นผู้ควบคุมรับผิดชอบรดชุด ๑๑ และรด
 ชุด ๗
 พ.ศ. ๒๔๘๓-๘ ,, ช่างเครื่อง
 พ.ศ. ๒๔๘๙ ,, นายรดชุด ๑๔
 พ.ศ. ๒๔๘๙-๙๒ ,, นายรดชุด ๙
 พ.ศ. ๒๔๙๓-๕ ,, นายรดชุด ๑๐, นายรดชุด ๑๑
 พ.ศ. ๒๔๙๖ ,, ประจำแผนก แผนกตรวจพัสดุ กองช่างกล กรมชลประทาน
 พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๗ ตำแหน่งประจำแผนก (เทียบโท)

ชีวิตสมรส

นายบันลือได้สมรสกับนางสาวฉอ้น อินทรกลัด เมื่อวันที่ ๕ เมษายน
 พ.ศ. ๒๔๗๖ มีบุตรและบุตรสาวรวม ๑๓ คน

๑. นางเสริมสุข รักวานิช
๒. นางเสริมศรี จินฉนวนโส

(๓)

๓. นายองอาจ รักวานิช
๔. นายยงยุทธ รักวานิช
๕. นายอาวุธ รักวานิช
๖. น.ส. ชุศรี รักวานิช
๗. น.ส. จวีวรรณ รักวานิช
๘. น.ส. กันยาศิริ รักวานิช
๙. ด.ช. สดเสนต์ รักวานิช
๑๐. ด.ช. ชุศักดิ์ รักวานิช
๑๑. ด.ญ. จินตนาภรณ์ รักวานิช
๑๒. ด.ญ. รัตนภรณ์ รักวานิช
๑๓. ด.ช. ชุชาติ รักวานิช

นายบันลือเป็นผู้มีนิสัยดี รักลูกเมียและพี่น้องเป็นอย่างมาก เป็นผู้ที่มีความอดุสหาะขยันหมั่นเพียร ดังจะเห็นได้ว่าแม่จะมีบุตรมากถึง ๑๓ คน แต่นายบันลือก็พยายามให้การศึกษาแก่ลูกเป็นอย่างดี คอยอบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้เป็นคนขยันหมั่นศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนให้รู้จักประหยัดในการใช้เงิน ตลอดระยะเวลาที่นายบันลือต้องไปทำราชการเป็นนายรถชุด และประจำอยู่ต่างจังหวัดเป็นเวลานาน นายบันลือก็ส่งลูก ๆ มาอยู่ในกรุงเทพฯ กับพี่น้อง เพราะเกรงว่าถ้าติดตามพ่อไปทุกจังหวัด ลูก ๆ จะได้รับการศึกษาไม่ติดต่อกัน ตลอดเวลาที่อยู่ห่างลูกนายบันลือก็ส่งเสียและตักเตือนสั่งสอนลูกอยู่เสมอ.

นายบันลือเป็นผู้มีอารมณ์สนุกสนานร่าเริง รักธรรมชาติ และชอบการเลี้ยงสัตว์เป็นงานอดิเรก สัตว์ที่เลี้ยงมีหลายประเภท เช่น นก เป็ด ไก่ แพะ ตลอดจน จระเข้ และ งู ทั้งนี้เพราะนายบันลือเป็นผู้มีนิสัยชอบการผจญภัย

และรักการกีฬาทุกประเภทโดยเฉพาะกีฬามวย ในระยะหลังนี้นายบันลือได้
ให้ความสนใจในกีฬามวยเป็นอย่างมาก จนกระทั่งเป็นหัวหน้าคณะมวย เมือง
สุรินทร์ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในวงการมวย นายบันลือเป็นผู้สนับสนุนชอบการผาด
โผนผจญภัยก็จริง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นคนที่รักสงบ มีสัมมาคารวะ ชยัน
ขันแข็งโอบอ้อมอารี ดังจะเห็นได้ว่านายบันลือไม่เคยดื่มสุราเลย ในคราวที่
ต้องช่วยภรรยาทำมาค้าขายเพื่อส่งเสียลูกให้เล่าเรียน นายบันลือก็ชวนชวาย
ช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา

นายบันลือเป็นผู้มีพละนามัยสมบูรณ์ดีมาก จนล่วงเข้าวัยกลางคน
จึงเป็นโรคความดันโลหิตสูง จนกระทั่งในบั้นปลายของชีวิตมีโรคเบาหวาน
และไตพิการแทรกเข้ามา ได้เข้ารักษาพยาบาลในโรงพยาบาลกรมชลประทาน
ถึง ๒ ครั้ง จนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๘ (รวมอายุได้
๕๘ ปี) ยังความเศร้าสลดอาลัยรักแก่บรรดาญาติมิตรพี่น้อง และครอบครัว
เป็นอย่างยิ่ง ด้วยคุณความดีที่นายบันลือได้ประกอบไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ขอ
จงเป็นผลอำนวยความสุขให้แก่นายบันลือ รักษานิซ ในภพหน้าโน้นเทอญ.

ภรรยา บุตร และ ธิดา
เมื่อคืนวันเสด็จพระอภิธรรม ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

คำไว้อาลัยของลูก

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๔ เป็นวันที่ลูกได้รับความเศร้าสลดใจอย่างยิ่ง และเสียใจที่สุด ซึ่งลูกจะลืมเสียไม่ได้เลย แม้ว่าการจากของคุณพ่อจะไม่มีวันกลับมา เป็นตามกฎหมายของธรรมชาติซึ่งไม่มีบุคคลคนใดหลีกเลี่ยงได้ แต่การจากของคุณพ่อรวดเร็วเกินไปสำหรับคุณแม่และลูก ๆ ซึ่งลูกมิได้คาดมาก่อนเลย การจากของคุณพ่อวันนั้น ลูก ๆ ก็ได้เฝ้าดูอาการตลอดมาจนคุณพ่อหมดลมหายใจด้วยอาการสงบ ต่อไปลูก ๆ ก็เป็นกำพร้าไม่มีพ่ออีกแล้ว มีแต่คุณแม่คอยดูแลตักเตือนแต่ผู้เดียว คุณพ่อเป็นคนดีรักและห่วงลูก ๆ ทุกคน คุณพ่อเป็นคนที่ มีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อคุณแม่และลูก ๆ ตลอดจนญาติพี่น้อง การจากของคุณพ่อจึงทำให้คุณแม่, คุณอาของลูกเสียใจอย่างที่สุด ผลแห่งการทำความดีของคุณพ่อเมื่อมีชีวิตอยู่ ยากที่คุณแม่และลูก ๆ จะลืมได้ ลูกจะกระทำทุกสิ่งที่คุณพ่อเคยสั่งสอนไว้ เพื่อดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อจะได้เป็นสุขหมดกังวล

กุศลกรรมส่วนดีที่ลูก ๆ ได้ประกอบไว้ ลูกขอกราบอุทิศผลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อ จงประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพ เทอญ.

จากลูก

เสริมสุข รักวานิช

กลุ่มคนรักโลก

คำไว้อาลัยของลูก ๆ

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๘ เป็นวันที่ลูก ๆ ได้รับความทุกข์โศกและเสียใจที่สุดซึ่งจะลืมเสียไม่ได้ในชีวิตนี้ เพราะลูก ๆ ได้สูญเสียคุณพ่อผู้เป็นที่รักและเคารพยิ่ง พ่อจ๋า ลูก ๆ ไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่า คุณพ่อจะมาด่วนจากลูก ๆ ไปรวดเร็วอย่างนี้ เมื่อคุณพ่อมีชีวิตอยู่ คุณพ่อให้ความรักและความเมตตาปรานีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เผื่อห่วงใยในทุกซอกซอกของลูก ๆ อบรมสั่งสอนให้ลูก ๆ ปฏิบัติในทางที่ตรงไปเพื่อความสุจริตใจ ปกป้องเลี้ยงดูลูก ๆ มาจนเติบโตใหญ่ สู้ดทนเหน็ดเหนื่อยเสียสละทุกอย่าง อุตสาหะฟันฝ่าอุปสรรคทั้งมวลเพื่อลูก ๆ มิได้ห่อถ่อย คุณพ่อเป็นพ่ออันประเสริฐสุดของลูก ๆ เป็นประจักษ์พยานใครที่ลูก ๆ ได้ฟังฟังอย่างอบอุ่นเสมอมา

พ่อจ๋าต่อไปลูก ๆ ก็ไม่มีโอกาสได้ใช้คำเรียกว่า “คุณพ่อ” เหมือนคนอื่นเขา ลูก ๆ ต้องกำพร้าพ่อเสียแล้ว ลูก ๆ เหลือแต่คุณแม่ที่คอยจะให้คำสั่งสอน อบรม ให้ความอบอุ่นแก่ลูก ๆ แต่ผู้เดียว ลูก ๆ จะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่คุณพ่อเคยสั่งสอนตักเตือนลูก ๆ ไว้ ถึงแม้ลูก ๆ จะทราบดีว่าความตายเป็นสิ่งซึ่งไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ แต่ลูก ๆ ก็ไม่วายเศร้าโศก และมีความทุกข์อย่างสาหัส คุณพ่อจากไปรวดเร็วอย่างไม่มีวันกลับ ลูก ๆ ก็ยังมีได้ตอบแทนบุญคุณคุณพ่อเลย ลูก ๆ คิดว่าชาตินี้จะหาผู้มีพระคุณสูงสุดและพ่อที่ดีอย่างนี้ยากเหลือเกิน

(๗)

เดชะด้วยจิตบริสุทธิ์อันระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ ขอดวงวิญญาณ
ของคุณพ่อซึ่งสถิตอยู่ ณ แห่งหนใด โปรดรับทราบถึงความรักและอาลัยของลูก ๆ
ด้วย อานุสสรณ์ทั้งหมด ซึ่งลูก ๆ ได้ประกอบมาแล้วและที่จะบำเพ็ญในกาล
ต่อไป ลูก ๆ ขอตั้งจิตอธิษฐานให้กุศลผลบุญนั้น ได้โปรดบันดาลให้คุณพ่อที่
รักของลูก ๆ จงประสบแต่ความสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพ และหากชาติหน้า
มีจริงลูก ๆ ขอเกิดเป็นลูก ๆ ของคุณพ่อทุกชาติไป.

จาก

ลูก ๆ ของคุณพ่อ

คำไว้อาลัยของภรรยา

ดิฉันได้ร่วมชีวิตกับคุณบันลือ รักวานิช มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่ง
เป็นเวลา ๓๒ ปีกว่ามาแล้ว ตลอดเวลาแห่งการเริ่มต้นชีวิตสมรส เราต้องเร่
ร่อนระหกระเหินไปยังที่ต่าง ๆ ตามหน้าที่ที่คุณบันลือได้รับมอบหมายเพราะขณะ
นั้นคุณบันลือมีตำแหน่งเป็นนายเรือชุดกรมชลประทาน เมื่อลูก ๆ โตพอที่จะ
เข้าโรงเรียน เราต้องส่งเข้ามาฝากพี่น้องไว้ในกรุงเทพฯ เพื่อให้ลูกได้เรียน
หนังสือ ช่วงชีวิตในตอนนั้นช่างเป็นช่วงแห่งความทรมาณใจเราทั้งพ่อแม่และ
ลูก ๆ ยามเมื่อพ่อแม่มาเยี่ยมลูก ๆ ต่างพากันดื่อกดีใจกระโดดโลดเต้น แต่พอ
วันจะจากต้องร้องไห้ ทั้งลูกทั้งแม่แม่แต่พ่อแม่เองก็ตาแดง ๆ

คุณบันลือ เป็นคนรักครอบครัว สู้ยอมอุทิศกายใจและอดออมเพื่อ
อนาคตของลูก ๆ พยายามอบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้รักและสามัคคีกัน ประพฤติ
ปฏิบัติแต่ในทางที่เหมาะสมที่ควร กับให้หมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นทุนแก่ตัวเอง
ในวันข้างหน้า ก่อนที่คุณบันลือจะจากไป เราก็ได้อยู่กันพร้อมหน้าทั้งพ่อแม่
ลูกและหลาน ๆ และคุณก็จะมีเวลาชื่นชมกับลูก ๆ หลาน ๆ ในบั้นปลายของ
ชีวิต และเพลิดเพลินในสัตว์เลี้ยวบ้าง คุณก็ด่วนจากไปอย่างกระทันหันด้วย
โรคร้าย ทั้งเบาหวาน ความดันโลหิตสูงและไตพิการ ขณะที่คุณกำลังป่วย
กระเสาะกระแสะอยู่นั้น ดิฉันและลูก ๆ ต่างพากันขอร้องให้คุณลาออกจากงาน
เพื่อพักผ่อนร่างกายเสียบ้าง แต่คุณไม่ยอม บอกว่ายังเป็นห่วงงานและห่วงลูก ๆ
ที่กำลังอยู่ในวัยเรียนอีกหลายคน แม้ที่ต้องมานอนพักผ่อนอยู่ในโรงพยาบาล
กรมชลฯ นั้น ก็เพราะทนความรบเร้าของดิฉันและลูกไม่ได้ ในระยะแรก
ที่ได้เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลนั้นคุณยังแข็งแรง หน้าตายังสดชื่น
แจ่มใส ดื่อกดีใจเมื่อลูกหลานพี่น้อง เพื่อนฝูงไปเยี่ยม พูดคุยไม่หยุดปาก แม้

(๙)

มาในระยะหลังคุณจะบ่นปวดศีรษะบ่อย ๆ และมีอาการอ่อนเพลียงลง ถึงกระนั้น
เราก็มิเคยคิดว่าเหตุร้ายจะเกิดขึ้น ดิฉันยังจำได้ว่าในวันที่ ๑๕ ต.ค. ๐๘
คุณยังพูดคุยอยู่ดี ๆ และในตอนบ่ายยังไล่ให้ดิฉันไปทานข้าวเสียเพราะเกรงว่า
ดิฉันจะเป็นลมไป แต่แล้วชั่วเวลาอีกไม่กี่ชั่วโมงต่อมา คุณก็ทรุดหนักพูดไม่ได้
ตาจ้องมองหน้าดิฉัน คล้ายจะบอกสิ่งเสียอะไรแต่ก็ไม่มีแรงจะพูด แพทย์ทั้งที่
โรงพยาบาลและที่น้องชายของคุณพามา ได้พยายามช่วยอย่างเต็มที่ แต่อาการ
มีแต่ทรุดหนักลงเรื่อย ๆ และแล้วเมื่อเวลาประมาณ ๒ นาฬิกา คุณก็สิ้นใจ
ท่ามกลางการเฝ้าของเมียลูก ๆ และหลาน คุณจากไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ
ยังความเศร้าโศกมาสู่ครอบครัวเราและญาติพี่น้องตลอดจนมิตรสหาย โดยเฉพาะ
เฉพาะครอบครัว เราต้องขาดร่มโพธิ์ที่ให้ ความอบอุ่นและปลอดภัยไป

ดิฉันเองอายุก็มากแล้ว ยังไม่รู้ว่าจะมีโอกาสได้อยู่กับลูก ๆ หลาน ๆ ไป
อีกนานเท่าใด ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่อยากจะทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เรียบร้อย อยาก
ให้ลูก ๆ รับผิดชอบศึกษาเล่าเรียน รักใคร่สามัคคีกันเพื่อความสุขของลูกเองในวัน
หน้า และเพื่อความสงบของผู้ที่จากไปแล้ว

คนเราเกิดมาทุกคน ย่อมหนีความตายไม่พ้น ฉะนั้นดิฉันก็จะพยายาม
เลี้ยงดูลูกให้ดีตามความปรารถนาของคุณทุกประการ ด้วยกุศลแห่งความดีของ
คุณบันลือที่สร้างสมไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ ทั้งแก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายและ
ด้วยผลบุญที่ดิฉันกับลูก ๆ และพี่น้องได้ร่วมใจกันกระทำในครั้งนี้ และที่แล้ว ๆ
มา ขอจงได้ผนวกเข้าด้วยกันเพื่อเป็นแรงส่งให้วิญญาณของคุณบันลือสาม
ของดิฉันจงไปประสบสุคติแห่งสัมปรายภพนั้นเทอญ.

จาก

นางฉอ้อน รักวานิช

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชินีพณ

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัน ๖ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๖

๑๓

ไม่มีการอะไร เป็นวันว่าง จัดการที่สวนสราญรมย์

วัน ๗ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๗

๑๔

เวลาวันนี้เป็นวันมีการประชุมใหญ่ในสวนสราญรมย์ เป็นการเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ แลพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการบางคนได้ตั้งร้านทำเป็นโรงแลเต็นต่าง ๆ ตกแต่งสะอาดเรียบร้อย ตั้งเครื่องบริโภคร่าง ๆ เป็นร้าน ๆ มีทั้งของไทยของฝรั่ง เครื่องแขก แลเกาเหลา ผลไม้ต่าง ๆ เป็นร้าน ๆ บางร้านก็ตั้งน้ำอบดอกไม้สด ยาดม แลของต่าง ๆ อย่างละร้าน ถ้าผู้ที่จะไปประชุมนั้น จะรับประทานร้านใดก็ได้ไม่ต้องเสียค่ารับประทาน แลไม่เลือกว่าคนชนิดใดรับประทานได้ทั้งนั้น ผู้ที่ถูกเชิญคือพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลเจ้าประเทศราช ข้าราชการหัวเมือง แลผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ พ่อค้าวานิช ชาวต่างประเทศ แลถ้าคนพลเมืองมีอริยาศย์เรียบร้อยก็ยอมให้เข้าไปในสวนนั้น ตั้งร้านเรียงรายทั่วไป แลมีการเล่น คือ สิงห์ แคน พินพาทย์ เสนามโหรี เสง่า แลแตรฝรั่ง วางระยะตามลำดับตามสมควร

เวลาทุ่มเศษ พระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดี พระยา พระ หลวง ขุน
ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารพลเรือน ทั้งข้าราชการ ผู้ว่าการ กรมการหัวเมือง แลเจ้า
ประเทศราชฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ แลผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ พ่อค้ำวาคิช
หลายชาติหลายภาษา ทั้งราษฎรพลเรือนที่มีอริยาศัยเรียบร้อยดีทั้งชายหญิงเป็นอัน
มาก มาประชุมพร้อมกันในสวนสราญรมย์เป็นอันมาก ชาวยุโรปทั้งหญิงทั้งชาย
ได้ประชุมกันเต้นรำตามภาษาของตนในโรงกล้วยไม้บ้าง เที้ยวเดินบ้าง พระบรม
วงศานุวงศ์ที่ทรงชำนาญในการนี้ก็เต้นด้วยเหมือนกัน บางพระองค์ก็พาบริจาริก
เที่ยวชมในที่ต่าง ๆ ส่วนข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยก็พาบุตรภรรยามาเที่ยวเล่นเดิน
เป็นหมู่ ๆ ดูกดงามมาก ส่วนราษฎรก็พาบุตรมาชมเล่นเป็นอเนกจะนับมิถ้วน
ตั้งแต่มีการประชุมในกรุงสยามมา ก็ยังไม่เป็นการเอิกเกริกเหมือนครั้งนี้ เป็น
เกียรติยศอย่างยิ่ง

ครั้นเวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระบรมโอรสา
ธิราชเสด็จโดยสถลมารค ทรงรถพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวนนำตามเสด็จไป
ประทับสวนสราญรมย์ เสด็จประพาสทั่วไป แล้วโปรดเกล้าฯ ให้รถพระที่นั่งกลับ
มารับเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี แลพระนางเจ้าอีกทั้งข้างในด้วย
เสด็จประพาสในสวนพร้อมด้วยข้างใน จนเวลา ๗ ทุ่ม เสด็จกลับ การประชุม
เลิก ๘ ทุ่มเศษ

วัน ๑ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๘
๑๕

วันนี้ผู้บังคับการกรมทหารทั้งปวง คือ กรมทหารหน้า กรมทหารมหาดเล็ก
ทหารรักษาพระองค์ ทหารรักษา ทหารกรมแสง ทหารมรินทร์ ทหารปืนใหญ่
ทหารฝัพาย ทหารกองลาดตระเวน ประชุมพร้อมด้วยออฟฟิศออกแรงตกแต่ง
สะอาดวิจิตร เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแลข้าราชการหัว

เมือง เจ้าประเทศราชและผู้แทนคอเวนเมนต์ต่างประเทศ พ่อค่านายห้างไป
ประชุมพร้อมกันเป็นอันมาก เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เป็นการเอิกเกริก เวลาทุ่มเศษสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เสด็จทอดพระเนตรละคร จนเวลายามเศษ เสด็จกลับ การประชุมเลิก ๗ ทุ่มเศษ

วัน ๒๖^๑ ๓ ค่ำ ปีมอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๙
วันนั้นเวลาเช้า ก็มีการเลี้ยงพระที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยเหมือนกับเวลา
วานนี้ ไม่ได้เสด็จลง

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โปรดให้เชิญ
พระบรมวงศานุวงศ์ มาประชุมเสวยโต๊ะจีนในห้องทรงเครื่องตามเช่นเคยมาทุกปี
เสวยอยู่จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสวยแล้วทรงพระราชดำริที่จะเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสเมืองเพชรบุรี แลเสวยสำรับย่อยอด ในวันแรม ๓ ค่ำ เดือนนี้ เป็น
วันเสด็จจากกรุงเทพ ฯ

วัน ๓๖^๒ ๓ ค่ำ ปีมอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๐
ย่ำค่ำแล้ว ออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย พระมนตรีพจนกิจอ่าน
บอกพระยาประทุมเทวาเมืองหนองคาย ๒ ฉบับ ๑ หนึ่งว่า ได้จัดเงิน ๒ ชั่ง

พระวิจิตพงษ์พิไลยเมืองธวัชบุรีส่งเงิน—^๑—พระวรฤทธิภาไชยเมืองกุม-

ภวาปี เงิน—^๑—พระศรีวรราชว่าที่เจ้าเมืองภูเวียงเงิน—^๑—รวมเงิน—^๕—ให้ท้าว

เสื่อผู้ว่าที่ราชบุตรคุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช อีกฉบับหนึ่งว่า ได้
ลงมือทำทางโทรเลขที่จะต่อจากเมืองนครราชสีมา ทำแต่เมืองหนองคายถึงลำห้วย
หลวงต่อแดนเมืองหนองหารทาง ๑๑๓๔ เส้น ได้ทำแล้ว ๖๔๕ เส้น กับไปบอก

พระวิชัยคตเมืองกุมทาสายว่าจัดได้เงิน—^๑—เข้าสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิ-
ราชกับไปบอกพระเจริณราชเดช เมืองมหาสารคาม ว่าตัวแลราชวงศ์ ราชบุตร

จัดได้เงิน^๕—ให้อุปฮาดคุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชอีกฉบับหนึ่ง

ส่งเงินแทนผลเร็วส่วยเมืองมหาสารคาม เงิน^{๖๐}— เมืองโกสุมพิสัย^๕—

รวม^{๖๕}—แทนผลเร็วหนัก^{๒๖๐}— กับจัดได้ผ้าม่วงสีเสี้ยนส่งมาทูลเกล้า ฯ ถวาย
กับนำท้าวเสื่อผู้ว่าราชการบุตรเมืองหนองคายอุปฮาด ท้าวศรีวรราชเมืองกมฺุทาไสย
อุปฮาด เมืองมหาสารคาม เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระยาศรีสิงห์เทพ นำเจ้าศรีสุพรรณ เจ้าพรหมา พระยาศรีสนไชย
ท้าวกำเภา เมืองนครหลวงพระบาง นายหนานจิตรวงศ์ นายหนานอินต
พระยาเด็กชาย พระยาไชยราช เมืองน่าน พระยาไชยสงคราม นายหนานคำ
พันธ์ เมืองแพร่ พระบุรีรัตน์ พระอุตรการเมืองเงิน พระพยุหาธิบาล เมือง
พยุหคีรี กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระยาศรีสรราช นำพระยาประสิทธิสงคราม พระอร่ามศิริรักษ์ เมือง
กาญจนบุรี พระพิไชยชนะสงคราม หลวงศรีรัตนจิต เมืองศรีสวัสดิ์ พระผละ
กะดิฐบดี เมืองท่ากระดาน พระบันสะดิฐบดี เมืองท่าขนุน พระชินะดิฐบดี
เมืองท่าตะกั่ว พระเสละภุมาริการ เมืองทองผาภูมิ พระสมิงสิงหนรินทร์ เมือง
สิงห์บุรี หลวงปลัดเมืองลุ่มสุม หลวงปลัดเมืองไทรโยค หลวงชำนาญกองส่วยทอง
พระสุวรรณคีรี เมืองสังขละบุรี พระพิไชยชลสินธุ์ เมืองประจวบคีรีขันธ์
กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตรนายชื่อ บุตรพระแก้วคฤหบดี เป็นหลวงศรีเสารุ
นา ๔๐๐ มีตำแหน่งในกรมกลาโหม นายเหริยญมหาดเล็ก เป็นหลวงจ่านง
พลภักดี นา ๔๐๐ ในกรมพระกลาโหม

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทเวศร์วงศ์จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๑

ย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางตามเคยในท้องออกขุนนาง พระมนตรียพจนกิจ
อ่านบอก เมืองนครราชสีมาส่งเงินแทนผลเร็วส่วยกองนอก กองหลวงศรีวรวงศ์ ๖
จำนวนเงิน ๑๕ — คิดแทนเร็วราคาหาละ ๕ — เป็นผลเร็ว — $\frac{๒๓}{๓๐}$ ให้หลวง
ศรีวงศ์คุมเข้ามาส่ง

หลวงวิจารณ์อาวุธ อ่านบอกพระสุริยภักดีข้าหลวงพระจรรณราชโกศการ
เมืองหลวงสวน ว่าด้วยได้รับตราให้ส่งคนหัวหน้าอภัยเข้ามาเสียบ้างนั้น ครั้นจะ
จัดเรือส่งเข้ามาในครั้งนี้ ลมว่าวพัดจัดกล้า ขอพระราชทานรอไว้ก่อน

พระยาศรีสรราชนำพระยารัตนเศรษฐี พระจรรณราชโกศการ พระอภัย
คตทศรักษา จินุหังบุตรพระยารัตนเศรษฐี เผ้าถวายพิมเสน เนื้อไม้ น้ำหอม
บุหรืฝรั่ง ผลไม้แช่อิ่มเป็นอันมาก

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระพรหมประสาธศิลป์ เมืองพรหมบุรี พระ
พิไชยนคร เมืองสุรินทร์ พระยาศรีสุนทรเทพ เมืองอุทัยธานี กราบถวายบังคม
ลากลับไปบ้านเมือง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทเวศวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ
เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๒

ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการ

วัน ๖ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๓

เวลาวันนั้น เจ้าพนักงานจะได้นำเจ้านครลำพูนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ถวายต้นไม้ทองเงิน

เวลาทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตาน ภายใต
พระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์
เสนาบดีมนตรีมุขมายุ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าเบื้อง
บกขมาศ โดยลำดับตำแหน่งทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก
แตรทหารตามขัตติยประเพณี

เจ้าพนักงานนำเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้านครลำพูน กับเจ้านาย
บุตรหลานอีก ๒ นาย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายต้นไม้ทองเงินเครื่อง
ราชบรรณาการจำนวนปีฉลู นพศก เป็นจำนวนต้นไม้ทองต้นหนึ่งสูง ๓ ศอก
ทองคำหนัก—^๓— เงินต้นหนึ่งสูงต่ำเท่ากัน เงิน—^๕— งาช้าง ๒ กิ่งหนัก—^{๕๕}—
ดำรงพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๗ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๔
เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี กรมหลวงเทวะวงศานุ
แซกชาวอินเดีย ชื่อ บาบู สรต จันท์สส เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายหนังสือ
เรื่องเมืองชิเบต ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แลพระราชทานเหรียญ
ดุษฎีเงินไม่มีเข็ม แล้วเสด็จไปประทับเกย ทรงพระราชนิพนธ์เสด็จพระราชดำเนิน
ไปประทับเกยพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสด็จประทับพระเก้าอี้ เจ้าพนักงานนำ
พระกิตติสารมณี ๆ นำพระรัตนसार เป็นสมณะฝ่ายมรณวงศ์ ซึ่งมาแต่เมืองลังกา
เฝ้าถวายพระบรมธาตุ มีพระเจดีย์งาช้างแลไม้ดาร์บพระเจดีย์ ดำรัสพระราช
ปฏิสันถารพอควร แล้วเสด็จลงทอดพระเนตรเรืออุบลบุรพทิศ ซึ่งจะเป็นเรือ
พระที่นั่ง พระนางเจ้าเสวภาจะเสด็จตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองเพชรบุรี
พระยาภาสกรวงศ์นำพราหมณ์แซกชาวลังกาข้างทอง ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่ในกรุงสยามเฝ้า
ถวายเงินพแก้ว ๒ จี โปรดเกล้า ฯ พระราชทานราคา แลขอพระบรมราชานุญาต

จะให้มีความเป็นช่างทองหลวง เสด็จลงทอดพระเนตรเรืออยู่จนเวลายามเศษ
เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ออกขุนนาง

หลวงวิจารณ์อาวูรอ่านบอกพระสุรินทราเมตย ๓ ฉบับ ๆ ๑ ว่า ไปถึงเมือง
สิงคโปร์ เมืองบีนัง อีกฉบับหนึ่งว่าไปถึงเมืองเกาะหมากนั้น ได้วางตราที่โปรด
เกล้า ๆ ให้ไปเป็นข้าหลวงเมืองภูเก็ตแทนพระอนุรักษ ให้พระสวัสดิ์ทราบ แล้ว
ปรึกษากับพระสวัสดิ์เรื่องความแตกตื้อเรือลูกค้าอังกฤษ แต่งให้หลวงสรเสนีมาสืบ
ที่เมืองเปรียน เมืองตรัง พระสวัสดิ์ไปเมืองพังงา พระสุรินทราเมตยจะไปตรวจ
บาญชีเมืองภูเก็ต อีกฉบับหนึ่งว่าได้ไปหาเรสิดเอนกอนชินลา เมืองบีนัง รับรองโดย
ควร แล้วพูดเรื่องแตกตื้อเรือคนฝ่ายอังกฤษ แล้วกลับมา เรสิดเอนกอนชินลามายเยี่ยม
ตอบ กับหลวงทวีปสยามกิจบอกว่า มีผู้บอกว่าผู้ร้ายหนีไปเมืองไทรบุรี เมืองสตูล
พระสุรินทราเมตยได้มีหนังสือไปแล้วทั้งสองเมือง

พระราชทานสัญญาบัตร หลวงมนตรีบริรักษ์ เป็นพระทิพกำแหง ปลัด
เมืองพัทลุง นา ๑๐๐๐ จินยุหิบุตรพระยารัตนเศรษฐี เป็นหลวงบริรักษ์โลห-
วิไสย ผู้ช่วยเมืองระนอง นา ๕๐๐ เสด็จขึ้นทรงพระราชนานกลับเข้าสู่พระบรม
มหาราชวัง

วัน ๑ ๆ ๓ ค่ำ ปีมจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๕๕

เวลานั้น เป็นวันที่จะเสด็จออก แยกเมืองกราบถวายบังคมลากลับไป
บ้านเมือง

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกประทับพระที่นั่งพุทธานายใต้พระมหาเศวตฉัตร
พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าพระยาเสนาบดีมนตรีมุขมัตย ข้าทูลละอองธุลี
พระบาทฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าเบื้องบาทบกชมาศ โดยลำดับตำแหน่งถ้วนทุก
กระทรวง

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหมนำพระยาฤทธิสงคราม พระยาไทรบุรี พระ-
 ชลสินธุสงครามไชย ตนกุนิปะ เสดอับดนลา เมืองไทร ๔ พระยาอภัยนุราช
 ชาติรายากดี พระยาสตูล หวันอาบเมืองสตูล ๒ พระยาพิพิธเสนา พระยา
 ยีหริ่ง เปาะนิสูลงน้ำชาย พระยายีหริ่ง ศรีตวันกรมการ ๓ รวมเมืองยี่ริง ๕
 พระสุรินทรวงษา ผู้ช่วยเมืองปลัด ๑ พระยาเพชรภิบาลนฤเบศร เมืองหนองจิก ๑
 พระไพรีพ่ายฤทธิ์ ศรีตวันกรมการ ๓ รวมเมืองยะลา ๔ ตนกูจิ ศรีตวันกรม
 การ ๒ รวมเมืองตานี ๓ ตวันพระเนาท บุตรเชยพระยารามัน ศรีตวันกรมการ ๓
 รวมเมืองรามัน ๔ นาย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมลากลับไป
 รักษาการบ้านเมือง ดำรัสพระราชปฏิสันถารพระยาไทรแลเจ้าเมืองกรมการ
 แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๖
 ไม่มีอันใด

วัน ๓ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๗
 เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียมในห้องออกขุนนาง
 พระมนตรียพจนกิจอ่านบอกพระยาพยุหฑิบาล เมืองพยุหคีรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่ง

ว่าด้วยหม่อมเทวาราชเบิกเงินเดือนไป ๒ เดือน เงิน ^๗— ขอส่งตัววิสิตมาหัก
 เงินส่วยเหล็กหางกุ้ง อีกฉบับหนึ่งว่า หลวงวิจารณ์พยุหพล ปลัดว่างอยู่ ขอหลวง
 คลังผู้น้องเป็นที่หลวงวิจารณ์พยุหพลปลัด กับใบบอกพระพิศาลสงคราม เมือง
 สิงห์บุรี ว่าตำแหน่งที่หลวงรามฤทธิรงค์ปลัดว่างอยู่ ขอหลวงวังเป็นที่หลวงราม
 ฤทธิรงค์ปลัด กับใบบอกพระยาวิจิตรภักดีศรีสุรสงครามเมืองสวรรคโลก ว่าตำแหน่ง
 ที่พระพิทักษายกกระบัตรว่างอยู่ ขอพระพลสงครามเป็นพระพิทักษายกกระบัตร
 กับใบบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก กล่าวโทษพระไชยบุรินทร์ว่า

ไม่มาปรีการาชการ แล้วเป็นคนสู้ฟันเสพสุราแลปล่อยผู้ร้าย ขอผู้ช่วยไปรับ
ราชการ กับไปบอกพระยานุภาพไตรภพ เมืองนครเสียมราช ว่าในการลงสร
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระพิทักษ์อุไทยทิศ บ่วยลงมาไม่ได้ จัดได้ผ้าม่วงสี ๑๐
ผืน พระศรีสยามเขตรอยู่รักษาเมือง จัดได้ผ้าม่วงสี ๑๐ ผืน ลงมาทูลเกล้าฯ ถวาย
แล้วพระมนตรีนำพระเพชรสงคราม พระพงษ์เมืองสวรรคโลก หลวงคลังเมือง
พยุหคีรี หลวงวังเมืองสิงห์ นายชั้น นายเชย บุตรพระยานุภาพไตรภพ เฝ้า
ทูลละอองธุลีพระบาท

หลวงวิจารณ์อาวธอ่านบอกพระยาประสิทธิสงคราม เมืองกาญจนบุรีฉบับ
หนึ่งว่า พระฉินนภูมิบดี เมืองลุ่มสุม บ่วยถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลา
หน้าเพลิงศพตามธรรมเนียม

พระยาศรีสิงห์เทพน้าพระยอดเมืองขวาง ปลัดเมืองนครสวรรค์ หลวงวิเศษ
ภักดีเมืองพนมศก พระพนมสารนรินทร์ เมืองพนมสารคาม ท้าวเสื่อว่าที่
ราชบุตรเมืองหนองคาย อุปฮาดเมืองมหาสารคาม อุปฮาดเมืองกมฺุทาไสย กราบ
ถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระยาศรีสรราชภักดี นำพระยาราชวังสร พระสเนหามนตรีราชโกการ
พระอักษุภคตทิศรักษา พระเพชรคำแหง ปลัด หลวงเทพภักดี ยกกระบัตร์เมือง
พัทลุง พระรามฤทธิรงค์ ปลัดเมืองชุมพร หลวงบริรักษ์โลหวิไสย เมืองระนอง
พระศรีสุพรรณดิฐ ปลัดเมืองกาญจนดิษฐ์ กราบถวายบังคมลาไปราชการบ้านเมือง

พระไพรัชพาภักดี นำพระชลธารพินิจัย ขุนประชาศักดิ์กิจ กราบถวาย
บังคมลาออกไปในการเอกษธิเบศนเมืองฮาโนย

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการหนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๔^{๑๐} ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๗
 เวลาบ่ายแล้ว ออกขุนนางในท้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรียจหนักจางอ่านบอกพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมือง

จะเชิงเทรา ส่งเงินส่วยเร็ว $\frac{๑๘}{๘}$ ซึ่งเมืองนนทราชนานออกไปเร่ง ได้เงินฝาก
 ๕๖
 ๘ อัฐ

พระยาวิเศษภยาไชยไว้ พระยาวิเศษภยาไชยถึงแก่กรรม จึงให้กรมการคุมเงิน
 เข้ามาส่ง กับไปบอกหลวงยกกระบัตรว่าที่พระอร่ามรณชิต ปลัดเมืองนครนายก ว่า
 กรมการมีศรัทธาจะสร้างพระเจดีย์ที่เกาะหน้าบ้านบางอ้อ ฐานกว้าง ๕ วาสี่เหลี่ยม
 ขอพระราชทานศิลาหักอิฐหักที่บ่อเก่าเมืองนครนายกซึ่งชำรุด ทำรากพระเจดีย์
 (ไม่โปรดให้รื้อบ่อเก่า) กับไปบอกหลวงวิเศษมนตรีผู้รักษาเมืองศรีโสภณ
 ว่าพระพิทักษบุรพทิศ เจ้าเมืองถึงแก่กรรม แต่ปีจอ สัปตศก ช้านาน
 ถึง ๑๒-๑๓ ปีมาแล้ว ห้ามญาติที่จะทำศพไม่ หลวงวิเศษมนตรีมหาไทย์
 จะเผาศพในเดือน ๔ ปีมะแม อัฐศกนี้ ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงเผาศพตาม
 ธรรมเนียม กับไปบอกเมืองนครราชสีมา ๔ ฉบับ หนึ่งขอพระราชทานหีบ
 ศิลาหน้าเพลิงไปเผาศพพระศรีสิทธิสงคราม อีกฉบับ ๑ ว่าได้เร่งเงินส่วยแทนทองคำ

ส่วยเมืองจตุรัส จำนวนปีระกา สัปตศก ได้เงิน $\frac{๑๒}{๑}$ คิตราคา ๑๔ หนัก

เป็นทองคำ $\frac{๑๗}{๑}$ มอบให้หลวงยกกระบัตรคุมลงมาส่งอีกฉบับ ๑ ถวายพระราช
 ๒๐

กุศลเผาศพพระนรินทรสงคราม เมืองจตุรัส เสร็จแล้วขอถวายพระราชกุศล อีก
 ฉบับ ๑ ว่าที่เจ้าเมืองจตุรัสว่างอยู่ ขอพระราชทานหลวงพรหมภักดียกกระบัตร
 เป็นพระนรินทรสงคราม เจ้าเมืองต่อไป

พระไพรัชอ่านบอกพระยาพิพิธพิไสยสุนทรการเมืองตราด ว่าพระครูวิมล
 เมตจารีย์ วัดบูรินทรประดิษฐาราม อาพาธเป็นไข้พิษถึงแก่มรณภาพ จัดศพลงหีบไว้

พระยาศรีน้าเจ้าราชวงศ์เมืองเชียงใหม่ พระเพชพิชฌุม ปลัดเมืองเพชร-
บูรณ์ ซึ่งลงมาในการพระราชพิธีลงทรงไม้ทัน กับหลวงพรหมภักดี ยกกระบัต
เมืองจตุรัส เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระเพชพิชฌุมจัดได้ยาสูบ ๒๐ ห่อ

ของถวาย เงิน $\frac{๑}{-}$ สมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช หลวงพรหมภักดีจัดได้
ผ้าพื้น ๒๐ ผืน ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน $\frac{๑๐}{-}$ สมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศ มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มณฑนาภรณ์ แก่
พระชลธารพินิจัย แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ตรัสกับกรมหลวงเทเวศวงศ์
จนเวลาทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอก พระยาราชเสนาข้าหลวงเมืองอุบลราชธานี ๓
ฉบับว่า กรมหมื่นประจักษ์มัยรับสั่งให้พระศรีเสนามาเรียกเงินส่วยเมืองอุบล

$\frac{๒๐๐}{-}$ ขึ้นไปถวาย ได้แต่งทหารนายไพร่ ๓ ท้าวเพี้ยกรมการคุมเงิน $\frac{๒๐๐}{-}$ ไปส่ง

เมืองหนองคาย อีกฉบับหนึ่งว่าชำระเร่งเงินส่วยได้เงินเมืองอุบล $\frac{๑๑๔๐}{-}$ กองส่วย

กองนอกเมืองอุบล $\frac{๘๓}{๓๑}$ เมืองพิบูลย์มังสาหาร $\frac{๕๑}{๑๐}$ เมืองตระการพิชผล

$\frac{๓๗}{๑๖}$ เมืองมหาชนไชย $\frac{๖๖}{๒}$ เมืองเกษมสีมา $\frac{๓}{๑๖}$ เมืองพรรณานิคม $\frac{๒๘}{๑๖}$

เมืองขงเจียม $\frac{๒๐}{-}$ เมืองลำเนา $\frac{๖๐}{-}$ เมืองเขมราชภูแลกองนอก $\frac{๓๑๕}{๙}$ เมือง

อำนาจเจริญ $\frac{๘๙}{๕}$ เมืองวารินทร $\frac{๒๐}{๒}$ เมืองสเมีย เมืองคง เมืองสภาส $\frac{๙๒}{๑๑}$

เมืองคำเชื่อนแก้ว ^{๒๓} — เมืองคำทองใหญ่ ^{๘๑} — รวมเงิน ^{๒๑๑๓} ๑๐ — ให้หลวง
 ภูคัตถ์ณรงค์ นายรอดมหาดเล็ก คุมลงมาส่อง อีกฉบับ ๑ ขอรับพระราชทาน ชี้ก
 เสี้ยว อัฐ โสฬส ทองแดง ^{๒๐๐} — ไปจ่ายให้ราษฎรใช้ต่อไป ๖ กับ ใบบอกพระยา
 ราชวรานุกุล ว่ากรมหมื่นประจักษ์รับสั่งให้หลวงมลอโยธานุโยคพาท้าวขันดี ท้าวยะ
 ท้าวอินทโณม ลงมาเผ้าทูลละอองธุลีพระบาท ๖ กับศุภอักษรเจ้ายุติธรรมธร เมือง
 นครจำปาศักดิ์ ว่าได้แต่งให้เจ้าสุทธีสารบุตรลงมาเผ้าในการพระราชพิธีลงสร
 กับว่าเจ้าราชวงศ์แก่ชราแล้ว ขอให้เจ้าสุทธีสารว่าที่ต่อไป อีกฉบับ ๑ ว่าได้จัด
 เงิน ๑๐ — ผ้าขาว ๑๐ พับ ให้เจ้าสุทธีสารคุมมาทำบุญในการศพนกรมสมเด็จพระ

หลวงวิจารณ์อาวธอ่านบอกพระศิริธรรมบริรักษ์ พระภักดีดำรงฤทธิ์ ว่า
 ได้ส่งต้นไม้ทองเงินจำนวน บ๊อง อัฐศก ต้นไม้ทอง ๖ ต้น เงิน ๖ ต้น เทียน
 พนมเล่มละบาท ๑๐๐๐ บาท ผ้าขาว ๕๐ ศอก ๒๐ พับ เสื้อลวด ๑๕ ลวด

พระไพรัชพาภักดีอ่านบอกพระยาศรีสมุทรโกศา เมืองระยอง ส่วยรง
 ส่วยพริกไทย ส่วยกระดาน รวมเงิน ^{๒๑} — ^{๕๓} ให้หลวงภักดีบริรักษ์คุมเข้ามาส่ง
 กับใบบอกพระยาวิเชียรขัตติ เมืองจันทบุรี ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปเผา
 ศพพระชลุนบุรี

พระยาศรีหน้าเจ้าสุทธีสาร กรมการเมืองนครจำปาศักดิ์ ๓ รวม ๔ หลวงภักดี
 ณรงค์ นายรอดมหาดเล็ก ข้าหลวงเมืองอุบลราชธานี ๒ ท้าวเพี้ยเมืองอุบล ๔
 เมือง ชนเมืองอุบล ๔ นาย ท้าวสุริยเมืองเขมราฐ กับท้าวเพี้ยเมืองเขมราฐ
 รวม ๔ กับหลวงมลอโยธานุโยค ข้าหลวงในกองทัพนกรมหมื่นประจักษ์ ท้าวขันดี
 เมืองเชียงขวาง ท้าวอินทโณม ท้าวยะ พระพรหมเพช นอกราชการ เข้าเผ้า
 ทูลละอองธุลีพระบาท

พระยาศรีนำพระพิบูลยสงคราม เมืองนครนายก กราบถวายบังคมลา
ไปรักษาราชการบ้านเมือง พระราชทานดาตหมาก คนโททอง แล้วพระราช
ทานสัญญาบัตร นายชั้นบุตรพระยานุภาพไตรภพ เป็นพระภักดีภูวนารถ
ผู้ช่วยเมืองนครเสียมราฐ นา ๘๐๐ นายเชยบุตรพระยานุภาพไตรภพ เป็น
พระราชนิกร ผู้ช่วยเมืองนครเสียมราฐ นา ๘๐๐ แล้วพระราชทานเครื่องราช
อิสริยยศมณฑลเสียมราฐ ชั้นที่ ๒ จุลสุรภรณ์ แก้วพระมหाराชครูพรหิตาจารย์ ๑
ชั้นที่ ๓ ภัทราภรณ์ พระพิบูลยสงคราม เมืองนครนายก

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทเวศวงศ์ จนเวลาเกือบ ๒ ชั่วโมง
เสด็จขึ้น

วันนี้อัสดาราศมี ธิดาพระเจ้านครเชียงใหม่ เข้ามาอยู่ในพระบรม
มหาราชวัง พระเจ้านครเชียงใหม่ถวาย โปรดให้เรือหลวงไปรับ

วัน ๑๒ ๖ ๓ ปีก่อ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๐

เวลานั้น เจ้าพนักงานได้จัดการที่จะได้เสด็จออกแขกเมือง ในท้อง
พระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

เวลาทุ่ม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานภายใต้พระมหา
เศวตฉัตร ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ
ฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท โดยลำดับตามตำแหน่งถ้วนทุก
กระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก แตรทหารตามขัตติยราช
ประเพณี

เจ้าพนักงานกรมมหาดไทยนำเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้านครลำพูน
กับเจ้านายบุตรหลานรวม ๓ กราบถวายบังคมลากลับไปเมืองนครลำพูน

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหมนำพระรัตนมนตรี ผู้ช่วยเมืองสาย ๑ ศรี
ตวันกรมการ ๓ ซึ่งพระยาสุริยนสุนทร พระยาสายบุรี แต่งให้เข้ามาเฝ้าในการ
ลงทรงเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

ดำรงพระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วเสด็จขึ้น

วัน ^{๑๓} ๗ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๑

วันนั้นเวลาเช้า มีการเลี้ยงพระถวายผ้าจำพรรษา ฤาษายที่เรียกว่า
บรรณวาสสิกพัตร ที่วัดอรุณราชวราราม ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน

เวลาบ่ายโมง โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชออกแขกเมืองที่มาไม่ทัน
ในการลงทรง เจ้าพนักงานจัดตั้งพระแท่นหุ้มสักหลาดแดง ตั้งโธรองคั่นน้อย มี
ตำรวจ มหาดเล็ก ข้าราชการบ้าง เฝ้าอยู่พร้อมกัน ตำรวจไม่ได้ขัดกระบี่

เจ้าพนักงานกรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม นำพระ หลวง ชุน
ศรีตวัน กรมการเมืองแขก ท้าวเพี้ยกรมการเมืองลาว ที่มาไม่ทันการพระราช
พิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย เฝ้าพร้อมกัน มีทูลเบิกด้วย แล้วสมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชดำรงปฏิสันถาร ๓ นาที แล้วเสด็จขึ้น

วันนั้น เลิกเสด็จออกขุนนาง

วัน ^{๑๔} ๑ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๒

เวลาเกือบทุ่ม เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระยามหาอำมาตย์ว่า พระยาสุรินทร เมือง
สุรินทร บอกไปว่า เก็บเงินแทนผลเร็วส่วยเมืองสุรินทรเมืองขึ้นแลกลงนอก เงิน

๑๔๑

๑๔ | ๓ คิดแทนผลเร็ว ๕๖๗ | ๑๔ ได้แต่งกรมการคุมเงินเข้ามาส่ง กับไปบอก

พระพิทักษ์เขตขันธ์ เมืองหนองละหาร ว่าแต่งให้อุปฮาดคุมเงิน—|—มาสมโภช

ในการพระราชพิธีลงทรง อีกฉบับ ๑ ส่งขังผอกร แต่เก็บเงินแทนได้เงิน ๑๐ |—

กับไปบอกพระเทพสงคราม ปลัดเมืองวิเชียรบุรี พระยาประเสริฐสงครามป่วยถึง
แก่กรรม จัดศพลงหีบไว้ กำหนดการศพเดือน ๔ ขอพระราชทานศีลาหน้าเพลิง
ไปเผาศพพระยาพนมพิณิจ เมืองพนมศก

พระราชทานสัญญาบัตร พระพลสงคราม เป็นพระทิพรักษา ยกกระบัต
เมืองสวรรคโลก นา ๑๐๐๐ หลวงพรหมภักดี เป็นพระนรินทร์สงคราม ผู้ว่า
ราชการเมืองจตุรัส ขึ้นเมืองนครราชสีมา นา ๑๐๐๐ หลวงคลังเป็นหลวง
วิจารณ์พยุหผล ปลัดเมืองพยุหคีรี นา ๖๐๐ หลวงวังเป็นหลวงรามฤทธิรงค์
ปลัดเมืองสิงห์บุรี นา ๖๐๐

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทเววงศ์ จนเวลาเกือบยาม
เสด็จขึ้น

วัน ๒ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๓

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัด
ราชประดิษฐ์ เสด็จประทับในพระอุโบสถในการถวายผ้าวรราชวาสภัตตาม
เคย ทรงจุดเทียนนมัสการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีล แล้วทรง
ประเคน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ แลฐานานุกรม อันดับ ๒๐ รูป รับพระราชทานฉนั้น
ของหลวง ๕ นอกนั้นของพระเจ้าพี่นางน้องนางทั้งนั้น ท้าวพระสงฆ์ในพระอาราม
พระสงฆ์ที่เหลือจากฉนั้นในพระอุโบสถนั้น ฉนั้นที่การเปรียญแลที่อื่น ๆ ด้วย ครั้น
พระสงฆ์ฉนั้นแล้ว ทรงประเคนบริขารของหลวง ๕ องค์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา
อติเรกแล้ว เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระนางเจ้าบรมราชเทวี แลพระเจ้า
พี่นาง น้องนาง เสด็จทรงประเคนบริขารแก่พระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉนั้นสำหรับ
ของพระองค์ท่าน แลสดับปกรณ์พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ซึ่งประจุไว้ในที่หลังพระพุทธรูป แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๓ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๔

เวลาเช้าวันนี้ พระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชเทวี พระนาง
เจ้า แลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ
เจ้าจอมข้างใน เสด็จออกไปประพาสสวนสราญรมย์ แล้วเสด็จไปบำเพ็ญพระ
ราชกุศลถวายผ้าบรรพชาวาสสิกพัตร ณ วัดราชบพิธ จนเวลาสาย เสด็จกลับพระ
บรมมหาราชวัง

เวลาเพล มีการเลี้ยงพระสงฆ์ที่พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามในการ
มาฆปุณมี กรมหมื่นวชิรญาณ พระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญ คณะธรรมยุติก
นิกาย ๓๐ รูป รับพระราชทานฉัน

เวลาเย็น โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จออกทรงจุดเทียนที่พระที่นั่ง
อาภรณ์พิโมกษ์ พระสงฆ์สวด ๕ องค์ ในการหล่อพระพุทธรูปมีอากรยืนอุ้ม
บาตร แลเทวรูปพระพุทธรูปร่างตามคัมภีร์โหราศาสตร์ ซึ่งกำหนดเป็นเวลา
พระพุทธรูปจะแทรกรักษาพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระจันทร์ขึ้น เห็นเป็นจันทร์ปราภาทิสอดุดร พอเวลาย่ำค่ำ
แล้ว ๑๗ นาที โมงขบรีสุทธิ์ แต่ไม่ได้มีทรงมูรธาภิเษก เพราะโหรไม่ได้หมาย
ถวายค่านวณ แต่กรมหลวงเทเวศร์วงศ์พระองค์เดียว เวลาที่กรมหลวงเทเวศร์
ค่านวณ เวลาจบบ่าย ๓ โมง ๒๗ นาที เวลาย่ำค่ำแล้ว ๑๓ นาที โมงขบรีสุทธิ์

เวลาทุ่มเศษ โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จไปทรงจุดเทียน
พระสงฆ์ ๓๐ องค์สวดพระพุทธรูปมนต์ แลมีเทศนาจาตุรงคสันนิบาตกัณฑ์หนึ่ง
ตามเคย

วัน ๔ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๖๕

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ ทรงหล่อพระพุทธรูปมีอากรยืนอุ้มบาตร แลเทวรูปพระพุทธรูป แลปฏิบัติพระสงฆ์ตามธรรมเนียม

วันนี้ โปรดเกล้าฯ ให้โหร คือนางโลกทีป ชุนโชตพรหมา สวม
ประจำ เพราะไม่ส่งหมายแลค่านวนจันทร์ปราคา เวลา ๕ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลาเย็นไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๕ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๖๖

๓

เวลาวันนี้ กำหนดจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองเพชรบุรี เจ้า
พนักงานจัดเรือพระที่นั่งเป็นสองลำ เรือพระที่นั่งเวสชาติ เป็นพระที่นั่งสำหรับ
ประทับกลางวัน เรืออุบลบุรพทิศประทับกลางคืน

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระองค์
เจ้าโสมบัตินิต นามิสเตอร์ อาเทอ เอช เบนชัน น้องชายหลวงรัตนานุกิจ ซึ่ง
เข้ามาขายเครื่องทองเงิน ผ้าทูลละลึงรูปพระบาท ดำรัสด้วยพอสสมควร เสด็จลง
ทรงพระราชนาที่หน้าพระที่นั่งจักรี เสด็จไปประทับที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย
ในเวลานั้น มีเจ้านายข้าราชการมากอยเฝ้าส่งเสด็จเป็นอันมาก

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระภริยาธรรมา กราบถวายบังคมลาไปเมืองพิษณุ
นำโกศแลเครื่องประดับเกียรติยศไปพระราชทานเพลิงศพพระยาพิษณุ พระ
สำเร็จสมบัตินิตพระคลังมหาสมบัติ ขึ้นไปตัดสินความเจ้าภาษีกับราษฎร แลนำ
เจ้าสุทธินทร พระยาเมืองจัน พระยาเมืองชัย เพี้ยกรมเมือง เมืองนครจำปา-
ศักดิ์ ๔ พระยานุภาพไตรภพ พระศรีสยามสิมานุรักษ์ พระภักดีภูวนารถ
พระราชนิกร เมืองนครเสียมราฐ ๔ พระเพชพิชฌุม ยกกระบัตร์เมืองเพชรบูรณ์ ๑
พระทิพรักษายกกระบัตร์เมืองสวรรคโลก ๑ อุปฮาดเมืองหนองละหาร ๑ ราช
บุตรเมืองโพธิ์ไชย ๑ พระนรินทร์สงคราม เมืองจตุรัส ๑ รวม ๑๓ นาย กราบ
ถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตร หลวงจ้านงภักดี เมืองขลุ เป็นพระพิพิธภักดี
 จางวางส่วยรงเมืองจันทบุรี ๑ ขุนสุนทรสัจจา บุตรพระยาจันทบุรี เป็นพระ
 กำแหงฤทธิรงค์ ผู้ช่วยเมืองจันทบุรี ๑ ขุนพลสงคราม เป็นพระพรหมสงคราม
 จางวางด่านเมืองจันทบุรี ๑ หลวงพรหมเสนา เป็นพระเสนาราชภักดี ยกกระบัตร
 เมืองจันทบุรี ๑ หลวงศรี ยกกระบัตรเมืองแกลง เป็นพระแกลงแกล้วกล้า เจ้า
 เมืองแกลง ๑ นายหยอยมหาดเล็ก เป็นพระขยันสงคราม ปลัดเมืองนครเขื่อน
 ชันธ์ ๑

เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งเวสชาติ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราช
 เทวี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ แลข้างในมีพระบรมวงศา
 นวงศ์ที่มีตำแหน่งหน้าที่แลเจ้าพนักงาน เสด็จจากท่าพระตำหนักน้ำขึ้นไปกลับ
 เรือตามธรรมเนียม มีเรืออุบลบุรพทิศเป็นเรือพระบรรทม พระนางเจ้าเสาวภา
 ผ่องศรี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งข้างใน มีพระบรมวงศานุวงศ์ในตำแหน่งแล
 เจ้าพนักงานทั้งปวงเหมือนเรือพระที่นั่งเวสชาติ เวลา ๒ โมง ถึงเมืองสมุทรปราการ
 ออกไปทอดเรือพระที่นั่งที่ทุ่งลอย พอเรือจอด เสด็จจากพระที่นั่งเวสชาติไป
 ประทับเรืออุบลบุรพทิศ เวลาตี ๑๑ ออกเรือพระที่นั่งจากเมืองสมุทรปราการ

วัน ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๗

เวลาเช้าเรื่อยังอยู่ในทะเล เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เรือพระที่นั่งถึงอ่าวบ้าน
 แหลมเมืองเพชรบุรี เรือทอดที่เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาประทับเรือ
 พระที่นั่งเวสชาติเวลาเที่ยงเศษ พอเวลาบ่าย ๒ โมง เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์
 ซึ่งมากอยรับเสด็จอยู่เมืองเพชรบุรี ออกมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่ง
 เวสชาติ รับสั่งด้วยเรื่องเที่ยวแลอื่น ๆ แล้วเสด็จขึ้น บ่าย ๕ โมง เสด็จลงเรือ
 พระที่นั่งโปรดพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า เรือไฟจงเสด็จพระราชดำเนินไปรับ

พระนางเจ้าแลข้างในที่เรืออุบลบุรพทิศ เสด็จพระราชดำเนินไปเข้าปากอ่าวบ้าน
แหลมไปตามลำน้ำ สูดหมู่บ้านแล้วเสด็จกลับมาถึงเรือพระที่นั่งเวสชาติรัทุมเศ
สงสมเด็จพระนางเจ้าแลข้างใน แล้วเสด็จไปประทับแรมเรืออุบลบุรพทิศ

วัน ๗ ๓ ค่ำ ปีมอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๘

๕

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จลงเรือพระที่นั่งโบทพร้อมด้วยข้างในทั้งหมด
เรือกลไฟทอนิกรอบจูงมาจากเรืออุบลบุรพทิศ รับสมเด็จพระนางเจ้า สมเด็จพระเจ้า
ลูกเธอ แลข้างในทั้งปวง เสด็จพระราชดำเนินไปเข้าปากน้ำบ้านแหลมไปตาม
แม่น้ำจนเวลาเช้า ๔ โมงเศษ ถึงที่ประทับตำบลบ้านใหม่ เสด็จขึ้นประทับศาลา
บ้านใหม่ เสด็จขึ้นประทับศาลาที่แต่งเป็นพลับพลา มีกรมหลวงพิชิตแลพระเจ้า
อินทวิไชยานนท เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งออกมาตามเสด็จ แลพระยา พระ หลวง
ข้าราชการที่ไปตามเสด็จ แลพระยาเพชรบุรี พระเพชรพิไสยศรีสวัสดิ กรมการ
เมืองเพชรบุรี เฝ้าอยู่ที่นั่นเป็นอันมาก เสด็จขึ้นประทับที่นั่นสักครึ่งชั่วโมง เสด็จ
พระราชดำเนินทรงม้าพระที่นั่งพร้อมด้วยม้าพระบรมวงศานุวงศ์ ม้าตำรวจทหาร
แลมหาดเล็ก แลกระบวนรถพระประเทียบ เสด็จพระราชดำเนินโดยทาง ๒๓๐ เส้น
ถึงเขามหาสวรรค์ ที่ศาลาหน้าเขามหาสวรรค์ มีพระธรรมวโรดมซึ่งเป็นเจ้าคณะ
ใต้ แลพระพิศาลสมณกิจ พระครูมหาสมณวงศ์ พระครูสำหรับเมืองฐานานุกรม
มาคอยชยันโตรับเสด็จ แล้วเสด็จขึ้นพระนครคีรี ประทับแรมที่นั่น เวลาค่ำเสด็จ
ออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ เจ้านายข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนิน เฝ้า
ทูลละอองธุลีพระบาท ทรงกระโปรแกรมการเสด็จพระราชดำเนิน

วัน ๑ ๓ ค่ำ ปีมอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๘

๖

เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จพระราชดำเนินประพาสที่ต่าง ๆ บนเขามหาสวรรค์
คือ ที่ถ้ำเพิง ถ้ำพัง วัดพระนอน แลที่อื่นพร้อมด้วยข้างใน ไม่มีกระบวนนำตาม
เวลาเที่ยงเศษ เสด็จออกตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จลงเชิงเขามหาสวรรค์ ทรงม้าพระที่นั่งพร้อมด้วย
กระบวนนำแลตามเสด็จ มีกระบวนรถพระประเทียบ เสด็จไปประทับเขาหลวง
เสด็จลงถ้ำหลวง ทอดพระเนตรที่ต่าง ๆ ในถ้ำ แลทรงปิดทองพระพุทธรูป เสด็จ
ประทับอยู่จนค่ำ เสด็จกลับเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์
เจ้านายขุนนางเฝ้าตามเคย เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๒ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๐

๗

เวลาเช้าไม่มีการอันใด เวลาเที่ยงเสด็จออกไปเวทที่พระที่นั่งเพชรภูมิ
ไพโรจน์ตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินลงเชิงเขา ทรงม้าพระที่นั่งเสด็จ
พระราชดำเนินประพาสตลาด มีกระบวนรถเหมือนวันก่อน ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง
พระราชดำเนินกลับ ประทับพลับพลาโหล่เขาชั้นล่างด้านตะวันออก พระยาเพชรบุรี
กรมการจัตวานแห่โคของราษฎรซึ่งจะขบแย้งกันถวายตัวทอดพระเนตร วันแห่
นั้นเตรียมไว้มาก เลือกคัดเทียบกันในท้องสนาม แล้วปล่อยให้ขบแย้งกันเป็นคู่ ๆ
๓ คู่ พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรอยู่จนค่ำ วันแห่นั้นล้มทับคนเจ้าของขบแย้งมาก
พระราชทานเงิน ๕ |— รางวัลคนเป็นเจ้าของที่ชนะคนละ ๓ |— แพ้คนละ — |—
เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ เจ้านายข้าราชการเฝ้า
โปรดให้มีลาวทรงดาจับแคนถวายอยู่จนเวลา ๕ ทุ่มเศษ โปรดเกล้าฯ พระราช
ทานรางวัลผู้ขายคนขับ ๓ คน เป้าแคน ๒ คน ผู้หญิงคนขับ ๓ คน เป้าแคน
๒ คน ผู้หญิงคนขับ ๒ คน ๆ ละ — |— ลาวที่มาด้วยอีกเป็นอันมากคนละ
— |— แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๑

เวลาเช้าไม่มีการอะไร

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ครั้งหนึ่ง เสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินลงทางเชิงเขา ทรงม้าพระที่นั่ง
เสด็จพระราชดำเนินไปประพาสเขابันไดอิฐ มีกระบวนรถพระประเทียบเหมือน
กัน เสด็จประทับในตำหนักเขาน้อยไดอิฐ แลมีเจ้าอธิการวัดเขาน้อยไดอิฐเฝ้าด้วย
เวลาจวนทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ เจ้านายข้าราชการเฝ้า
ทอดพระเนตรขับแคนส่งพิณพาทย์อยู่จนเวลา ๕ ทุ่มครึ่ง โปรดเกล้าฯ พระราช
ทานรางวัลผู้ขับรวมหมดทั้งสิ้นเป็นเงิน —^{๓๐}— แล้วเสด็จขึ้น

ฝ่ายข้างกรุงเทพ ฯ

เกิดความเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ คือพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ซึ่ง
เดิมว่าเป็นโรคนานนั้น ปวดครรภ์แลคลอดออกมาเป็นลูกชาย ที่เรือนภายใน
พระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระภคินีพันธุ กรมหมื่นนเรศ กรมหมื่นอดิศร
กรมหลวงเทเวศร์ ได้จัดการที่จะชำระพิจารณาการที่ได้เกิดขึ้นต่อไป แต่ลูกนั้น
เอาออกไปไว้วังกรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

เวลา ๑๑ ทุ่ม สมเด็จพระภคินีพันธุวงศ์วรเดช กรมหลวงเทเวศร์
ได้ออกไปเมืองเพชรบุรี นำความนี้ออกไปกราบบังคมทูลพระกรุณา

ส่วนการภายใน กรมหมื่นอดิศรได้สืบสาวชำระ ได้ตัวผู้เฝ้าบอกว่าพระองค์
เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ ซึ่งเป็นผู้ชักส่อ แลย้ายโตผู้ล่วงพระราชอาญาตาม ได้ความว่า

รักใคร่กันมาแต่ยังเป็นภิกษุอยู่ในวัดราชประดิษฐ์ จนอายุโตสึกมา พระองค์เจ้า
ยี่งเยาวลักษณ์ได้หาที่ตกให้อยู่ที่ถนนเจริญกรุง แล้วลอบขึ้นไปในพระบรม
มหาราชวัง เข้าไปโดยทางพระที่นั่งศิवालัมหาปราสาท เข้าไปนอนอยู่กับพระองค์
เจ้ายี่งเยาวลักษณ์ ๔ คราว ๆ ละคืนบ้าง ๒ คืนบ้าง ได้มีเรื่องราวโดยพิสดาร

วัน ๔ ๆ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๒

เวลาเช้า เสด็จออกทรงบาตรที่พระที่นั่งราชธรรมสภา เจ้าพนักงานนำ
พระธรรมวโรดม พระพิศาลสมณกิจ พระครูมหาสมณวงศ์ พระครูประกาศสมณกิจ
แลพระครูสำหรับเมืองแลฐานานุกรมเปรียญ กับเจ้าอธิการวัดในเมืองเพชรบุรี
รวม ๔๖ รูป แล้วไปลงหลังเขาวัดพระนอน

เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนินถ้าแกลบ ถ้าสาธิตา ถ้าเจ็ด
แท่น ข้าหลวงพร้อมด้วยกระบวนช้างใน เสด็จกลับท่มเศ เมื่อเสด็จถึงเชิงเขา
มหาสวรรค์ สมเด็จพระญาณสังวร ปณฺทิตฺตมุนี กรมหลวงเทวะวงศ์ซึ่งมาแต่กรุงเทพฯ
มาคอยอยู่เสด็จประทับ ท่านทั้งสองพระองค์กราบบังคมทูลเรื่องหม่อมยี่งคลอดลูก
แล้วเสด็จไปประทับที่ชัชวาลย์เวียงไชย สมเด็จพระญาณสังวร ปณฺทิตฺตมุนี กรมหลวง
เทวะวงศ์ไปเฝ้าที่นั่น รับสั่งเรื่องคลอดลูกจนยามหนึ่ง เสด็จขึ้น

เวลา ๕ ท่มเศ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ รับสั่งเรื่องคลอด
ลูก แลสั่งเลิกการเสด็จพระราชดำเนินเขาลูกช้าง เวลาสองยามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๓

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ กรมหมื่นสมมต-
อมรพันธุ์นำหมอดันลับ มิสเตอร์ คุเปอ หมอหอมชั้น เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
รับสั่งกับหมอดันลับด้วยการตั้งโรงเรียน โรงคนไข้ในเมืองเพชรบุรี ทรงพระ

กรุณาโปรดพระราชทานช่วยในการโรงคนไข้ —|— สมเด็จพระนางเจ้า พระ

๒๐

บรมราชเทวีพระราชทานโรงคนชรา —|— พระราชทานรางวัลที่ช่วยในการเรือ
ต่อสู้ไฟริ้นทร์ล่ม คนป่วยเจ็บ หมอดันล้ปสายนาฬิกา มิสเตอร์เปอ ดินสอทองคำ
หมอตอมซัน คุชฎีมาลาไม่มีเข็ม จินผู้เป็นธรรการนั้น ๔๐ บาท เสด็จขึ้น
บาย ๒ โมงเศษ

บาย ๔ โมงเศษ เสด็จประพาสวัดกำแพงแลงพร้อมด้วยข้างใน จวนค่ำ
เสด็จกลับ ประทับพลับพลาทอดพระเนตรแข่งรันแทะอีก ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น

๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงสั่งเรื่องคลอดลูก ว่าด้วยพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์
ประพฤติกการชั่วอย่างอกุศล อย่างนี้เป็นมหันตโทษ ควรรับราชบาตรเป็นหลวง
ถอดจากยศบรรดาศักดิ์ ลงพระราชอาญา ๔๐ ที่ ประหารชีวิต แต่ทรงพระมหา
กรุณาอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รับราชบาตรสวัญญาณกัณฑ์อวิญญานกัณฑ์
เป็นของหลวง สำหรับจ่ายการซ่อมแปลงพระอารามแลสิ่งทีพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าทรงสร้างไว้ แลให้ยกโทษเพี้ยน ๔๐ ประหารชีวิต ให้ถอดจากยศบรรดา
ศักดิ์ลงเป็นหม่อม เอาท้ายชื่อคือเยาวลักษณ์อรรควรสุดาออกเสีย เรียกแต่หม่อมยิ่ง
คำเดียว กับให้ไต่สวนชำระต่อไปให้ได้ความ เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น สมเด็จ
กรมพระภาณุพันธุ กรมหลวงเทวะวงศ์กกราบถวายบังคมลากลับกรุงเทพฯ วันนั้น

กับมีพระราชบัญญัติห้ามพระภิกษุสงฆ์มีพรรษาดำกว่า ๒๐ พรรษา มิให้
เข้าในพระบรมมหาราชวังชั้นใน อุบาสิกอายุต่ำกว่า ๔๐ ปี ห้ามมิให้ออกมาฟัง
เทศนาถืออุโบสถศีลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัน ๖ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๗๔

๑๑

เวลาเที่ยงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ รับสั่งเรื่องจะเสด็จ
พระราชดำเนินตามที่พระชลยุทธโปรอโปส แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมง
เสด็จพระราชดำเนินประพาสบ้านลาวพร้อมด้วยข้างใน เวลาย่ำค่ำเสด็จกลับ

เวลา ๕ ท่มเศษ เสด็จออกอีกเวลาหนึ่งตามเคย แต่ประทับไม่สัณานัก
เสด็จขึ้น

ที่กรุงเทพ ฯ

วันนี้อ่านพระราชหัตถ์ถอดหม่อมยี่ง แลเอาตัวไปจำไว้ ณ คุกข้างใน

วัน ๗ ๓ คำ ปี่จ่อ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๕

๑๒

เวลากลางวัน เสด็จออกทรงเครื่อง หลวงเทพาภรณ์ถวายเจียบ ๆ ไม่มี
พราหมณ์แลพิธีอันใด เวลาเย็นก็ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสที่ใด

คำท่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ตามเคย เวลายามเศษ
เสด็จขึ้น

วัน ๑ ๓ คำ ปี่จ่อ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๖

๑๓

เวลาย่ำรุ่งแล้ว เสด็จพระราชดำเนินทรงม้าพระที่นั่งชื่อผยองเวหาศ มีกระ-
บวนนำแลตาม แลมีรถประเทียบข้างใน เสด็จพระราชดำเนินจากพระนครศิริข้าม
สะพานช้างไปตามถนนตลาด เลี้ยวถนนไปตามระยะทางเป็นบ้านใหม่ไปตั้งไร
ดินน้ำ ๑๐๐ เส้นถึงท่าเสน เป็น ๒๐๐ เส้น แต่ท่าเสนถึงบึงงาม เป็น ๓๐๐ เส้น
ไปอีกหน่อยหนึ่งเป็นที่ ๆ กรมการท่าพลับพลาตำบลคลองยอครุหนึ่ง เสด็จต่อไปถึง
ท่ากะเหียน ๔๐๐ เส้น ไปถึงท่าคอย ๕๐๐ เส้น ไปอีก ๑๐๐ เป็น ๖๐๐ เส้น แล้วถึง
พลับพลาท่าแฝกที่กรมการท่าไว้รับเสด็จ เสด็จประทับเสวยที่พลับพลา เวลាយ
๒ โมงครึ่ง ออกจากพลับพลา ระยะแดนไปเป็นป่าไม้ท่งนั้น ไปอีก ๑๐๐ เส้น เป็น
๗๐๐ เส้นถึงดงประยง ต่ไปอีกถึงพุชะครามเป็น ๘๐๐ เส้นถึงอ่างหิน เป็น ๙๐๐
เส้นถึงทุ่งวัวแดง ๑๐๐๐ เส้นถึงกลับชี มีพลับพลาที่ประทับ ที่ท่ากลับชีเป็นที่
ประทับแรม เมื่อเวลาเสด็จถึงบ่าย ๕ โมงครึ่ง ประทับพลับพลาเต็นข้างใน
มาถึงค่ำวันนี้ประทับแรมที่

พลับพลาที่ประทับเป็นเต็นท์หมด กำแพงใบไม้มีประรำ คนนอนรอบ ท้อง
พระโรงเป็นประรำมุงใบตาล

วัน ๒ ๓ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๗๗

๑๔

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จไปประพาสเขาลูกช้าง ทางแต่พลับพลาที่ประทับไป
๓๐ เส้น ถึงตำบลเรียกว่า เขาลูกช้าง เป็นป่าแลเนินดินทำนองพระแท่นดงรัง มี
หินเป็นเขามอซ้อนกันเป็นรูปต่าง ๆ ซ้อน ๓ ก้อนบ้าง ๔ ก้อนบ้าง เป็นอันมาก แต่
ที่สำคัญนั้นมีรอยพระพุทธรูป ทรงพระราชดำริว่าจะให้ปฏิสังขรณ์เป็นมณฑป
สวมเสีย ประพาสอยู่จนเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จกลับประทับพลับพลาเดิมที่ประทับ
แรม แต่พื้นที่แลอากาศในที่นั้นร้อนจัดในเวลากลางวันมาก ครั้นเวลาค่ำก็หนาว
อย่างยิ่ง

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงเรือสำเภาขึ้นประพาสตามลำน้ำ ล่องลงท้ายน้ำ
หน่อหนึ่งแล้วขึ้นเหนือหน้า เสด็จพระราชดำเนินกลับประมาณทุ่มเศษ ประทับ
แรมที่ตำบลนั้นคนหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินคนทำการ
พลับพลาแลทาง กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยเสื่อสักหลาด นายกองแลตัวไพร่ เงิน
คนละ — ๒ — ทุกคน

วัน ๓ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๗๘

เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จทรงม้าพร้อมด้วยกระบวนนำแลตาม มีรถประเทียบ
ตามเสด็จ เสด็จกลับจากพลับพลาท่ากลับชี มาโดยระยะทางถึงท่าแฝกเช้า ๔ โมงเศษ
ประทับร้อน เสวยเช้า ประทับอยู่จนบ่าย ๒ โมง เสด็จจากพลับพลาท่าแฝกมา
โดยระยะทางถึงท่ากวย หยุดทอดพระเนตรวัดแลพลับพลาซึ่งทำค้าง แล้วเสด็จต่อมา
ถึงพลับพลาคลองยอ ประทับครู่หนึ่ง พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณมาเฝ้าถวายหนังสือ

ต่าง ๆ เรื่องความหม่อมยี่ง มีคำให้การหม่อมยี่ง อ้ายโต อีเผือก และผู้ต้อง
เกี่ยวข้องในเหตุนี้ แลคำลูกขุนปรึกษาโทษวางบท เป็นต้น แลเสด็จต่อมาจน
ถึงพระนครคีรี เวลาย่ำค่ำเสด็จขึ้น

เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ครุหนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๗๙

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกทรงสั่งเรื่องหม่อมยี่ง ซึ่งลูกขุนปรึกษาวางบท
โทษ หม่อมยี่ง อ้ายโต อีเผือก ผู้ล่วงพระราชอาญา มีความผิดเป็นมหันตโทษ
ให้รับราชบาตรสวัญญาณกัณฑ์อวิญญานกัณฑ์เป็นของหลวง ให้ลงพระราช
อาญา ๓ ยก ๙๐ ที่ เอาตัวไปประหารชีวิตอย่าให้ผู้ใดดูเยี่ยงอย่างนั้น หม่อมยี่ง
แลอีเผือกผู้ชักส่อ ให้งดโทษประหารชีวิต นอกนั้นให้ทำตามคำลูกขุนผู้ปรับ
แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออก เจ้านายข้าราชการเฝ้าตามเคย เกือบ ๒ ยาม
เสด็จขึ้น วันนั้นพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณกราบบถวายบังคมลากลับเข้าไปกรุงเทพ ฯ

วัน ๕ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๘๐

เวลากลางวัน เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ตามเคย ไม่ได้เสด็จไหน
อีกวันหนึ่ง เสด็จอยู่ทึบครุหนึ่ง เสด็จขึ้น

เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกอีก รับสั่งด้วยเรื่องทูลกระหม่อมหญิงประสูริ
แลเรื่องที่จะเสด็จกลับ ยังไม่ตกลง เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๘๑

เวลากลางวัน เสด็จออกตามธรรมเนียม ไม่มีอันใด

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินประพาสเขาหลวงพร้อมด้วย
กระบวนช้างใน ประพาสด้าววันอน แลเสด็จพระราชดำเนินลงด้าวหลวง โปรด

ให้มีการสดับปกรณ์ในผ้าหลวงด้วย เจ้าพนักงานจัดในผ้าที่ตรงหน้าพระประจำ
แผ่นดิน ตั้งมาหมั้ทรงเชิญพระบรมทนต์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล
พระทนต์กรมสมเด็จพระเทพศิรินทร์ พระทนต์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารี
รัตน ซึ่งทรงไปเอง วางบนพานทองบนม้าหมั้แล้ว ทรงทอดผ้าท่อนสดับปกรณ์
พระธรรมวโรดมกับพระครูมหาสมณวงศ์ พระสมุห์แลพระสงฆ์ อันดับในวัด
มหาสมณาราม รวม ๑๑ รูป พระราชทานจตุปัจจัยองค์ละ —|— ในส่วนถวาย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพิศาลสมณกิจ กับพระครูฐานานุกรม
เปรียญในเมืองเพชรบุรี ๑๐ รูป พระราชทานองค์ละ —|— ในส่วนถวายกรมสมเด็จพระ
เทพศิรินทร์ พระครูประกาศสมณกิจผู้ช่วยคณะไต่กับฐานานุกรมเจ้าอธิการใน
เมืองเพชรบุรี ๑๐ รูป พระราชทานองค์ละ —|— ในส่วนสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา
กุมารีรัตน พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้วกลับขึ้นจากผ้า เสด็จประพาสในผ้าต่อไป
เสด็จกลับทุ่มเศษ

เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จออกตามเคย ๕ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

ในกรุงเทพ ฯ วันนี้ เจ้าพนักงานกรมพระนครบาล นำอ้ายโตไปประหาร
ชีวิตที่วัดพลับพลาไชย

วัน ๗ ๖ ๔ คำ ปี่จ้อ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ สรงเสด็จ
ประพาสที่ต่าง ๆ เพราะฝนตก แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกอีก เจ้านายข้าราชการเฝ้าตามเคย ทรงหนังสือ
ราชการแลอื่น ๆ จน ๒ ยาม เสด็จขึ้น

ในกรุงเทพ ฯ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉวีวรรณประจักษ์
โรคนราสน์พระชนม์ เจ้าพนักงานสร้งน้ำพระศพ ทรงเครื่องตามโบราณประเพณี
เชิญพระศพลงพระโกศลงใน แห่ออกมาไว้หอธรรมสังเวชตามธรรมเนียม

วัน ๑^๖ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๔๓

เวลาบ่าย เสด็จออกกรุหนึ่งตามเคย แล้วเสด็จขึ้น วันนั้นฝนตกแต่เช้า
จนค้ำมิได้ขาดเม็ด แลไม่เห็นดวงอาทิตย์เลย ไม่ได้เสด็จไหน

๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกตามเคย เจ้านายข้าราชการเฝ้า แลทรงหนังสือ
ราชการ จนเวลา ๒ ยามเสด็จขึ้น

วัน ๒^๗ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๔๔

กลางวัน เสด็จออกกรุหนึ่งตามเคย เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนิน
เขาหลวง อ้อมไปตามถนนแยก แล้วเลี้ยวอ้อมเขา ประพาสถ้ำพระพิมพ์ แลถ้ำ
พระเผือก แลเขาตอก แลถ้ำจีน เสด็จออกจากถ้ำจีน แล้วพระราชทานเงินชาว
บ้านธงไชยที่มาถวายของ แล้วเสด็จกลับอ้อมเขาวงกตมาเข้าทางเดิม เสด็จกลับถึง
เขาวังทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงรวบรวมเงินซ่อมพระเขาหลวง เงิน ๑๐ |—

พระราชทานเงินพระยาเพชรบุรี — |— พระราชทานคนตักน้ำแลลากรदनายไพร่
คนละ — |— เสด็จขึ้น ๒ ยามเศษ

วัน ๓^๘ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๔๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกพระราชทานเงินเด็กชาคนละ — |— แล้ว
เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรแลนมัสการพระแล้ว เสด็จศาลพิมาน
เทเวศร แล้วเสด็จพระราชดำเนินพระเจดีย์ยอดเขาริมวัดมหาสมณาราม โปรด

ให้พระยาเพชรบุรีทำการเติมใหม่บ้าง ปฏิสังขรณ์บ้างให้แล้วเสร็จ แล้วเสด็จลง
ทางลัดลงวัดมหาสมณาราม ทอดพระเนตรการในวัด รับสั่งให้พระยาเพชรบุรีซ่อม
แปลงเสียให้ทั่ว แล้วเสด็จเข้าในพระอุโบสถเวลานั้น พระครูแลพระสงฆ์ทั้งปวง
ลงพร้อมกันคอยรับเสด็จ พระครูมหาสมณวงศ์นำเจ้าอธิการวัดอุทัย เฝ้า รับสั่งกับ
พระครูมหาสมณวงศ์ตามสมควร แลทรงห้ามมิให้ลาสิกขา เพราะเป็นพระเก่าแต่
ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า และจะโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะ แลพระ
ราชทานกบฏมูลพระสงฆ์วัดมหาสมณาราม ๙ องค์ —^๒— เจ้าอธิการวัดอุทัย —^๓—
เสด็จจากพระอุโบสถ พระสงฆ์ถวายชัยมงคลพร้อมกัน เสด็จมาประทับศาลาเชิงเขา
พระพิศาลสมณกิจ กับฐานานุกรมหัวเมืองเฝ้ารับสั่งด้วยเล็กน้อย เสด็จทรงม้า พระ
ที่นั่งสวดชัยันโต เสด็จจากเชิงเขาตามถนนราชวิถีประทับพลับพลาหน้า มีพระยา
เพชรบุรีแลปลัดยกกระบัตรกรมการด้วยเฝ้าส่งเสด็จพร้อมกัน เสด็จลงเรือพระที่นั่ง
แก่งทองทั้งแท่ง มีเรือประตู่เรือกลองออกจากเมือง ๕ โมงเย็น ล่องตามน้ำถึงพลับ
พลาบ้านใหม่ย่ำค่ำครึ่ง ต่อมาอีกชั่วท่อนึ่งถึงเรือโบริคคอยรับเสด็จอยู่ เสด็จลง
เรือโบริค กว่าจะพร้อมสัก ๑๐ นาที ครั้นแล้วเรือไฟลากต่อมา ประมาณชั่วท่อนึ่ง
ออกปากอ่าวบ้านแหลม มีเรือฉลอมจุดไฟส่องรายไปจนหมดครุยถึงเรือเวสาลี
แล้วเสด็จไปประทับเรืออุบลบุรพทิศ ๕ ท่อนออกเรือจากบ้านแหลม ตัดไปเขา
สามร้อยยอด

วัน ๔ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๔๖

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เรือพระที่นั่งถึงตำบลเขาสามร้อยยอด เสด็จขึ้นบก
เช้า ๓ โมงเศษ เจ้าพระยาสุรวงศ์แลพระยาวิชิตชาญณรงค์ เมืองปตานบุรี แล
กรมการเมืองปตานมารับเสด็จ มีปะรำทำน้ำแลสะพานเรือ เสด็จขึ้นประพาสเขา
แลดำ ทางข้ามบ่าเขาเข้าไป ทางแต่ท่าถึงเชิงเขา ๕ เส้น ข้ามเขา ๗ เส้นถึงปากดำ

ปากถ้ำถึงสุดถ้ำ ๙ เส้น ในถ้ำเป็นสามถ้ำติดกันสนุกมาก เวสาตรีถึงเช้า ๔ โมง
เศษ สมเด็จพระนางเจ้าเสด็จขึ้นตามไปที่ถ้ำ เวลาเที่ยงเศษ เสด็จกลับจากถ้ำมา
ประทับพลับพลาทางเขาเส้นหนึ่ง เป็นพลับพลา ๗ ห้อง หลังคาคาดผ้าแดงล้วน
มีช้างหน้าข้างในมีค้ายกรูใบไม้กันรอบ ประทับเสวยเสด็จอยู่จนบ่าย ๒ โมงเศษ
เสด็จกลับลงเรืออุบล ๔ โมงเศษ ออกจากสามร้อยยอดตัดมาปากน้ำเจ้าพระยา
เวลา ๔ ท่ม นายจอนายทหารเรือในเรือพระที่นั่งเวสาตรีตกทะเล ต้องหยุดเรือ
ช่วยได้ เวลา ๑๐ ท่ม ถึงปากน้ำเจ้าพระยา

วัน ๕^{๑๐} ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๗
เวลารุ่งเรือข้ามสันดอนถึงเมืองสมุทรปราการเกือบ ๒ โมงเช้า หยุดเรือ
พระที่นั่ง บ่อมผีเสื้อสมุทรสลุต มีคนกรมแสงในเรือเวสาตรีจับเป็นอหิวาตกโรค
ให้เอาขึ้นไว้ที่บ่อม รับสั่งให้ช้างในไปเรืออุบลบุรพทิศ ออกเรือพระที่นั่งเวลา
เช้า ๓ โมงเศษ ถึงท่าพระตำหนักหน้า เวลาเที่ยงเศษ เสด็จขึ้นประทับตรัสกับผู้
ที่มารับเสด็จพอสมควร เสด็จกลับขึ้นมาประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทห้องออก
ขุนนาง สมเด็จพระภานุพนาธิบดี กรมหมื่นอดิศร กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ
การในกรุงเทพ ฯ จนบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลา ๒ ท่ม เสด็จพระราชดำเนินวังบูรพาภิรมย์ในการที่สมเด็จพระ
ภานุพนาธิบดีวรเดช ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบ
มาตย์แลพระญาติทั้งปวง ในกาลสมัยที่พระองค์ท่านมีพระชนมพรรษา ๒๔ ปี
เสมอด้วยกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบมาตย์ ของหลวงมีสดับปกรณ์ผ้าไตรผ้าขาว
ด้วย เวลา ๔ ท่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๖^{๑๑} ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๘
ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีการอันใด

วัน ^{๑๒} ๗ ๖ ๕ คำ ป็จ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๙
 วันขึ้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดการที่จะให้ เชวาเลีย เฟรดี
 นันโดเตลกา เอนวอยเอกสตราอดินารี แลมินิสเตอเปล นิปอเตนจาร์ อัคร
 ราชทูตวิเศษกรุงอิตาลี เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

เจ้าพนักงานจัดการในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทตามอย่างธรรมเนียม ที่
 หน้าพระที่นั่งจักรี มีปะรำยืนพระยาช้างพระยาม้าแลช้างพระที่นั่งต้น มีหมูกลอง
 ชนะเงินทองแลทหารเตรทหารป็นรับอย่างแขกเมืองใหญ่ ภายนอกประตูพิมาน
 ไชยศรี ภายในประตูวิเศษไชยศรีมีทหารป็นใหญ่ยืนประตูละ ๒ หมู่ หน้าพระที่
 นั่งสุทโธสวรรย์ปราสาท มีทหารป็นใหญ่คอยสลุตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๔ โมง เจ้าพนักงานกรมทำนอัครราชทูตกรุงอิตาลี แล
 กอมมันด์นออฟฟิศเซอร์เรออบอิตาลีขึ้นรถมาจากบ้านราชทูต มาถึงหน้าพระที่นั่ง
 สุทโธสวรรย์ปราสาท ทหารป็นใหญ่สลุ ๑๗ นัดตามเกียรติยศ แล้วเข้ามาใน
 พระบรมมหาราชวัง พักบนพระที่นั่งจักรีห้องดรอริงรัม เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระ
 เจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศอย่างทหารมหาดเล็ก ทรงเครื่องราชอิสริยยศเสนโมริค
 แอสสรัต เสด็จพระราชดำเนินออกประทับพระที่นั่งพุทธาน ภายใต้พระมหา
 เศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ข้าทูลละอองธุลี
 พระบาทผู้ใหญ่น้อยฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าเบื้องบกษมาศโดยลำดับตำแหน่ง
 ถ้วนทุกกระทรวง ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก กลองชนะ
 แตรทหารตามบุรพประเพณี

เจ้าพนักงานกรมวังกรมทำนอัครราชทูตวิเศษ กอมมันด์น แลออฟฟิศ-
 เซอร์ทั้งกงสลุอิตาลีรวม ๑๐ นาย เข้ามาในห้องพระโรงกลางที่ชุมนุม แล้วพระยา

ไกรโกษากราบบังคมทูลเบิกนำ เชวาเลีย เฟรดินันโดเดเลกา เอนวอยเอกสตรา
 ออดินารี แลมินิสเตอเปเลนิปอเตนดารี อัครราชทูตซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
 อิตาลีตั้งมา ๑ มาเกเฟรดินันโดเดเลกอยชูเวลา สิกเรตารี ทูต ๑ เคาน์เฟเดริกตรา
 โอเซียว กอมมันตัน เรือรบ ๑ ออฟฟิศเซอร์แลหมอ ๖ นาย กงสุลอิตาลีในกรุง
 สยาม ๑ รวม ๑๐ นาย เป้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วอัครราชทูตอิตาลีทูลถวาย
 คำเอกเกรส แสดงการที่ได้รับตราตั้งมาเป็นอัครราชทูตสำหรับกรุงสยาม แลแสดง
 ความยินดีในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
 พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ แล้วราชทูตนำพระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินอิตาลี ทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระหัตถ์ ดำรัสพระราชปฏิสันถาร ๓ นัดตาม
 อย่างธรรมเนียม แล้วเสด็จขึ้น

เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการรับสั่งเรื่องหม่อมมัย
 จนยาคำเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินวังบูรพาภิรมย์ในการมงคลพระชนม์
 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเทวศรินทร์ วันนี้เป็นวันตรง เวลา
 ๕ ทุ่มเศษ เสด็จกลับ

วัน ^{๑๓} ๑ ๖ ๔ คำ ปี่จ้อ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๕๐

เวลาวันนั้นไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วัน ^{๑๔} ๒ ๖ ๔ คำ ปี่จ้อ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๖๕๑

วันนี้โปรดให้มีการเดินเนอหลวง พระราชทานเป็นเกียรติยศแก่อัครราชทูต
 พิเศษ กรุงอิตาลี ในเวลาทุ่มหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกในห้องตรอริงมูพระที่
 นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่ต้องเชิญมาในวันนี้
 เจ้าพนักงานนำอัครราชทูตพิเศษกรุงอิตาลี ราชทูตอังกฤษซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ

ราชทูตอเมริกันซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทูตฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ เข้าเฝ้าทูล
ละอองธุลีพระบาท ดำรัสด้วยผู้ที่มาอยู่ในที่เสด็จออกนั้นนิดหน่อย แล้วเสด็จเข้าไป
ประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยผู้ที่ถูกเชิญ ๑ ในพระที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ มีชื่อผู้
ที่นั่งดังแผนนี้

หมอกาวัน

หลวงนายสิทธิ

พระยาศรีสิงหเทพ

พระวรเดช

พระยาเพชรพิไชย

พระยาอนุชิต

มิสเตอร์ซิก

พระองค์สาย

พระยาธรรมสารนิติ

กรมขุนนริศร

เจ้าพระยาพลเทพ

กรมสรรพสิทธิ

ทูตฝรั่งเศส

กรมหมื่นศิริ

ราชทูตอังกฤษ

กรมหมื่นอดิศร

เจ้าพระยาภาณุวงศ์

กรมพระภาณุพันธุ์

เจ้าพระยารัตนบดินทร

ที่ประทับ

อัครราชทูตอิตาลี

กรมหลวงเทวะวงศ์

ราชทูตอเมริกัน

กรมหมื่นนเรศร

พระเจ้าเชียงใหม่

กรมหมื่นสมมต

เจ้าพระยามหินทร

กรมหมื่นดำรง

พระยามนตรี

พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต

สิเกรตารีทูตอิตาลี

พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ

กอมมันตันเรือบอิตาลี

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์

พระยานรรัตน

พระยามหามนตรี

พระชลยุทธ

พระยาไกร

เวลา ๔ ทุ่ม เสรยแล้วเสด็จมาประทับพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก ตรัส
กับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ แลอัครราชทูตอิตาลี มิสเตอร์ชาเตา ราชทูต
อังกฤษ มิสเยอบไชล์ ราชทูตอเมริกัน เคนันการเด็กทูตฝรั่งเศส จนเวลา ๕ ทุ่ม
เศษ ทูตทั้งปวงถวายบังคมลาไป อีกครุหนึ่งเสด็จขึ้น

วันนี้เวลาบ่ายเศษ มีการแห่ศพลับ เจ้าจอมมารดา จากวังกรมหมื่นภูเรศ
ไปเมรุวัดสระเกศ

วัน ๑๕ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันพระไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๒ ค่ำ ปีมะแม ศักราช ๑๒๔๘ วันจันทร์กาล ๖๖๙๓

เวลาบ่ายแล้ว เสด็จออกขุนนางตามเคย ในห้องออกขุนนาง

พระมนตรีก่อนบอกพระยามหาอำมาตย์ พระนครศรีบริรักษ์ เมืองขอนแก่น
ราชวงศ์ผู้ว่าที่พระศรีสุราช ราชบุตรเมืองเชียงแตง พระสุนทรราชวงศาเมืองยโสธร
หลวงพรหมว่าที่พระศรีสุเมืองเดชอุดม อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด ความตักกันว่า
พระราชวงศาจัดได้ทองคำทราย ๕ |

ทองคำใหญ่จัดได้เงิน ๒ | พระนครศรีบริรักษ์จัดได้เงิน ๓ | ราชวงศ์ ๕ |

ขุนศรีสารเสวตร ๕ | เมืองขอนแก่น ราชวงศ์เมืองเชียงแตง ๒ | พระสุนทร

ราชวงศาเมืองยโสธร ๒ | หลวงพรหมว่าที่พระศรีสุเจ้าเมืองเดชอุดมเงิน ๒ |

อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด เงิน ๓ | เข้ามาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

กับนำท้าวเชียงว่าที่ราชวงศ์เมืองอัตปือ อุปฮาดเมืองเชียงแตง ราชวงศ์
เมืองยโสธร ท้าวโหว่ที่หลวงภักดีปลัดเมืองเดชอุดม พระนครศรีบริรักษ์เมือง
ขอนแก่น ท้าวคำเมืองทองคำใหญ่ อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด เฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาท

พระนครศรีบริรักษ์ถวายผ้าม่วงต่างสี ๑๐ ผืน ชผง— $\frac{๕๕}{๕๐}$ จินอุปฮาดเมือง
ร้อยเอ็ดถวายผ้าม่วง ๑๕ ผืน พระสุทธรราชวงศ์จัดได้ เห็ดป่า ๑ ไม้ไผ่คุด ๑
ราชวงศ์ ท้าวสุริยงเมืองยโสธร จัดได้ผ้าม่วงสี ๑๒ ผืน

หลวงวิจารณ์อาวุธ อ่านบอกพระยาราชวังสร พระสเนหามนตรีข้าหลวงซึ่ง
ไปเมืองกลันตัน เมืองตรังกานู ว่าไปถึงเมืองสงขลาแล้ว แต่พระสัจจาภิรมย์ผู้
จะเป็นข้าหลวงไปด้วย ยังไปตรวจการโทรเลขในแขวงเมืองสงขลาอยู่ ถ้ากลับมา
แล้วจะรับเสด็จลงเรือไปเมืองกลันตัน กับไปบอกพระยาสมบัติภิรมย์เมืองสงขลา
๓ ฉบับหนึ่งว่า จัดได้ต้นไม้ทอง ๖ ต้น เงิน ๖ ต้น ๆ ละบาท เครื่องราช
บรรณาการ เทียนพนมเล่มละบาท ๑๐๐๐ เล่ม ผ้าขาว ๒๐ พับ เสื้อลวด ๑๕
ลวด กระเบื้องพื้น ๒๐๐๐ จำนวนบ๊อง อัฐศก ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีก
ฉบับ ๑ ส่งทองส่วยบุตรจีน จำนวนปีระกา สัปตศก บุตรจีน ๑๘๓ คน ๆ ละ
 $\frac{๑}{๑}$ ทอง $\frac{๑๗}{๑๒}$ คิดเงินแทนราคา ๑๖ นักเงิน $\frac{๑๔}{๒}$ ให้กรมการคุมเข้า
มาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่า พระยาเยลาส่งตีบุกภาษีเมืองยะลาจำนวนปีระกา สัปตศก
ตีบุกหนัก ๑๐ ภารา ได้ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง

พระยาศรีสิงหเทพ นำหลวงสโมสรวลการ หลวงกำจัดไพรินทร์ กราบ
ถวายบังคมลาไปเก็บศิลาจารึกในที่ต่าง ๆ หัวเมืองฝ่ายเหนือ

พระราชทานตราวิจิตรภรณ์ จมื่นราชภัณฑารักษ์ปลัดคลังในซ้าย แล้ว
เสด็จขึ้น ตรัสกับสมเด็จพระญาณสังวร กรมหลวงเทวะวงศ์จันทเวลาเยมเสด็จขึ้น
วัน ๕ ๖ ๔ คำ บ๊อง อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๔

๒
เวลานั้น ทรงจัดการแพร่ข้างในอยู่จนบ่าย เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออก
ประทับตรอริงมูพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กรมหลวงเทวะวงศ์แลเจ้าพนักงาน
กรมวังกรมท่า นำเฟวเลียเฟรดินันโดลูกา อัครราชทูตพิเศษกรุงอิตาลีแลพวกที่มา

กับทูตเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบถวายบังคมลากลับไปจากกรุงสยาม ดำรัส
พระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วถวายบังคมลากลับไป

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงรถพระที่นั่ง พร้อมด้วยกระบวนนำแลตามเสด็จไป
ประทับพลับพลาวัดสระเกศ เสด็จพระราชดำเนินเข้าในเมรุผ้าขาวศพตลับเจ้าจอม
มารดา ทรงทอดผ้าไตร ๕ ไตร ผ้าขาว ๑๐ พับ พระสงฆ์บังสกุลแล้ว เสด็จขึ้น
ไปพระราชทานเพลิงศพตลับเจ้าจอมมารดา แล้วเสด็จประทับพลับพลาประเดี๋ย
หนึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๖ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๕

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียมในห้องออกขุนนาง

พระมนตรีกิจอ่านบอกพระยามหาอำมาตย์ ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า อุปฮาด
เมืองอัตป้อมีบอกมาว่า ราชวงศ์ว่างอยู่ ท้าวเชียงรับราชการมานาน ขอพระราช
ทานท้าวเชียงเป็นราชวงศ์รับราชการต่อไป อีกฉบับหนึ่งว่า พระสุวรรณราชวงศ์
เมืองคำทองใหญ่บอกว่า ตัวมีอายุได้ ๙๒ ชราหลบล้ม ราชการก็มาก ราชวงศ์จะ
ทำการอันใดก็ไม่ปรึกษาหารือ ขอพระราชทานท้าวคำ บุตรพระสุวรรณราชวงศ์
เป็นพระสุวรรณราชวงศ์ ขอท้าวอินทิสาร ว่าที่อุปฮาด ท้าวพิมพ์เสน ว่าที่
ราชบุตร กับใบบอกพระสุนทรราชวงศ์เมืองยโสธร ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า เรงเงิน

แทนเร่งส่วยจำนวนปีวอก ๔๐ ๑๓— ปีระกา สัปตศก เงิน ๔๐ ๑๓— รวม

๘๑ ๖— ให้ท้าวเพี้ยคุมลงมาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่าอุปฮาดป่วยถึงแก่กรรม ท้าวมาขอ
พระราชทานราชวงศ์ท้าวสุริยง บุตรอุปฮาดเป็นอุปฮาดต่อไป กับใบบอกเมืองแสน
เมืองจันเมืองร้อยเอ็ด ส่งบาญชีสำมะโนครัวกับเงินแทนผลเร่งส่วยจำนวนปีจอ อัฐศก

๒๔ ๑๔— แทนเร่ง ๑๑๘— ให้อุปฮาดท้าวเพี้ยคุมลงมาส่ง แต่เงินแทนผลเร่งส่วยจำนวน

๕๗ ปีระกา สัปตศก เงิน ๕— นั้น ได้ส่งพระยามหาอำมาตย์แล้ว อีกฉบับ ๑

ขออุปฮาดเป็นพระชัตติยวงศาเจ้าเมืองต่อไป กับไปบอกพระยาเทพาธิบดีเมืองพิจิตร
ขอจีนฮิว หลวงวิจิตรภักดี เป็นที่หลวงอุดรธานีเขต ผู้ดูแลเงินในเมืองพิจิตร

พระมนตรีกิจนิกจนาจีนฮิว หลวงวิจิตรภักดี เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ถวายขณิก — ๑ — ท้าวเพชรพนมสารนรินทร์เฝ้าถวายมโหระทึก ๑

หลวงวิจารณ์อาวูร อ่านบอกพระยาบริรักษ์ภูธรเมืองพังงาว่า ณ เดือน ๕
ปีจอ จนถึงเดือนยี่ เกิดไข้จับชุกชุม ราษฎรพลเมืองป่วยถึงแก่กรรม ๙๒๙ คน
เสด็จขึ้นออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทเวศร์จันทเวลา ๒ ทุ้มเศษ เสด็จขึ้น
วัน ๗ ๖ ๘ คำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๖

เวลาทุ้มเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรีกิจนิกจนาจีนฮิว อ่านบอกพระนครศรีบริรักษ์เมืองขอนแก่นฉบับหนึ่งว่า

ได้จัดเงินแทนผลเร็วของถวายประจำปี เงิน ๕ — แทนผลเร็วจำนวนปีระกา

๑๘ สัปตศก เร่วหนัก — ๒ — ปีจอ อัฐศก หนัก — ๒ — ให้ท้าวเพี้ยนำลงมาถวาย

กับว่าเมื่อได้รับสัญญาบัตรนั้น ยังไม่ได้รับพระราชทานครอบครัวคนโทเครื่องยศต่าง ๆ
อีกฉบับหนึ่งว่า ราชวงศ์ ท้าวสุริยวงศา ท้าวจันโทชิตขวางตัวเล็กไว้ ๑๓๓๙ คน
ครั้งจะเก็บก็จะวิวาทให้ชุนเคืองได้ฝ่าละออง กับว่าราชวงศ์ยึดเอาเครื่องยศพระนคร
ศรีบริรักษ์คนเก่าไปกิน ในเวลาเดือน ๆ ต่างพระอารามกัน ให้ไปบอกก็ไม่มา
เดือนารวมกัน

หลวงวิจารณ์อาวูร อ่านบอกพระยาเพชรกำแพงสงคราม เมืองชุมพรว่า
ตัวมีอายุถึง ๘๐ ชราว่าราชการไม่ได้ ขอพระราชทานหลวงพรหมภักดี ยกกระบัตร
ผู้บุตรว่าราชการต่อไป

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ตรัสกับกรมหลวงเทเวศร์จันทเวลาทุ้มเศษ
เสด็จขึ้น

วัน ๑ ฯ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๗

๕

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระยาศรีสยามเขตต์ พระประเทศอุไทยทิศ
กรมการเมืองนครเสียมราฐ ว่าเกิดไฟไหม้เรือนอีเขี้ยว ลามไปไหม้เรือนพระอภัย
พิทักษ์ กรมการราษฎร แลฉางข้าวหลวงรวม ๓๐ หลังเรือน ข้าวเสียในไฟ ๑๖๐๖
ถึง คงเหลือ ๓๐๐ ถึง ได้คิดเกณฑ์ทำฉางต่อไป กับไปบอกหลวงจินดารักษ์
ข้าหลวงพระเกรียงไกรกระบวนยุทธปลัด ขอศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง
ศพพระยาวิเศษฤๅไชย กับไปบอกพระโบราณ พระพิทักษ์เทพธานีปลัดกรุงเก่า
ขอศิลาหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงศพพระบำราบคดีจีน หลวงวารินทรเวสสันดร
บาล กับไปบอกพระสุวรรณราชวงศาเมืองคำทองใหญ่ ขอพระราชทานศิลาหน้า
เพลิงไปเผาศพอุปฮาด ราชบุตร

หลวงวิจารณ์อาวุธ อ่านบอกพระยาภักดีนฤบดินทร์ พระยามรินทร์ฤๅไชย
เมืองราชบุรี ว่าด้วยมีตราให้จัดการรับพระเจ้านครเชียงใหม่ นั้น ได้จัดการรับ
พระเจ้านครเชียงใหม่เมื่อเวลาไปถึงตามสมควรแล้ว

พระราชทานสัญญาบัตร ตั้งเจ้าราชวงศ์เมืองนครเชียงใหม่ เป็นเจ้าอุปราช
เมืองนครเชียงใหม่ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ตรัสกับกรมหลวงเทเววงศ์
จนเวลา ๒ หุ้มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๒ ฯ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๘

๖

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ไม่มีอะไร

วัน ๓ ฯ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๙

๗

เวลาหุ้ม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานภายใต้พระมหา
เศวตฉัตร ณ ห้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรม

วงศานวงศ์ เสนาบดีมนตรีมาตย์ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเข้าทูลละอองธุลี
พระบาทโดยลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคนแตร์ฝรั่ง
มโหระทึก แตรทหารกองนฤนาทตามขัตติยราชประเพณี

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหม นำตัญญูโตดศรีตะวัน กรมการเมืองตรังกานู
เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท หลวงวิจารณ์อาวุธทูลเบิกว่า พระยาพิไชยภูเบศร-
นเรนทรภักดี พระยาตรังกานู แต่งให้ตัญญูโตดผู้า ๑ อรัญกายอเดหวาอินดารา ๑
หวั่นสะเลมันเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ดำรงพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๔ ฯ ๔ ค่ำ ปีมจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๐

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกประทับชิตติงรูมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
กรมหลวงเทวะวงศ์แลเจ้าพนักงานกรมวังกรมท่า นำท่านเศรษฐีในเมืองอเมริกา
ชื่อเยมส์ กอดองเบนเนตต์ เป็นผู้มั่งเงินมาก แลเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ในเมือง
นิวยอร์ก ซึ่งได้เข้ามาในกรุงสยามโดยเรือของเขาเอง กับไวเชเคน ลียอน
เดอแยนเซ ทหารฝรั่งเศสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถาร
โดยสมควร แล้วถวายบังคมลาไป เสด็จขึ้น

วัน ๕ ฯ ๔ ค่ำ ปีมจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๑

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง
ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ แลท่านเสนาบดีเคาน์ซิลลอฟสเตส
ปรึกษาราชการเรื่องที่เขตแดนเมืองรามัญ ซึ่งอังกฤษว่าเป็นของเมืองปรัค เกิด
เป็นที่วิวาทขึ้น ณ บัดนี้อังกฤษจะขอประนีประนอมขอเช่าที่นี้ ๒๐ ปี แล้วจะคืน
ให้ ประชุมอยู่จนบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกแขกเมือง
เมืองตรังگانู อย่างเช่นเคยออกมาแล้ว เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๗๐๒
๑๐

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกประทับพระที่นั่งโอรนภายใต้พระมหาเศวตฉัตร
พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าราชการองครักษ์พระบาท
ผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าเฝ้าละองครักษ์พระบาทตามลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง

เจ้าพนักงานพระกลาโหมนำพระรัตนมนตรีศรีตะวัน กรมการเมืองสาย๓นาย
รวม ๔ นาย เข้าเฝ้าทูลละองครักษ์พระบาท กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง
ดำรงพระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนหลวงวิจารณ์
อาวุธเป็นพระวิจารณ์อาวุธ แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยาม
ชั้นที่ ๕ ชื่อทิพยภรณ์แก่พระรัตนมนตรีเมืองสาย ๑ มงกุฎสยาม ชั้นที่ ๕ ชื่อ
วิจิตรภรณ์ แก่ตัญญูโตดเมืองตรังگانู ๑ แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๗ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๗๐๓
๑๑

วันนี้เริ่มการตั้งพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ตรุษสุดปีตามเคย เจ้าพนักงาน
ตั้งการพระราชพิธีสงฆ์ มีพระแท่นมณฑล เตียงสวด ตูเทียนชัย เครื่องพระ
ราชพิธีตามเคย พิธีพราหมณ์ตั้งที่หอเวทวิทยาคมตามเคย

เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรง
จุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วกรมพระปวเรศ
กรมหมื่นวชิรญาณ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย รวม ๒๐ องค์สวดสัตรีตร แต่
ยกอาณานัญยปริตรตามเคย

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับตรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการตาม
เคย พระมนตรีกิจอ่านบอกพระยาไตรเพชรรัตนราชสงครามเมืองเพชรบูรณ์

ส่งขอนดอกส่วยกองขุนสำอานจำนวนปีระกา สัปตศก ขอนดอกใหญ่ ๒ กำกึ่ง ยาว
ศอกเศษ ๒ ท่อน แหน่ง ๑๐๐ ชะลอม เนียม ๑๐๐ ชะลอม เสือหวาย ๑๕ ลวด
ขมพนัก —|— ๒๐ เงินแทนเครื่องราชบรรณาการ —|— ให้กรมการคุมลงมาส่ง

พระยาสุรินทรราชเสนี อานบอกพระยาศรีธรรมบริรักษ์ พระภักดีดำรงฤทธิ์
เมืองนครศรีธรรมราช ส่งเครื่องราชบรรณาการฝ่ายพระราชวังบวรฯ จำนวน
บิโจ อัฐศก เทียนพนมเล่มละบาท ๑๐๐๐ เล่ม ผ้าขาวยาว ๕๐ ศอก ๑๐ พับ
เสือลวด ๑๕ ลวด ให้กรมการคุมลงมาส่ง

แล้วพระราชทานสัญญาบัตรท้าวเชียงเมืองอัตปือ เป็นราชวงศ์เมืองอัตปือ ๑
ราชวงศ์เมืองยโสธร เป็นอุปฮาดเมืองยโสธร ๑ ท้าวสุริยเมืองยโสธร เป็น
ราชวงศ์เมืองยโสธร ๑ อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด เป็นพระขัติยวงศาเมืองร้อยเอ็ด ๑
ท้าวคำเป็นพระสุวรรณราชวงศา เมืองคำทองใหญ่ ๑ ขุนวิเศษสมบัติ เป็นหลวง
ศรีเทพภักดี ปลัดพระคลังวิเศษซ้าย นา ๘๐๐

พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว เสด็จขึ้น

วันนี้มีพระองค์เจ้าในพระราชวังบวร ๓ องค์ หม่อมเจ้า ๖ องค์ คือ
พระองค์เจ้าวิบุลยพรรณรังษี ๑ พระองค์เจ้ารุจจารณวิ ๑ พระองค์เจ้า

แต่วันนี้ไป พระสงฆ์จะได้สวดพระพุทธมนต์ตามบ้อมแลศาลากลางพระนคร

วัน ๑ ๖ ๔ คำ บิโจ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๔
๑๒

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ โปรดให้เลี้ยงพระสงฆ์ราชาคณะที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้
๒๔ องค์ กับพระครูที่จะสวดธรรมจักรกับวัดนสุตโรอีก ๘ รูป พระพิธีธรรม ๔๐
รูป รวม ๖๘ รูป กำลังพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระ
ที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงถวายเทียนชนวน

กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ไปทรงจุดเทียนชัย ขณะนั้นพระสงฆ์ ๖๗ องค์สวด
คาถาจุดเทียนชัยพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคม สังข์ แตร พิณพาทย์ ช้องชัยตาม
ธรรมเนียม แล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรกถวายพระพรลาไป พระพิธีธรรม
วัดมหาธาตุขึ้นสวดภาณวารไปกว่าจะสิ้นพระราชพิธี พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปทรงจุดเทียนนมัสการ
พระสงฆ์ ๖๘ รูปสวดพระพุทธรูปตามเคย ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๒ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๗๐๕

เวลาเช้าวันนี้ไม่ได้เสด็จออกเลี้ยงพระ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เสด็จไปทรงจุดเทียนแลปฏิบัติพระสงฆ์ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระเจ้าอยู่หัว
ทรงจัดการแปรจันทน์ เวลาค่ำไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เสด็จไปทรงจุดเทียน พระสงฆ์สวดมนต์ตามธรรมเนียมอย่างเช่นวันก่อน

วันนี้พระราชทานสัญญาบัตรท้าวนางข้างใน ๑๑ ท่าน ท้าวโสภานิเวศน์
เป็นท้าววรคณานันท์ อภินันทรปตานี ราชนารีกิจวิจารณ์ นา ๓๐๐๐ วาด
เจ้าจอมมารดา เป็นท้าววรจันทรบรมธรรมิกภักดี นารีวรคณานุรักษ์ นา ๓๐๐๐
ท้าวโหมดเป็นท้าวสมศักดิ์ นา ๑๐๐๐ ท้าวเลื่อนเป็นท้าวโสภานิเวศน์ นา ๑๐๐๐
ท้าวภณฑสารนุรักษ์ เป็นท้าวทรงกันดาร นา ๔๐๐ ยี่สุนเจ้าจอมมารดา เป็นท้าว
วนิดาพิจารินี นา ๔๐๐ มีสัญญาบัตร ๖ กับให้อุ้มครุละคร เป็นท้าวอิม ๑ วันครุ
ละครเป็นท้าววัน ๑ ขึ้นครุละครเป็นท้าวขึ้น ๑ รวมในพระบรมมหาราชวัง ๙
กับให้ละม้ายในพระราชวังบวร เป็นท้าวอนงค์รักษา นา ๕๐๐ กลับในพระ
ราชวังบวร เป็นท้าวสัตยานุรักษ์ นา ๕๐๐ เป็นท้าวฝ่ายพระราชวังบวร ๒ ท้าว

วัน ๓ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๔ วันที่รัชกาล ๖๗๐๖

เวลาเช้าโมง นาที เป็นฤกษ์เกศาภันต์ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล

แล้วทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ลงเหนือพระเกศาพระองค์เจ้าวิบุลยพรรณรังษีเป็น
ปฐม เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์แต่สังข์ฆ้องชัยตามธรรมเนียม พระสงฆ์
ถวายชัยมงคลพร้อมกัน แล้วทรงเทศากันต์พระองค์เจ้าอีก ๒ หม่อมเจ้าอีก ๖
องค์ ครั้นเทศากันต์แล้ว พระองค์เจ้าแลหม่อมเจ้าทั้ง ๘ องค์ลงไปสู่ที่ทรง ณ
เขาไกรลาสศิลา ริมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านตะวันตก เมื่อเวลาทรงมีประโคม
ดุริยางคดนตรีตามธรรมเนียม ครั้นทรงเสร็จแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นมาทรง
ประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน วันนั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันกระยาบวช
ตามโบราณประเพณี ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว พระธรรมไตรโลกาจารย์ อ่านประกาศ
เทวดาตามเคย ครั้นประกาศเทวดาแล้ว พระสงฆ์ถวายอติเรก ถวายอนุโมทนา
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย โปรดให้สมโภชพระองค์เจ้าแลหม่อมเจ้าที่เทศากันต์ ณ ห้อง
ออกขุนนางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จออกมาทอดพระเนตรเห็นพระ
ที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เดินกระบวนแห่พระเหมือนอย่างเช่นเคยมาทุกปี
พระสงฆ์ทั้งปวงขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่
นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีลแล้ว แล้ว
พระสงฆ์สวดมงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนแล้วเสด็จขึ้น
พอพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วเสด็จออก พระธรรมไตรโลกาจารย์ประกาศเทวดาแล
ถามเทวดา กรมสังฆการีซึ่งแต่งเป็นเทวดาได้ตอบตามโบราณวิธี แล้วทรงจุดเทียน
ที่เตียงสวด พระครูวัดพระเชตุพน ๒ พระครูวัดบวรนิเวศ ๒ สวดธรรมจักรกับ
รัตนสูตรจบลง เสด็จทรงจุดเทียนที่เตียงสวด พระครูวัดโสมนัส ๒ พระครูวัด
ราชประดิษฐ์ ๒ สวดมหาสมัยสูตรจบลง เสด็จทรงจุดเทียนอีก พระพิธีธรรม
วัดมหาธาตุ ๔ ขึ้นสวดภาณยักษ์ เมื่อสวดถึงอาถรรพณ์ปรีต พระสงฆ์ราชาคณะ

ทั้งปวงก็สวดอาฏานาฏิยปริตรด้วย เจ้าพนักงานยิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร
มหาปราบ ยุคเปลี่ยนใหญ่ในอยู่ที่ทั้งปวงรอบพระราชวังรอบพระนครตามเคย
เมื่อสวดถึงอุชชาเปตัมครั้งแรก ยิ่งอีกครั้งหนึ่ง อุชชาเปตัมครั้งแรกหลัง ยิ่งอีก
ครั้งหนึ่งตามเคย การนั่งปรกนั้นก็เหมือนกับปีก่อน ๆ ครั้นวัดมหาธาตุสวดจบแล้ว
พระพิธีธรรมวัดระฆังขึ้นสวดภาณพระ ยิ่งปืนใหญ่ ๒ ครั้งตามเคย ครั้น
วัดระฆังสวดจบแล้ว พระพิธีธรรมวัดบวรนิเวศขึ้นสวดภาณยักษ์ พระเจ้าอยู่หัว
เสด็จขึ้น ยิ่งปืนใหญ่ ๒ ครั้งเหมือนกัน แล้วพระสงฆ์พิธีธรรมอีก ๗ สำหรับ
ขึ้นสวดภาณยักษ์ภาณพระ คั่นกันไปโดยลำดับกว่าจะรุ่ง แลยิงปืนคั่นกันไป
กว่าจะรุ่งเหมือนกัน การที่แจกกระบองเพชรพิศสมรก็มีเหมือนเช่นเคยมาทุกปี
การเลี้ยงพระบ่อมรอบกำแพงพระนครนั้น ก็เลี้ยงทุกวันทั้งเช้าเพล แลวันนั้นก็
เลี้ยงเครื่องกระยาบวชเหมือนกัน

วัน ๔ ๖ ๔ ค่ำ ปีกอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๗
๑๕

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จออกไปทรงประเคน
พระสงฆ์ที่สวดในการพระราชพิธีเมื่อคืนนี้ ๘๔ รูปตามธรรมเนียม แล้วพระ
พิมพ์ธรรมดัดเทียนชัย สิ้นพระราชพิธี พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก เวลาบ่าย
พระราชอาคัน ๕ รูปเข้าไปประพรมโปรยทรายในพระราชฐานภายในตามเคยอย่าง
เช่นเคยมาทุกปี

เวลาบ่ายไม่มีการอันใด

วัน ๕ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เป็นวันขึ้นปีใหม่ เวลาเช้า ๔ โมง โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เสด็จออกทรงประเคนพระสงฆ์ ๓๑ รูป ร่ายกาลานุการรับพระราชทานนั้น แล้ว
สดับปกรณ์พระบรมอัฐิตามเคย พระสงฆ์ ๒๔ รูปสดับปกรณ์ เหลืออีก ๕ รูป
ขึ้นไปสดับปกรณ์ในพระราชวังบวรตามธรรมเนียม

พระเจ้าน้องยาเธอ	กรมหลวงเทเวศร์วศโรปการ
” ”	กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์
” ”	พระองค์เจ้าจันทาทัดจุธาธาร
” ”	พระองค์เจ้าไชยานุชิต
” ”	พระองค์เจ้าวรวรรณการ
” ”	กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
” ”	พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์
” ”	พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต
” ”	กรมขุนนิศรานวัตติวงศ์
” ”	พระองค์เจ้าวัฒนานวงศ์
” ”	พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ
” ”	พระองค์เจ้าไชยันทมงคล
พระบวรวงศ์เธอ	กรมหมื่นพิศาลบรรตศักดิ์
” ”	กรมหมื่นสวัสดียามราชสวัสดิ์
” ”	พระองค์เจ้าโตเล็ก
” ”	พระองค์เจ้าเฉลิมลักษณวงศ์
” ”	พระองค์เจ้าจุฑาโรจน์เรืองศรี
” ”	พระองค์เจ้านันทวัน
พระวรวงศ์เธอ	พระองค์เจ้าวิไลยวโรบล
” ”	พระองค์เจ้ากาญจนาภาสรัศมิ์
” ”	พระองค์เจ้ากัลยาณประวดี
” ”	พระองค์เจ้าสุทัศน์นิภาธร
พระประพันธวงศ์เธอ	กรมหมื่นนฤบาลมุนษามาศย์

พระวงศ์เธอ	พระองค์เจ้าปรีดา
„	พระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์
„	พระองค์เจ้าปฤษฎางค์
หม่อมเจ้าบังกุ	ในกรมหมื่นนมเหศวร
หม่อมเจ้าอลังการ	ในกรมสมเด็จพระบาราม
หม่อมเจ้าสวณ	ในกรมหมื่นอินทรพิพิธ
หม่อมเจ้าร่าย	„ „
หม่อมเจ้าน้อย	ในกรมหมื่นศรีสุเทพ
หม่อมเจ้าจัน	„ „
หม่อมเจ้าสุบรรณ	ในกรมหมื่นนครศักดิ์บริรักษ์
หม่อมเจ้าสวัสดิ์	ในกรมสมเด็จพระเดชา
หม่อมเจ้าภาณุมาศ	ในกรมพระพิทักษ์
หม่อมเจ้าขาว	ในกรมเทเวศร์
หม่อมเจ้าวิทยา	„
หม่อมเจ้าเปล่ง	ในกรมหมื่นศิลป์
หม่อมเจ้าทัศน	ในกรมหลวงวรศักดิ์ดา
หม่อมเจ้าอภัย	ในกรมขุนวรจักร
หม่อมเจ้าโอภาส	„ „
หม่อมเจ้าขาว	ในกรมหมื่นภูมินทร์
หม่อมเจ้าปาน	„ „
หม่อมเจ้าประวิช	ในกรมขุนราชสีห์
หม่อมเจ้านิลวรรณ	ในกรมหมื่นอดุลย์

หม่อมเจ้าวัชรินทร์	ในกรมขุนบดินทร
หม่อมเจ้าदनอม	ในกรมหมื่นมเหศวร
หม่อมเจ้าสำเนียง	„ „
หม่อมเจ้าเจ็ก	„ „
หม่อมเจ้าอบเชย	„ „
หม่อมเจ้าชายเล็ก	„ „
หม่อมเจ้าเฟือก	ในกรมขุนนราธิปไตย
หม่อมเจ้าปริดา	ในกรมขุนธิเบศรบรร
หม่อมเจ้ากระจำ	ในกรมหมื่นกษัตริย์ศรี
หม่อมเจ้าจันตรี	„ „
หม่อมเจ้าโต	ในพระองค์เจ้าชุมแสง
หม่อมเจ้าอุไทย	ในกรมหมื่นอนันต์
หม่อมเจ้าวัฒนา	ในกรมหมื่นสิทธิสุขุมการ
หม่อมเจ้าชื่น	ในพระองค์เจ้ากำภู
หม่อมเจ้าเชม	ในเจ้าฟ้าอิศราพงศ์
หม่อมเจ้าต่อม	„ „

วัน ๖^๒ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลา ๒ ยามเศษ เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในการสวดมนต์
พระราชพิธีศรีสังฆาภิบาลตามเคยเช่นมีมาทุกปี เวลา ๗ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗^๓ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระสงฆ์ ๓๘ รูปที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ ณ ที่
พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ แล้วเข้าไปคอยอยู่ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงเครื่องตาม
อย่างพระราชพิธีถือน้ำ เสด็จโดยพระราชยาน มีข้าราชการหัวเมืองเข้าเฝ้าที่ปะรำ
หน้ามิวเขียนเหมือนทุก ๆ ปีมา แล้วเสด็จเข้าพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการ
พระมหามณีรัตน์ปฏิมากร แล้วกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วพระ
มหาราชครูพิธีเชิฏฐพระแสงศรพรหมาสตร์ พระแสงศรประลัยวาต พระแสงศร
อัคนีวาศ ลงชุบในพระขันหยก อ่านคำแช่งน้ำโดยภาษาพราหมณ์ เสร็จแล้ว
พระยาศรีสุนทรโวหารอ่านประกาศโดยสยามภาษา แล้วพระสิทธิไชยบดีเชิฏฐ
พระแสงขรรค์ไชยศรีแลพระแสงต่าง ๆ ลงจุ่มในหม้อน้ำทั้งปวง พระสงฆ์สวด
สัจจคาถา เจ้าพนักงานประโคมแตงสังข์พิณพาทย์ฆ้องชัยพร้อมกัน ขณะนั้น
ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนก็เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน อ่านคำ
ปฏิญาณทั่วกัน เสร็จแล้วพระมหาราชครูถวายน้ำแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงรับมาเสวยแลพระราชทานพระบรมโอรสาธิราชเสวย แล้วพระบรมวงศานุวงศ์
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายพลเรือนแลทหาร พร้อมกันรับพระราชทานน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยาพร้อมกัน แต่ในปีนั้นโปรดให้หม่อมเจ้าขึ้นไปถือน้ำบนอุโบสถ
ด้วย ครั้นข้าราชการถือน้ำเกือบหมด เสด็จพระราชดำเนินทางหลังพระอุโบสถ
เสด็จพระราชดำเนินไปตามระเบียบนอกทางเดิม เสด็จพระราชดำเนินทรงพระ
ราชยานไปประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ขึ้นทางมุขกระสัน ทรงฉลอง
พระองค์ครุยเสด็จออกทางฉาก ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการถวายบังคมพระบรมอัฐิ
พระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ รัชกาล แลพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกยาทิบติ แล้ว
พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทั้งปวง ขึ้นถวายบังคมพระบรมอัฐิพร้อมกันตาม
อย่างธรรมเนียม

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น มีการถือน้ำช้างใน
 เวลาค่ำ มีการสวดมนต์พระราชพิธีเชนทร์ศวนาน ที่พระที่นั่งสุทไธ—
 สวรรย์ตามเคย แลมีการพิธีพราหมณ์พฤติบาตที่หัวเชือกด้วย

วัน ๑ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเย็น โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทอดพระเนตร
 แห่งเชนทร์ศวนาน ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ตามธรรมเนียม ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๒ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ไม่มีอะไร

วันนี้ซักศพทำวรวงคณานันท์ (มาลัย) ไปเข้าเมรุวัดสระเกศ

วัน ๓ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระพนมนครานุรักษ์ เมืองนครพนม ว่าแต่งตั้งให้

ราชบุตรคุมเงิน—^๓—ห้าพันเมืองสุวรรณภูมิ ให้พระดำรงฤทธิไกรเมืองพนมไพร

คุมเงิน—^{๑๐}—พระศรีวรราชเมืองท่าอุเทน แต่งห้าพันพรหมว่าที่ราชบุตรคุมเงิน—

ราชวงศ์ราชบุตรเมืองชนบท ให้พระจันทรประเทศคุมเงิน—^๒—พระไชยราชวงศา

เมืองไชยบุรี ให้ราชบุตรคุมเงิน—^๑—อุปฮาดราชบุตร เมืองภูแล่นช้าง ให้ห้า

คำบุตรเจ้าเมืองเดชอุดม คุมเงิน—^๑—กับพระเสนานิกรมัย เมืองเกษตรสมบูรณ์

ขึ้นเมืองภูเขียวจัดได้เงิน ๑๐— ลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ใน
การพระราชพิธีลงทรง แล้วนำผู้ให้นำเงินลงมาสมโภช ๗ คน เข้าเฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาท อุปฮาดเมืองสกลนครถวายผ้าม่วงสีต่างๆ ๑๐ ผืน พระดำรงฤทธิไกร
ถวายผ้าม่วง ๑๐ ผืน ผ้าพื้น ๑๐ ผืน ช้างหนัก—^{๕๕}ท้าวพรหมถวายช้างหนัก—^{๕๖}

พระยาสุเรนทรราชเสนาอ่านบอกพระจันทร์ประเทศ เมืองชนบท ส่งเงิน
แทนทองคำ กำนัลฝ่ายพระราชวังบวร จำนวนปีมะแม เบญจศก ทอง—^{๕๗}

บิวอก ฉศก —^{๕๘}ปีระกา สัปตศก—^{๕๙} รวม ^{๑๕}— คิด ๑๔ หน้าเป็นเงิน ๑๐—^{๖๐}

พระยาศรีสิงหนเทพนำอุปฮาดเมืองเชียงแตง ท้าวโทว่าที่ปลัดเมืองเดชอุดม
กราบถวายบังคมลา

พระยาพิพัฒน์โกษานำพระแสงกล้าวกล้า เมืองแกลง ๑ พระกำแหง-
ฤทธิรงค์ ผู้ช่วยราชการเมืองจันทร์บุรี ๑ พระพิพิธภักดี จางวางส่วยเมืองจันทร์บุรี
พระพลสงครามด่านบกเมืองจันทร์บุรี กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตร สมิงสามปราบ เป็นหลวงนิคมคามบริรักษ์
ยกกระบัตรเมืองนครเขื่อนขันธ์ ๑ พระกำจรใจราช เป็นพระจางงสุนทร ผู้ช่วย
เมืองพิษณุโลก ๑

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นออฝพีศ ตรัสกับกรมหลวงเทเวศวงศ์ กรมหมื่นดำรงฯ
จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเกือบย่ำค่ำ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงรถพระที่นั่งไปประทับ
พลับพลาวัดสระเกษ โปรดให้เจ้านายทอดผ้าไตร ๕ ผ้าขาวพับ ๕ บังสกุลศพ
ท้าววรคณานันท์ เสร็จแล้วทรงจุดผัดแคพระราชทานเพลิงศพท้าววรคณานันท์
แลโปรดให้ทั้งทนายตันกลับพฤกษ์ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๕ ๖ ๕ คำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่ได้เสด็จออกวันพระ

วัน ๖ ๖ ๕ คำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งพุดตาน ภายใต้วพระมหาเศวตฉัตร ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนามนตรีมุขมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่ง มโหระทึกแตรทหารตามธรรมเนียม

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหมนำแขกเมืองกลันตัน เมืองระแงะ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วพระวิจารณ์อาวรุทูลเบิกว่า พระยาพิพิธภักดีศรีสุลต่านมะหะมัด พระยากลันตันแต่งให้ดาโต๊ะบันดารา ๑ หอมันหมัด ๑ จะหะรวมศรีตวันกรมการเมืองกลันตัน ๓ นาย เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการพระราชพิธีลงทรงกับพระยาภูษากัฏฐิ พระยาระแงะ ๑ ศรีตวันกรมการเมือง ๓ นาย เข้ามาเฝ้าในการพระราชพิธีลงทรงเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กับพระยากลันตันจัดได้กระบี่ฝักทองคำ ๑ กริชฝักทองคำ ๑ หอกคอทองคำ ๔ ปะแหน่งทองคำหนัก $\frac{๖}{๓}$ เป็นของพระยาเดชานุชิตมหารายากัฏฐิ จางวางซึ่งถึงอสังกรรม ทูลเกล้า ฯ ถวาย

ดรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร ๓ นาที แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกชิตติงรูม ทอดพระเนตรของกรมสมเด็จพระเจ้าจอ
เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันนั้น ยกโกศศพเจ้าจอมมารดาเอน จอมมารดาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ไปเข้าเมรุวัดสุวรรณดาราราม

วัน ๗^{๑๐} ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกแขกเมืองกลันตัน เมืองระแงะ
ในห้องตรอวังรุมพระที่นั่งจักรี เวลา ๔ โมง พระยาปลัดตั้งจัดสมโภช ๑,๐๐๐ เหรียญ
พระยาระแงะขึ้นทองคำหนัก $\frac{๕}{๔}$ — แยกเงิน ๕๐๐ เหรียญ วันนี้พระเจ้าอยู่หัว
ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๑^{๑๑} ๖ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์
ตะวันออก คือในห้องขิดตงรุม เจ้าพนักงานกรมวังนำ แลราชเอตเตอร์แกรมปี
กรมหลวงเทวะวงศ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศนำ

ดุก ออกัสโต โตโลเนีย เป็นเจ้าในเมืองอิตาลีครั้งเมืองโรม ซึ่งเข้ามา
เที่ยวในกรุงสยามเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร
แล้วถวายบังคมลากลับไป

เวลาบ่ายแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชนิพนธ์
ไปประทับท่าตำหนักหน้า ทรงเรือพระที่นั่งกราบ พร้อมด้วยกระบวนนำแลตาม
เสด็จไปเข้าคลองบางกอกน้อย เสด็จประทับท่าฉนวนวัดสุวรรณาราม เสด็จขึ้น
ประทับพลับพลาหน้าเมรุ พระราชทานผ้าไตร ๕ ผืนขาวพับ ๕ บังสุกุลศพแล้ว
ทรงจุดผัดแดพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาเฒ่า เสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่ง
เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๒^{๑๒} ๗ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาเย็นโปรดให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กรมหลวงเทวะวงศ์ กรมหมื่นอดิศร กรมหมื่นดำรง กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์

พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ หลวงนายสิทธิ เข้าไปเฝ้าข้างใน ทรงพระราชดำริ
ที่จะให้จัดการทหารทุกหมู่ทุกกรม เข้ารวมอยู่ในผู้บังคับการเดียวกัน ให้ถูก
ต้องตามแบบราชการแต่ก่อนมา แลให้ถูกต้องกับประเทศทั้งปวง จนเวลา
ย่ำค่ำเลิก

วัน ๓ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาอย่าค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระ
มนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาราชเสนาข้าหลวงเมืองอุบล ขอราชวงศ์เมืองลำเนา
หนองปรือ เป็นพระจุมพลภักดี เจ้าเมืองลำเนา หนองปรือ ขึ้นเมืองอุบลต่อไป
กับใบบอกพระยานุภาพไตรภพ ว่ากราบบังคมลาไปเมืองหนองสรวง พบพระดำรง
ฤทธิไกรเมืองพนมไพรแดนมฤค ซึ่งไปว่าราชการเมืองสุวรรณภูมิแจ้งว่า เมื่อมา
เมืองนางรอง พบอ้ายสายผู้ร้ายฆ่าภรรยาเจ้าเมืองโตนด มีพวกประมาณ ๓๐
จะตีปล้นพระดำรงฤทธิไกร ๆ ได้จับตัวอ้ายสายได้ มอบให้กรมการเมืองนางรอง
คุมตัวไปส่งพระพิเรนทรเทพแล้ว กับใบบอกเพี้ยเมืองแสนจัน เมืองสุวรรณ ขอ
พระดำรงฤทธิไกรเป็นพระยารัตนวงศา เจ้าเมืองสุวรรณภูมิต่อไป กับใบบอก
พระศรีวรราช เมืองท่าอุเทน ขอท้าวพรหม ผู้ว่าที่ราชบุตร เป็นราชบุตรเมือง
ท่าอุเทนต่อไป กับใบบอกราชบุตรพระศรีสกุลวงศ์ผู้ช่วย ๒ ฉบับ ๆ หนึ่ง
ถวายพระราชกุศลเผาศพพระยาประจันตประเทศธานี เมืองสกลนคร อีกฉบับหนึ่ง
ขอพระอุปฮาด เป็นพระยาประจันตประเทศธานี เจ้าเมืองสกลนครต่อไป กับ
ใบบอกราชวงศ์เมืองภูแล่นช้าง ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งขอท้าวกำเป็นที่ราชบุตรต่อไป อีก
ฉบับหนึ่งว่า อุปฮาดป่วยถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระ
ราชทานเพลิง

พระยาศรีสิงห์เทพนำพระยาคทาธรณินทร์ กับเจ้าเมืองกรมการเมืองลาว
กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ สมเด็จพระ กรมหลวงเทวะวงศ์ กรมหมื่น
ดำรง กรมขุนนริศ เฝ้าเรื่องที่จะรวมทหารเป็นผู้บังคับการอันเดียวกัน กับเรื่อง
ทูตสยามที่จะไปอยู่เมืองต่างประเทศ คือพระมนตรืเป็นทูตอยู่ในเมืองอังกฤษ
แลอเมริกา พระยาไกรโกษาเป็นทูตอยู่ในเมืองฝรั่งเศส เสด็จออกประทับชิตติงรุม
พระคทาธรณินทร์ เฝ้าจนเวลา ๔ หุ้มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๔ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาบ่าย ๕ โมง ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์
เสนาบดีผู้ใหญ่ ประชุมเรื่องที่เขตแดนเมืองรามัญซึ่งเป็นเมืองปรีค ว่าเป็นที่ของ
เมืองปรีคแลอังกฤษจะขอเช่าที่นั้น ๒๐ ปี แล้วจะคืนที่ให้คอเวอนเมนต์สยามเป็น
การประนีประนอมเลิกกันแล้วนั้น ในที่ประชุมทั้งปวงซึ่งได้ถามเรียงตัว สมเด็จ
กรมพระภาณุพันธุ กรมหลวงพิชิต กรมหมื่นอดิศร กรมหมื่นภูเรศ กรมหมื่น
ศิริรัช กรมหลวงเทวะวงศ์ เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยา
มหินทร เจ้าพระยาธรรมสารนิติ พระยาภาสกรวงศ์ ตกลงยอมให้เช่าตามที่
อังกฤษขอ กรมหมื่นนเรศ พระองค์สวัสดิโสภณ เจ้าพระยารัตนบดินทร
เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ไม่ยอมให้เช่า ครั้นปรึกษาเรื่องนี้แล้ว เรื่องจะรวมทหาร
เป็นผู้บังคับการอันเดียวกัน จนเวลาย่ำค่ำเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่มีอะไร ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๖ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่ายแล้ว ออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรี
พจนกิจ อ่านบอกพระพลสงครามเมืองนครสวรรค์ว่า พระยานครสวรรค์แล
พระยอดเมืองขวางปลัดบ่วยถึงแก่กรรม ถ้ากำหนดทำศพเมื่อใด จะมีใบบอกลงมา
กับใบบอกพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมืองจะเชิงเทรา ว่าขุนสมานจีน-
ประชาบ่วยถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง กับ
ใบบอกหลวงแพ่ง กรมการเมืองปราจีนบุรี ว่าหลวงพรหมภักดียกกระบัตรบ่วย
เป็นไข้ถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง กับใบ
บอกพระพรหมประศาสตร์ศิลป์ เมืองพรหมบุรี ว่าพระครูพรหมนครบรรราชมุนี
ถึงแก่กรรม ขอศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง กับใบบอกพระไกรสิงหนาท
เมืองภูเขียว ว่าเร่งเงินส่วยเมืองเกษตรสมบูรณ์เมืองชั้น ได้เงิน ^{๓๑} ๑๐ | มอบให้
พระเสนาธิการยเจ้าเมืองคุมลงมาส่ง

พระวิจารณ์อาวุธ อ่านบอกพระสุรินทรามาตย์ ข้าหลวงเมืองตะวันตก
ขอที่เขตพระอุโบสถวัดบ่อมท่าจีน กว้าง ๗ วา ๒ ศอก ยาว ๑๐ วา ๒ ศอก วัดควร
ธานีกว้าง ๗ วา ๒ ศอก ยาว ๙ วา ๒ ศอก วัดควรนาแค กว้าง ๕ วา ๒ ศอก
ยาว ๖ วา ๒ ศอก ให้พระครูบริสุทธิศิลาจารย์ เจ้าคณะแลราษฎรเมืองตรัง ผูก
พัทธสีมา เป็นที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมต่อไป พระยาพิพัฒน์อ่านบอกพระยา
สมุทรบุรานุรักษ์ เมืองสมุทรปราการ ว่าพระอมรมหาเดช ญาติพี่น้องจะปลงศพ
พระอมรมหาเดชคนเก่า ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิง

พระยาศรีน้าพระราชพิณิจัย กราบถวายบังคมลาขึ้นไปเป็นข้าหลวง
ชำระความจีนเข้ารีต บาทหลวงขัดอำนาจเจ้าเมืองกรมการ

พระราชทานสัญญาบัตรผู้ที่จะรับราชการทหารซึ่งได้จัดขึ้นใหม่ คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นผู้แทนคอมมานเดออินชีฟผู้บังคับการทหารทั้งกรุงสยาม ๑ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เป็นแอดจ๊utanเตเนอรัล ผู้บัญชาการฝึกหัดแลจำนวนคนในกรมทหารบก ๑ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์เป็นเปมาสเตอเนอรัล ผู้บัญชาการใช้จ่าย ๑ หลวงนายสิทธิ เป็นผู้แทนควอตเตอมาสเตอเนอรัล ผู้บัญชาการยุทธภัณฑ์ ๑ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เป็นลีเกรตารีตูลีเนวี ผู้บัญชาการทหารเรือ ๑ พระวรเดชศักดิ์ดาวัธเป็นเจ้าพนักงานรองผู้ช่วยบัญชาการทหารบก คือติปตีแอดจ๊utanเตเนอรัล ๑ หลวงอังคณิศรพลารักษ์ เป็นพนักงานรองผู้บัญชาการใช้จ่าย ๑ พระชลยุทธโยธินทร์เป็นพนักงานผู้บัญชาทหารเรือ ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช เป็นผู้บัญชาการทหารมหาดเล็ก ๑ พระองค์เจ้าวัฒนาวงศ์ เป็นผู้บังคับการทหารรักษาพระองค์ ๑ หม่อมเจ้าวัฒนา เป็นผู้บังคับการทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ๑ หม่อมใหญ่ สุพันธ์ เป็นผู้บังคับการทหารกรมแสง พระองค์เจ้าทองแถมถวัลย์วงศ์ เป็นราชเอตเดอแกร์มปีหลวง ๑

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครุหนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันนี้มีประกาศเรื่องจัดการทหารใหม่ฉบับ ๑

การที่สมเด็จพระภาณุพันธุ์ เป็นผู้แทนคอมมานเดออินชีฟนั้น เพราะธรรมเนียมที่ควรนั้น ควรแต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธราชกุมาร แต่ ณ กาลครั้งนั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชยังทรงพระเยาว์อยู่ จึงต้องมีผู้แทนการนั้นไปก่อน

วันนี้มีการสดมนต์ที่โรงทหารใหญ่หน้าพระบรมมหาราชวัง ซึ่งจะเป็นออฟฟิศกรมทหารทั้งปวง

วัน ๗ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

๒

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระเมรุทางหน้าวัดมหาธาตุ ทอดพระเนตรทั่วแล้ว เสด็จไปประทับพลับพลามวย แล้วเสด็จพระราชดำเนิน กลับ ประทับวังกรมสมเด็จพระบวรราชปรีดิฯ ประทับทอดพระเนตรพระเบญจา ที่หน้าตำหนักครุหนึ่ง เสด็จไปประทับตำหนักที่ไว้พระศพกรมสมเด็จพระบวรราชกุศลมีเทศนาภักดิ์หนึ่ง พระธรรมวโรดมถวายเทศนา แล้วมีสดับปกรณ์ ผ้าไตร ๑๐ ผ้าขาว ๒๐ หม่อมเจ้าพระธรรมมุนีสี นำนางสงฆ์ทั้งปวง เวลาทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๘ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ได้มีการพิธีถอนน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่ โรงทหารใหญ่ ซึ่งได้ตั้งชื่อว่าโรงยุทธนาธิการนั้นด้วย

วัน ๙ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ได้มีการพิธีพินทุ์ไปเข้าเมรุวัดพิชัยญาติการาม

วัน ๑๐ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

๓

เวลาบ่ายแล้ว ออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระราชทาน ตราหมื่นทนายกรมมังกุสยาม เจ้าหมื่นสรพรเพ็ญภักดี ๑ มิสเตอร์หลุย มาเรีย ชาเวีย ขุนภาษาปริวัตร ๑ แลพระราชทานสัญญาบัตร นายจ้อย เลฟเตอแนนต์ เป็นหลวงสรสิทธิยานุการ เลฟเตอแนนต์ กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ นา ๘๐๐ หนึ่ง หลวงโกษากร เป็นหลวงภักดีราชกิจ กรมมหาดไทย นา ๘๐๐ หนึ่ง นายแก้วนคชสารนายเวร เป็นหลวงเสนากฎี กรมมหาดไทย นา ๘๐๐ หนึ่ง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับสมเด็จพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงเทวะวงศ์ แลโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าศรีเสาวภาฯ รับจัดการโรงอักษรพิมพ์การต่อไป เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘
๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากพระที่นั่งจักรี ทรง
พระราชยานไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกราบ
เสด็จโดยกระบวนไปประทับทำบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เสด็จขึ้นทรงพระราชยาน
ไปประทับพลับพลาหน้าเมรุปณฺฑิตพิชัยญาติการาม โปรดให้สมเด็จพระภานุ-
พันธ์ทอดผ้าไตร ๑๐ ผ้าขาว ๑๐ บังสกุลศพเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา
ธิบดี แล้วทรงลั่นฝักแคะพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ตามธรรมเนียม
เสด็จไปประทับอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งท้ายพลับพลา เสด็จ
กลับพระบรมมหาราชวัง

วันนี้พระครูไทย ๔ รามัญ ๔ สวดมนต์เสกน้ำที่จะสร้งมูรธาภิเชก บน
พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ คืนวันนั้นวันจ่ายสงกรานต์ เวลาเย็นวันนี้ มีการสวดมนต์
ฉลองพระทรายที่วัดเทพศิรินทราวาส

วัน ๓๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘
๕

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระที่วัดเทพศิรินทร์ฉลองพระเจดีย์ทราย ไม่ได้เสด็จ
พระราชดำเนิน

เวลาย่ำค่ำแล้ว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จไปทรงจุดเทียนที่พระ
ที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระ
ราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ๖๐ รูป สวดพระพุทฺธมนต์ในการที่จะสร้งน้ำพระในเวลา
พรุ่งนี้ ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ มีการสวดมนต์มูรธาภิเชกอย่างเวลาวานนี้

วัน ๔๖ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘
๖

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกไปทรงประเคน
พระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ รับพระราชทานจัน ๖๐ องค์ ครั้นพระสงฆ์จันแล้ว

โปรดให้เชิญเสด็จกรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ แลหมื่นหม่อมเจ้าพระ
แลพระราชคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ๖๐ องค์ แต่ที่อาพาธก็ให้ฐานามาแทนบ้าง
พร้อมกันเข้าไปในพระอุทยานริมพระพิมานรตยา ทรงประเคนไตรแพรพัตชนก
ฐานาที่มาแทนพระราชคณะผู้อาพาธมีชวดน้ำหอมด้วย กรมพระปวเรศ กรม
หมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยที่มาเอง ผลัดผ้าสร
เข้าไปสร่งน้ำที่น้ำพุ ณ เขา ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ริมพระพิมานรตยา พระเจ้าอยู่หัว
ประทับพลับพลาริมเขา ทรงโปรยพระสุหร่าย

วัน ๕ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกไปทรงประเคน
พระสงฆ์ฉันเช้า ๓๙ รูป เวลาเช้า ๕ โมงเศษถึงพระฤกษ์ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก
ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว เสด็จลงไปประทับที่ศาลาข้างพระที่นั่งดุสิตมหา
ปราสาท ผลัดพระภุชหาทรงสะพักขาว เสด็จสู่ที่ทรงมูรธาภิเษกสนาน เจ้าพนักงาน
ลั่นฆ้องชัยประโคมพิณพาทย์ แตรสังข์กลองแขกมโหรีตามขัตติยประเพณี พระ
ถวายชัยมงคลพร้อมกัน เมื่อเวลาเสด็จลงทรงมูรธาภิเษกนั้น เจ้าพนักงานเชิญ
พระบรมอัฐิพระอัฐิแต่ในฉาก เชิญขึ้นประดิษฐานบนพระที่นั่งเศวตฉัตรแลโตะจีน
ครั้นทรงมูรธาภิเษกแล้ว ทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉันข้าวเช้า ครั้น
พระสงฆ์ฉันแล้วสดับปกรณ์กาลานุกาล แลมีรายร้อยอีก ๕๐๐ แล้วพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จขึ้น เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิพระอัฐิแห่กลับเข้าสู่หอพระธาตุมณเฑียร
เจ้าพนักงานแห่พระทรายไปส่งวัดมหาธาตุตามเคย

เวลาเที่ยงแล้ว โปรดให้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ มีพระนามตามแผนที่ต่อ
ไปนั้น มาประชุมเสวยข้าวเช้าในพระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ ประทับโตะเสวยดัง
แผนที่

พระองค์ทองแถม

พระองค์ปรีดา

กรมหมื่นนฤบาล

พระองค์วิไล

พระองค์กาญจโนภาส

กรมพิศาล

กรมหมื่นสถิตย

พระองค์วรรณ

พระองค์ไชยานุชิต

กรมสมมต

กรมหลวงเทวะวงศ์

กรมหมื่นสรรพสิทธิ

กรมหมื่นภูเรศร

พระองค์เกษมศรี

สมเด็จพระภานุ

กรมขุนเจริญ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

กรมหลวงวรศักดิ์

ที่ประทับ

กรมขุนบดินทร

สมเด็จพระจักรพรรดิ ไม่เสด็จ

กรมหมื่นศิริรัช

กรมหมื่นอดิศร

พระองค์จันทรทัต

กรมหมื่นดำรง

พระองค์ศรี

กรมขุนนริศร

พระองค์โสณ

พระองค์สวัสดิโสณ

พระองค์วัฒนา

พระองค์ไชยันตมงคล

พระองค์นันทวัน

พระองค์โตสินี

พระองค์จรรยา

พระองค์สุทัศน์

พระองค์กัลยา

พระองค์ปฤษฎางค์

ครั้นเสวยเสร็จแล้ว เสด็จจากที่เสวยเสด็จมาประทับที่ท้องพระโรง กลาง
 พระที่นั่งจักรี ทรงโปรย ทองแดงอัฐ ทองแดงโสฬส ครู่หนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น
 เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จออกประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทางประตูแดง
 ราชกิจแล้ว เสด็จสรงน้ำที่พระพุทธรรัตนสถานก่อน แล้วเสด็จวัดพระศรีรัตน-

ศาลาราม เสด็จประทับในพระอุโบสถ ทรงโปรยพระสุหร่าย แล้วโปรดให้พระครู
พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช แล้วเสด็จหอราชกรมานุสรณ์พระศรีรัตนเจดีย์
มณฑป แล้วเสด็จหอพระนาค ทรงทอดผ้าคู่สัปดาห์พระอิฐพระบรมวงศานุวงศ์
ตามธรรมเนียม หม่อมเจ้าพระประภากรบวรวิสุทธิวงศ์ เข้ามาถวายพระพรลา
ลาสิกขาบท เวลา ๒ ยามเศษเสด็จกลับ เสด็จทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วัน ๖ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่มีราชการอันใด ไม่ได้เสด็จออก เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เจ้าพนักงาน
เชิญพระศพพระองค์เจ้าวรภักดิ์ พระองค์เจ้าวิไลยทรงกัลยา ในพระบาท
สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสิ้นพระชนม์นานแล้ว ขึ้นเสลี่ยงแปลงมีเครื่องสูง
กลองชนะคู่ แห่ไปลงเรือท่าช้างวังหน้าแห่ไปวัดสุวรรณาราม เชิญพระศพขึ้น
เวียนเมรุแล้วตั้งที่ มีการมหรสพตามพระเกียรติยศ

วัน ๗ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงสบาย ไม่ได้เสด็จออก เวลาค่ำ โปรดให้
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จไปวัดบวรนิเวศ สรงน้ำกรมพระปวเรศวริยา
ลงกรณ์ในสมัยสงกรานต์ แล้วเสด็จวัดราชประดิษฐ์ สรงน้ำสมเด็จพระพุทธ-
โฆษาจารย์ในสมัยสงกรานต์เหมือนกัน

วัน ๑ ๖ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานไป
ประทับท่าราชวรดิษฐ์ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกราบ เสด็จพระราชดำเนินพร้อม
ด้วยกระบวนนำแลตามเสด็จไปประทับวัดสุวรรณาราม เสด็จประทับพลับพลาปูน
หน้าเมรุผ้าขาว พระราชทานไตรสัปดาห์พระศพละ ๑๐ ไตร รวม ๒๐ แล้ว
ทรงลงนั่งแกพระราชทานเพลิงพระศพพระองค์เจ้าวรภักดิ์ พระองค์เจ้าวิไลย

ทรงกลยา แล้วทรงไปรยผลกัลปพฤกษ์ เวลาทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรม
มหาราชวัง

วัน ๒๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๑

วันนี้ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีอะไร

วัน ๓๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๒

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง พระยามนตรีอ่านบอก

พระอภัยราชวงศาเมืองศรีทันตร ว่าแต่งให้ท้าวสุริยวงศ์คุมเงิน—^๒บอกอุปฮาด

เมืองแสนปาง ว่าแต่งให้ราชบุตรคุมเงิน—^๒บอกอุปฮาดเมืองสุวรรณภูมิแต่งให้

ราชบุตรคุมเงิน—^๒ลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กับนำ

ท้าวสุริยวงศา ว่าที่ราชบุตรเมืองสีทันตร ราชบุตรเมืองแสนปาง ราชบุตร

เมืองสุวรรณภูมิ เผ่าทูลละอองธุลีบาท ราชบุตรเมืองสุวรรณภูมิ จัดได้ผ้าม่วง ๖ ผืน

๕๕ ชผง ๕๐ ชงจินดวาย

พระวิจารณ์อาวุธ อ่านบอกพระศิริธรรมบริรักษ์ ปลัดเมืองนครศิริธรรมราช

๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ได้ส่งเงินค่านาจำนวนปีวอก ฉศก มาครั้งก่อน ^{๘๐}—^{๕๐} ครั้น

เสนาเก็บเงินได้ ^{๑๐๐}— ได้ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า เก็บเงินค่านา

จำนวนปีระกา สัปตศก ได้เงิน—^{๑๓๒} ให้เสนากกรมการคุมเข้ามาส่งครั้งหนึ่งก่อน

อีกฉบับหนึ่งว่า ในปีจอ อัฐศกนี้ ข้าวในนาเสียมาก ข้าวขึ้นราคา โคนระบือ

ล้มตายเป็นอันมาก

พระวิจารณ์อาวุธนำพระยาวิชิตภักดี เมืองไชยา กราบถวายบังคมลากลับ

ไปบ้านเมือง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครุหนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๕ ๖ ๕ คำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๓

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรีย
พจนกิจอ่านบอกพระยาพิบูลสงคราม เมืองนครนายก ๒ ฉบับ หนึ่งว่า เร่งได้
ไม้หอม จำนวนปีจอ อัฐศก ไม้หอม—^๒— ให้นายกองคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่ง
ขอที่วิสุงคามสีมาวัดสุวรรณเจดีย์ กว้าง ๘ วา ๒ ศอก ยาว ๑๑ วา เป็นที่เขต
พระอุโบสถ กับใบบอกพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา ว่าได้
หาตัวนายกองส่วยน้ำมันยางมา เร่งได้เงินน้ำมันยาง จำนวนปีมะเมีย จัตวาศก
เลข ๒๓ คน ๆ ละ ๑๐๐ ทะนาน คิดเป็นเงิน—^๑/_๒— เป็นน้ำมันยาง ๒๓๐๐ ทะนาน
เงิน—^๒/_๓— ให้นายกองคุมเข้ามาส่ง กับใบบอกพระโบราณนุรักษ์ พระพิทักษ์
เทพธานี ปลัดกรมการกรุงเก่า ถวายพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทาน
เพลิงศพพระบารามคดีจีน หลวงวารินทรเวสสันดรบาลกรุงเก่า กับศุภอักษรเจ้า
พรหมาทิพงศธาดา อุปราชพระยาลาวท้าวแสนว่า แต่ให้เจ้าราชภาคนัย ท้าว
พระยาคุมเงิน ๑๐๐๐ รุเบีย ลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในการพระ
ราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย

พระยาศรีสิงห์เทพน้าพระเจ้านครเชียงใหม่ เจ้านาย ท้าวพระยาเมือง
นครเชียงใหม่ กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น
ประทับออฟฟิศ กรมหมื่นนเรศเฝ้าเรื่องจะทำคุกใหม่ เวลา ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๖ ๕ คำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๔

วันขึ้นวันพระ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาเช้ากรมหมื่นประจักษ์ นาย
ทัพนายกองซึ่งไปปราบปรามฮ่อข้าศึกเมืองหนองคาย กลับลงมาถึงกรุงเทพ ฯ เวลา
เย็น เสด็จออกท้องสนาม ทอดพระเนตรงานเมรุ กรมสมเด็จพระบารามปรบัญ
เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้เป็นวันเริ่มการพระศพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระ
บาราบปรบั๊ว เวลานั้นเป็นวันเชิญพระบรมสารีริกธาตุออกสู่พระเมรุ เจ้า
พนักงานเตรียมการที่จะได้แห่พระบรมธาตุเสร็จตามธรรมเนียม

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกทางพระที่นั่งจักรี
เสด็จพระราชดำเนินทรงพระราชนานพร้อมด้วย กระบวนนำแลตามเสด็จท้องสนาม
เสด็จเข้าพระเมรุด้านตะวันออก โปรดให้แห่พระบรมธาตุแต่พระบรมมหาราชวัง
พระบรมธาตุที่เชิญออกไปนี้ คือพระเจดีย์ทองคำลงยาราชาวดีซึ่งทรงพระบรมธาตุ
ลังกา แต่โปรดให้เชิญพระบรมธาตุของกรมสมเด็จลงบรรจุด้วย พระเจดีย์พระบรม
ธาตุสถิตบนพระราชนทรยาน มีเครื่องสูงคู่แห่แต่ธงชักรลงชนะตามธรรมเนียม
กระบวนเดินแต่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทออกประตูวิเศษไชยศรีไปตามสถาน
เลี้ยวบ้อมเผด็จดัชกรเข้าพระเมรุด้านตะวันออก แล้วเชิญพานทองซึ่งรองพระเจดีย์
พระบรมธาตุไปพระเมรุขเหนือ เชิญขึ้นเกริน ๆ ขึ้นไปสถิตบนบุษบกใหญ่เหนือ
พระเบญจางค์กษย่นภายในพระเมรุแล้ว โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่
ผู้น้อย มีกรมพระปวเรศเป็นประธานรวม ๓๐ องค์ พระสงฆ์ครองผ้าแล้ว เจริญ
สวดปริตร ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์แล้ว เสด็จออกประทับพลับพลา ทรงจุด
ดอกไม้เพลิงต่าง ๆ เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

การพระธาตุครั้งนี้ พระเจ้าอยู่หัวแลพระบรมวงศานุวงศ์แต่งพระองค์ตามศพล
คือฉลองเยียรบับผ้าทรงเขียนทอง ข้าราชการนั่งสมบั๊กลาย เสื้อเยียรบับเข้มชาบ

การพระเมรุครั้งนี้ พระเมรุยอดปลีสูง ๓๐ วา พันทาเหลืองดอกแดง
เมรุทิศเมรุประตูชุมภายในรายด้วยฉัตรทอง นาก เงิน ราชวัติทึบ พันทาเงิน

ลายทองแย่ง มีพระที่นั่งทรงธรรมติดเนื่องกับบริเวณพระเมรุด้านใต้ ภายในมี
ฐานบัวกลมลอยไม่มีเสา มีบันไดเวียนขึ้นมีฐานบัวกลมชั้นหนึ่ง มีฐานเขียงรองฐาน
บัวกลมเนื่องกับเสาใหญ่ ๔ เสา มีพนักงานภาพเรื่องโคลงสรรเสริญกรมสมเด็จพระบอ-
ราบปรบั๊ว หลังหน้าต่างพระเมรุติดกระฉาก เขียนโคลงซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวแลพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการบางคน คิดสรรเสริญพระเกียรติยศกรม
สมเด็จพระ ๖ บนฐานบัวกลมตั้งพระเบญจางค์กฤษณ์เหนือพระเบญจามีบุษบกใหญ่
ตั้งอีกชั้นหนึ่ง บนเพดานมีประธานเมรุมีฉัตรโหมดขาว ๕ ชั้นลอยตามธรรมเนียม
ภายในราชวัติหีบ เกณฑ์พระราชอาสนะผู้ใหญ่ทำเก๋งภาพต่างๆมาตั้ง ๕ มุมพระเมรุ มี
ซุ้มไฟยอดมณฑป เกณฑ์หม่อมเจ้าพระธรรมมุนี ห่อมเจ้าพระประภากร
หม่อมเจ้าพระอรุณ หม่อมเจ้าพระพุทธรักษาปิ่นปักตกแต่ง

การมหรสพในการพระมีไชย ๒ โรง หุ่น ๒ โรง จั้วโรง ๑ มอญลำ
โรง ๑ หนึ่งโรงใหญ่ชักกรอกหลังพลับพลา มวยโรง ๑ หนึ่งตามธรรมเนียม ๓ โรง
รำโคมดอกบัว สิงโต มังกร ญวนหกไม้ต่ำสูง ดอกไม้เพลิงต่าง ๆ มีระฆังใหญ่ไม้ไผ่
ไม่มียอดเกี้ยว ๑๒ ระฆัง

วัน ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระบรมราชโอรสธิดาเสด็จออกไปทรงประเคน
พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธรูปเวลานั้น ๓๐ องค์ ไม่ได้เสด็จออก กลางวันมีการ
มหรสพสมโภชตามธรรมเนียม

เวลาเกือบย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุทองสนาม
หลวง เสด็จประทับพระเมรุขลุ่ยวันออก ทรงนมัสการพระบรมธาตุแล้ว เสด็จออก
ประทับพลับพลา มวย ทรงโปรยผลฉลากแลผลมะนาว พระราชทานพระบรมวงศา
นุวงศ์ข้าราชการทั่วกัน แลโปรดเกล้าให้ทั้งท้าวตันกัลปพฤกษ์ ๔ พุ่ม มีการเล่น

หน้าพลับพลาตามธรรมเนียม เวลาค่ำทรงดอกไม้เพลิงต่าง ๆ เป็นอันมาก แล้ว
เสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังเวลา ๔ หุ้มเศษ เจ้าพนักงาน
ตั้งกระบวนแห่พระบรมธาตุกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง การเล่นทั้งปวงเลิกหมด

ผลกลัปพฤกษ์ที่ทรงไปรยผลละ $\frac{1}{1}$ ๑๖๐ ผล ๆ ละ $\frac{1}{1}$ ๑๕๐ ผล
ทั้งทานตันกลัปพฤกษ์ ๔ พุ่ม ๆ ละ $\frac{10}{1}$ ผลเฟื่องทั้ง ๔ พุ่ม

วัน ๑ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่มีการอันใด เวลา ๒ ยามเศษ สมเด็จพระภานุพัตร์ให้เจ้า
พนักงานเชิญพระโกศ ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา
กรมสมเด็จพระบารามปรบัญ จากท้องพระโรงเข้าขึ้นยานมาศ ๓ ลำ คานมิก
แห่คือโคมบัวกลองชนะแตรสังข์เครื่องสูง พระโกศกุดั่นใหญ่ประกอบนอกแห่
ไปลงท่าพระ เชิญพระโกศตั้งบนเรือชัยชื่อไกรสรจักรมีเรือกัญญาม่านทอง พระสงฆ์
อ่านอภิธรรมนำพระศพแลเรือแห่ แห่ไปเทียบท่าศาลต่างประเทศ เชิญพระโกศ
ขึ้นยานมหาสามคาน มีคู่แห่กลองชนะแตรสังข์ แห่ไปวัดพระเชตุพน เชิญพระ-
โกศขึ้นเกริน พระราชทานพระโกศทองใหญ่ประทับนอกเป็นพระเกียรติยศอย่างสูง

วัน ๒ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า เจ้าพนักงานเตรียมการที่ได้แห่พระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พร้อมเสร็จ คอยเวลาเสด็จพระราชดำเนิน

เวลาเที่ยง พระเจ้ายัยหัวทรงเครื่องขาวทรงเครื่องราชอิสริยยศนพรัตนราช
วราภรณ์ เสด็จพระราชดำเนินแต่พระที่นั่งจักรี เต้นกระบวนไปประทับพลับพลา
ยกหน้าพระเมรุท้องสนามหลวง โปรดให้เดินกระบวนแห่พระศพแต่ท้ายวัดพระ
เชตุพนขึ้นมา กระบวนหน้ามีธงชายแลกลองมลายูแห่แรดเพลิง แลมีธงมังกร
ธงตะขาบ ฉัตรผ้าเหลือง ฉัตรยาม พิณพาทย์ ไทยสังเค็ดยอติใส่ผ้าไตร สังเค็ดลากตั้ง

ผ้าไตร เครื่องไทยทาน มีรูปสัตว์ดิถีผ้าไตร ๘ คู่ คือคชบัณฑุกุ ปานรมฤคคู่ ๑
 ม้ารีศคู่ ๑ เทพนกรคู่ ๑ เทพบัณฑุกุ ๑ อสุรบัณฑุกุ ๑ อสุรวายูภักษคู่ ๑
 ครุฑคู่ ๑ คู่แห่น้ำ ๒๐๐ กลองชนะ ๔๐ คู่ จ่าบ่ากลอง แตรสังข์เครื่องสูง
 สำหรับหนึ่ง แล้วถึงรดหม่อมเจ้าพระประภากรบรรวิสุทธีวงศ์อานพระอภิธรรมนำ
 พระศพ มีคู่เคียง ๑๒ อินทร์พรหม ๑๒ พระกลดกำมะลอ แล้วเสด็จกง หม่อม
 เจ้าเล็กในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทไปรย เสด็จหม่อมเจ้า
 อลังการโยงมีพระศพคู่เคียง กันพระกลดเหมือนกัน แล้วถึงเวชยันต์ราชรถทรง
 พระศพ มีคู่เคียงอินทร์พรหมบังสุรย์พัคโปก พระกลดหักทองขวาง กระบวนหลัง
 มีเครื่องสูง มหาดเล็กเชิญเครื่องแลเสด็จโองรองไม้หอม คู่แห่เครื่องผ้าเหลือง
 สังเค็ดยอดผ้าไตร ธงตะขาบตามธรรมเนียม ครั้นกระบวนหน้าลวงหน้าเมรุไปแล้ว
 เทวดาคู่แห่กลองชนะเลี้ยวเข้าพระเมรุ พอรดเวชยันต์ถึงหน้าเมรุ หยุดรถตั้งเกริน
 เชิญพระโกศลงยานมาศสามคาน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าไปประทับพลับพลา
 ทรงธรรม แห่พระศพเวียนบนเมรุโดยอุตราวัฏฏวันตติยวาร แล้วหามยานมาศ
 สามคานเข้าไปเทียบกำกับเกรินทางมุขเหนือ เชิญพระโกศขึ้นไปสถิตในบุษบก
 ใหญ่เหนือพระเบญจา แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระเมรุมุขตะวันตก
 ทรงบริจาทานสดับปกรณ์ไตร สังเค็ดเอก ๔ สังเค็ดโท ๑๐ ไตรเปล่า ๑๕ สบงจีวร
 กราบพระ ๑๙ ผ้าขาวผ้าเหลือง ๕๒๐ ยาม ๒๔๐ พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรม
 เปரியุ พระพิธีพระธรรมปริตร พระอันดับ ๘๐๙ รูปสดับปกรณ์แล้ว เสด็จ
 ประทับพลับพลาทรงธรรม พระพิมพ์ลธรรมถวายเทศนาสังคินกณฑ์ ๑ พระราชทาน
 สังเค็ดเอกเป็นเครื่องกณฑ์ พระพิธีธรรมสวดสังคิน ๔ รูป เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ
 เสด็จออกประทับพลับพลา ทรงไปรยผลฉลากแลผลมะนาวพระราชทานพระบรม
 วงศานุวงศ์ข้าราชการ แลทั้งทนต์นักปฤกษ์เหมือนงานพระบรมธาตุ การพระ
 บรมสมโภชเหมือนงานพระบรมธาตุ เว้นแต่รำดอกบัวเปลี่ยนเป็นญวนรำกระดาง

เมื่อเวลาเย็นมีม้วยค่ำ ๑ เวลา ๒ ทุ่มเศษ ทรงจุดดอกไม้แล้วเสด็จขึ้นทรงพลับพลา
ทรงธรรม เสด็จประทับพระเมรุ मुखตะวันออกทรงทอดผ้าไตร สังเค็ดเอก ๔ โท ๑๐
ไตรเปล่า ๑๕ จีวรสบงกราบพระ ๕ หลาก ๑๐๐ แล้วเสด็จประทับพลับพลา
ทรงธรรม พระเทพโมลีถวายเทศนาวิภังค์ สังเค็ดเอกเครื่องกัณฑ์พระพิธีธรรม
วัดระฆังสวด

เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง วันนั้นพระเจ้าอยู่หัว
โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเลิกธรรมเนียมไว้ทุกข์ไปในงานต่าง ๆ ให้คง
อยู่แต่แต่แต่งชาวล้วนดำล้วนตามอายุแก่อ่อน ข้าราชการนุ่งสบักลายเสื้อขาวตาม
ธรรมเนียมการพระเมรุท้องสนามหลวง

วัน ๓^๕ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้าไม่ได้เสด็จออกพระเมรุท้องสนาม เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระ
ราชดำเนินออกพระเมรุทางถนนหน้าวัดมหาธาตุ เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งทรงธรรม
เสด็จพระเมรุ मुखตะวันออก ทรงทอดผ้าสดับปกรณ์เท่าเวลาเช้าวานนี้ พระสงฆ์
สดับปกรณ์ แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม พระธรรมวโรดมถวายเทศนา
วิภังค์ พระราชทานสังเค็ดเอกเป็นเครื่องกัณฑ์เหมือนกัน พระพิธีธรรมวัดสุทัศน์
สวดพระวิภังค์ เวลาเกือบย่ำค่ำเสด็จออกพลับพลา ทรงโปรยผลกล้วยพฤษ์แลผล
หลากเหมือนเวลาวานนี้ แลโปรดให้ทั้งทนต์นักกล้วยพฤษ์ มีการเย็นหน้าพลับพลา
มีม้วย ๒ ค่ำ เวลาค่ำทรงดอกไม้ แล้วทอดพระเนตรหนังรอกโรงใหญ่ จนเวลา
๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งทรงธรรม เสด็จออกพระเมรุ मुखตะวันออก ทรง
ทอดผ้าไตรสดับปกรณ์เท่ากับตอนกลางคืนวัน ๒^๕ ๖ ค่ำ แล้วเสด็จพลับพลาทรง
ธรรม มีธรรมเทศนา พระธรรมไตรโลกถวายเทศนาบุคคลบัญญัติ พระพิธีธรรม
วัดราชบูรณะสวดด้วยเหมือนกัน เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง
พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า

วัน ๕ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุท้องสนาม เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งทรงธรรม ประทับพระเมรุขตะวันออก สดับปกรณ์เหมือนวันก่อนแล้ว เสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม พระโศภิตวงศาจารย์ ถวายเทศนาธาตุกถา มีพระพิธีธรรมสวดด้วยเหมือนกัน แล้วเสด็จออกพลับพลามวย ทรงโปรยแล้มการอื่น ๆ เหมือนวันก่อน วันนี้มีมยุคู้ ๑ รำข้าวคู้ ๑ เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้ แลทอดพระเนตรหนังใหญ่หน้าจอโชนรอกจนเวลายามเศษเสด็จขึ้นทางพลับพลาทรงธรรมเสด็จออกพระเมรุมีสดับปกรณ์ แล้วเสด็จมาทรงธรรมเหมือนกัน พระอมรโมลีถวายเทศนายมก พระพิธีธรรมวัดหงส์สวด เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้นวันนี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม

วัน ๕ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเที่ยงแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ให้เจ้าพนักงานตั้งเกริน เชิญพระโกศ กรมสมเด็จพระบาราบประทับลงจากบุษบกเชิญไปชำระที่รักแร้เมรุด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เจ้าพนักงานรื้อพระเบญจา ตั้งฐานพระราชทานเพลิงปักตารายยอดเกี้ยวประดับเครื่องดอกไม้สด เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เชิญพระโกศลงในชั้นตั้งตารายคอยเสด็จพระราชดำเนิน เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุท้องสนามหลวง เสด็จขึ้นทางพลับพลาทรงธรรม เสด็จออกพระเมรุขตะวันออก สดับปกรณ์เหมือนอย่างวันก่อน ยกแต่ผ้าดอกไม้ยาม แล้วเสด็จขึ้นพระราชทานเพลิงศพ กรมสมเด็จพระบาราบประทับ แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการจึงขึ้นไปถวายพระเพลิง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลา ทรงโปรยผลฉลากแลผลกล้วยพดุกษ์เหมือนวันก่อน พอจวนค่ำ ฝนตกใหญ่ ไม่ได้มีการหน้าพลับพลา พอฝนหาย เสด็จ

กลับพระบรมมหาราชวัง โปรดให้สมเด็จพระญาณสังวรฯ ทรงจุดดอกไม้ วันนั้น
พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยาม

วัน ๑๖ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ โมงเช้า พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพระเมรุเสด็จเข้าประตู
ตะวันออก โปรดให้เดิน ๓ ทาบตามโบราณประเพณี ๓ ทาบของหลวง สำหรับ คนที่
ถือผ้าไตร ๓ ทาบของหลวง คือ นายชั้นหุ้มแพร หม่อมราชวงศ์ในพระองค์จร
จรัสวงศ์ ของเจ้าภาพ ๓ หม่อมราชวงศ์ในหม่อมเจ้าขาว หม่อมราชวงศ์ชิตใน
หม่อมเจ้าเปา หลวงประเสริฐสรพกิจช่างกระดาษ เดินสามทาบ แล้วเสด็จขึ้นบน
ฐานบัลลังก์ ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อย ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๓ พระมงคล
เทพมุนี พระธรรมสมาจารย์ พระปัญญาคำภีรเดร สดับปกรณ์ แล้วโปรดให้
พระองค์เจ้าจรทอดผ้าไตร ๓ ทาบ เจ้าภาพ ๒ ไตร หม่อมเจ้าอลังการทอดไตร ๑
พระอมรพิทักษ์ชิต พระปริยัติวงศาจารย์ พระญาณไตรโลก สดับปกรณ์เสร็จแล้ว
ทรงเก็บพระอัฐิลงพระโกศทองคำลงยา แล้วเสด็จลงทรงประเคน เจ้าพนักงานห่อ
พระอังคารขึ้นพานพักไว้ในพระเมรุ เชิญพระโกศพระอัฐิไปตั้งโต๊ะศิลาหน้ามุข
ตะวันตก พระสงฆ์ฉันแล้ว เสด็จไปประทับมุขตะวันตก สดับปกรณ์ไตรสังเค็ดเอกโท
ไตรเปล่าตามเคย แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม จนเวลาเช้า ๔ โมงเศษ
เสด็จกลับ เจ้าพนักงานตั้งพระเบญจาแลบุษบก เชิญพระอัฐิขึ้นสถิตบนนั้น
แล้วแห่พระอังคารไปลงเรือชัยไกรสรจักร แห่โดยกระบวนเรือไปลอยพระอังคาร
หน้าวัดปทุมคงคาตามโบราณราชประเพณี

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กรมหลวง
เทวะวงศ์แลเจ้าพนักงานกรมวังกรมท่า นามิสเตอร์ เนอเนส เบซอนชาเตา เข้า
เฝ้าถวายบังคมลาไปประเทศยุโรป แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุ ประทับ

พลับพลามวย ทรงโปรย และมีการหน้าพลับปลาเหมือนทุกวัน วันนี้มีมยุ^๕ ๑
 เวลาห้าโมงจุดดอกไม้ มีหนังใหญ่ตามเคย เวลา ๒ หุ่^๕มเศษ เสด็จขึ้นทางพลับปลา
 ทรงธรรม เสด็จออกพระเมรุ^๕มขตะวันออก มีสดับ^๕ปกรณ แล้วเสด็จประทับพลับปลา
 ทรงธรรม ธรรม ๒ กัณ^๕ท์ พระปริยัติวงศาจารย์ถวายเทศนาอันต^๕ลักษณ พระพิธิ
 ธรรมวัดมหาธาตุสวด แล้วพระศรีสมโภชถวายเทศนา พระพิธิธรรมวัดอรุณสวด
 อาทิตยปริยายสูตร เวลา ๕ หุ่^๕มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

อนึ่งเมื่อเวลากลางวัน โปรดให้กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ มีเทศนาของหลวง
 ๒ กัณ^๕ท์ พระธรรมราชา^๕นวัดเทศนามหาป^๕ฏฐาน พระพิธิธรรมวัดราชสิทธิ^๕สวด
 พระอริยมนั^๕ถวายเทศนาจักรกั^๕ปวัตนสูตร พระพิธิธรรมวัดเทพศิรินทราวาส

วัน ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เเตรียมการที่จะแห่พระอัฐิ^๕กรมสมเด็จพระบ^๕าราบ
 ประบ^๕กษ^๕กลับวัง เวลาเที่ยงเศษ เชิญพระโกศพระอัฐิ^๕ขึ้นยานมาศกง มีเครื่องสูงแห่
 แตรสังข์ กลองชนะ^๕คู่เคียงแต่เม^๕ร^๕มาส^๕ง^๕วังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระ
 พระบ^๕าราบประบ^๕กษ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า ปรี^๕เคาน์ซิลที่ปรึกษา^๕ราชการในพระองค์ ซึ่งทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าตั้งไว้แต่ก่อนนั้นล่วง^๕โรยไป คือถึงแก่กรรมเสียโดยมาก จึง
 โปรดเกล้าให้ตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบางคน^๕ที่สมควรจะฉลองพระเดช
 พระคุณได้^๕ขึ้นอีก ๔๓ คน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งการพระราชพิธีตั้ง
 ปรี^๕เคาน์ซิลในวัน^๕นี้ ในท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เจ้าพนักงาน
 ตั้งพระไชยวัฒน์สำหรับแผ่นดินแลพระแสงศรพรหมอ^๕ค^๕นิวัต ประลัยวาท พระแสง
 ต่างพอสมควร

เวลา ๒ ท่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โปรด
 ให้นิมนต์พระราชอาคันตุกะใหญ่ ๑๐ องค์ คือ กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิร-
 ญาณ หม่อมเจ้าพระอรุณ หม่อมเจ้าพระพุทธรบาท พระพรหมมุนี พระธรรม
 ไตรโลก พระเทพโมลี พระเทพกระวี พระธรรมราชา พระโพธิวงศ์ เข้าไป
 นั่ง ณ อาสนสงฆ์ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีลแล้วพระสงฆ์สวดสัตปริตร
 โดยย่อจบแล้ว พระมหाराชครูพิธีกรรมอ่านโอองการเชิญพระแสงศร ๓ องค์ลงชบ
 ในพระชั้นหยก แลแข่งน้ำตามโบราณวิธี ครั้นจบแล้วโปรดให้พระมหाराชครู
 พิธีเชิญพระแสงต่าง ๆ ลงชบในหม้อน้ำ ขณะนั้นพราหมณ์เป่าสังข์ ชาวประโคนฯ
 พิณพาทย์ฆ้องชัยนฤนาท พระสงฆ์สวดสัจจคาตามธรรมเนียม ครั้นเสร็จพิธีแล้ว
 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชเสด็จออกไปยืนหน้าโต๊ะ
 สำหรับเซ็นชื่อท่ามกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท อ่านคำปฏิญาณถวายสัตยานุ
 สัตย์ตามธรรมเนียมกฎหมายปรีวิเคาน์ซิลลอส ครั้นได้นำพระพิพัฒน์สัตยาแล้ว กลับ
 ออกมาลงนามในสมุดสำหรับลงชื่อเคาน์ซิล แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่
 จะเป็นปรีวิเคาน์ซิลก็เข้าไปยืนถวายสัตยานุสัตย์ต่อพระפקตร์ พระศรีรัตนตรัยเช่น
 กล่าวแล้ว แต่เข้าไปครั้งละ ๓ คนจนหมด ครั้นเสร็จแล้วพระเจ้าอยู่หัวมี
 พระบรมราชโองการให้หาผู้ที่จะเป็นปรีวิเคาน์ซิล เข้าไปหน้าพระที่นั่ง พระราช
 ทานสัญญาบัตรตั้งเป็นปรีวิเคาน์ซิลโดยลำดับตำแหน่ง แลพระราชทานสายสร้อย
 คลับพระไชยแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ที่ได้รับพระราชทานพระไชยวัฒน้องค์เล็กไป
 แล้วนั้นด้วย พระสงฆ์ถวายพระพรลากลับไป

อนึ่ง ผู้ที่เป็นปรีวิเคาน์ซิลมาแต่ก่อนแล้วนั้นก็เข้ามาประชุมในที่นี้ด้วย เมื่อ
 เสร็จการพระราชทานสัญญาบัตรแล้ว พระราชทานพรแก่ปรีวิเคาน์ซิลลอสที่เป็นใหม่

และผู้ที่เป็นมาแล้ว ให้มีความเจริญสุขสวัสดิ์แลให้มีสติปัญญาจัดการทั้งปวงที่เป็น
ราชการให้เจริญขึ้น แลให้ตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์กตัญญูต่อกัน แล้วเสด็จขึ้น

ผู้ที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เป็นปรีวีแคนซิลล่อครั้งนั้นคือ

สมเด็จพระภาคพื้นธวัศวรเดช

กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม	พระยาเพชรพิไชย (จีน)
พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค	พระยาไชยสุนทร (เทวะหนึ่ง)
กรมหมื่นศิริรัชสangkac	พระยาศรีสิงหนเทพ (อ่วม)
พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์	พระยาสุนทรภุไชย (เทศ)
กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์	พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย)
กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ	พระยาราชสงคราม (ทัด)
กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์	พระยาราชประสิทธิ (หงษ์)
พระองค์เจ้าจันทร์หัตถ์ธำรง	พระยาสมบัติยาธิบาล (ปาน)
พระองค์เจ้าไชยานุชิต	พระยาราชสัมภารากร (เลื่อน)
พระองค์เจ้าวรวรณาการ	พระยาพิพิธโกศัยสวริย (โก)
กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ	พระยามหาเทพ (จ้อย)
พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคี	พระยาจำแลน (ชา)
พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต	พระยาพิพัฒน์โกษา (สิงโต)
กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์	พระยาประชาชีพบริบาล (ปาน)
พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์	พระยาสุจริตรักษา (อ่วม)
พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ	พระยานนทบุรี (ทัด)
พระองค์เจ้าไชยน์ตมมงคล	พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ (สิน)
พระองค์เจ้าปรีดา	เจ้าหมื่นสรรเพชภักดี (หลาน)

พระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์

เจ้าหมื่นศรีสรักษ์ (กระจำ)

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์

พระอมรวิไลยสรเดช (โต)

พระราชวรินทร์ (บุตร)

วัน ๑^{๑๐} ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง ไม่มีใบบอกราชการเสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่ง
เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศประเดี๋ยวหนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๒^{๑๑} ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้เวลาบ่ายแล้ว เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรีอ่านบอก
พระพลสงคราม เมืองนครสวรรค์ฉบับหนึ่ง ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิง
พระราชทานเพลิงศพพระยอดเมืองขวางปลัด แลส่งลาดหมากคนโททองอย่างยศ
พระยอดเมืองขวางด้วย กับใบบอกหลวงรามสิทธิสร ยกกระบัตรเมืองลพบุรี
๓ ฉบับ ๑ หนึ่งขอเขตที่พระอุโบสถวัดยางแขวงเมืองลพบุรี โดยยาว ๙ วา กว้าง
๖ วา ๒ ศอก เป็นที่วิสุงคามสีมา อีกฉบับหนึ่งว่าหลวงจ่านองนพคุณเมืองหล่มสักดี
ฟ้องว่าได้คุมช้างพัง ๓ ช้างบรรทุกเข้าไปส่งกองทัพไปเมืองกมฺุทาไสย ผู้ร้ายลักช้าง
ไป ได้ติดตามสืบได้ความว่า นายทองดีเป็นผู้ร้ายลักช้างมาขายให้ขุนสวัสดิรักษาฯ
ยกยกออกเสียมาได้ เกาะได้ตัวหาสนุนสวัสดิมาเป็นตัวจ่านำ ยังตามเกาะสนุนสวัสดิ
อยู่ อีกฉบับหนึ่งว่าอำรรักษ์กับพวกฆ่ายอมตาย ได้ตัวอำรรักษ์มาถาม รับเป็นสัตย์
แต่พวกที่โจทก์หายังไม่รับ ยังชำระต่อไป เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๓^{๑๒} ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่ายแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระ
มนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระยาราชวรานุกุลแม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จ กรมหมื่น

ประจักษ์ ว่าลุดเตอร์แนชช่วง กำกับทางท่าทางโทรเลขเมืองนครราชสีมา
 ท่าทางโทรเลขเมืองนครราชสีมาได้ทาง ๑๗๒๐ เส้น เสาคู่ ๕๕๐ ต้น เมืองชลบท
 ทาง ๒๑๒๐ เส้น เมืองขอนแก่นทาง ๓๒๓๕ เส้น เมืองหนองคายท่าทางโทรเลข
 ได้ทาง ๑๑๗๐ เส้น เสาคู่ ๔๕๑ ต้น กับไบบอกพระกำแพงพราหมณ์ปลัด ๆ เมือง
 สุโขทัยว่าโปรดให้หลวงสโมสรมลการ หลวงกำจัดไพร่ขึ้นไปที่คันศลาจารึกของ
 โบราณนั้น ได้นำคนตามวัดเก่า ๆ ได้ศัลยาจารึกอักษรโบราณ แลรูปภาพใหญ่
 น้อย ๗ รูป มอบให้ข้าหลวงแลแต่งกรมการคุมลงมาด้วย กับไบบอกอุปฮาดว่า
 ที่พระรัตนวงศาเมืองสุวรรณ ว่าแต่งให้ราชวงศ์ออกเก็บเงินส่วย มีอายุผู้ร้าย
 ประมาณ ๔๐-๕๐ คนเข้าปล้นราษฎรชาวบ้านไป ราชวงศ์กับชาวบ้านแย่งชิงโค
 กระบือ อายุผู้ร้ายคน ๑ ยิ่งราชวงศ์ถึงแก่กรรม แลยิงเพี้ยศรีตายอีกคน ๑ สามเนร
 องค์ ๑ ผู้ร้ายหนีไปเมืองบุรีรัมย์ขึ้นเมืองนครราชสีมา แต่งคนไปตามแล้ว กับ
 ขอศัลยาหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงศพราชวงศ์ พระวิจารณ์อาวธอ่านบอก
 พระขันธ์สงครามปลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์ ว่าเร่งเงินค่านาจำนวนปีระกา สัปตศก
 ส่งมาครั้งก่อน ^{๕๐} —|— ครั้งนี้ได้เงินอีก ^{๒๐} —|— ให้ขุนโกชนเสนา หลวงนากรม
 การคุมลงมาส่ง

พระยาสิงหเทพ นำพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก พระจำนง
 อักษร ผู้ช่วยราชการเมืองพิษณุโลก กราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง

พระวิจารณ์อาวธนำพระบริสุทธิโลหภูมิณฑราชธิบดี ผู้ว่าราชการเมือง
 ตะกั่วทุ่ง พระเพชรพิไสยศรีสวัสดิ์ปลัด หลวงวิจิตรภักดี ผู้ช่วยเมืองเพชรบุรี
 กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตรพระอุปฮาดเมืองสกลนคร เป็นพระยาประจันต-
ประเทศธานีเจ้าเมือง ๆ สกลนคร ๑ ท้าวพรหมเป็นที่ราชบุตรเมืองท่าอุเทน ๑
ท้าวคำเป็นราชบุตร เจ้าเมืองลำเนาหนองปรือ ๑ หลวงนรินทร์อาสาเป็นพระแก้ว
กลางณรงค์ เจ้าเมืองสนามไชยเขตร ๑ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๕ ^{๑๓} ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่ทรงสบาย ไม่เสด็จออก วันนี้มีการสวดพระราชพิธีพิชฌมังคลาที่
ท้องสนามหลวง พราหมณ์ไปตั้งพิธีจรดพระนังคัล ณ ท่งส้มป่อย โปรดให้สมเด็จพระ
พระเจ้าลูกยาเธอไปทรงจุดเทียนที่ท้องสนามหลวง

วัน ๕ ^{๑๔} ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
ห้อยออกขุนนาง

กรมหลวงเทเวศวงศ์วโรปการ กราบถวายบังคมลาไปประเทศยุโรป
กรมหมื่นศิริรัชสังกาศ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ พระองค์เจ้าจันทรรัตน์
หม่อมเจ้าขาว หม่อมเจ้านิลวรรณ หม่อมเจ้ากรรเจียก กราบถวายบังคมลาไป
เมืองสิงคโปร์ พระยาพัฒน์โกษานำพระยามนตรีสุริยวงศ์อัครราชทูต ๑ พระดิฐ-
การภักดี สีเกรตารี ๑ หลวงสุริยานุวัตร นายฉันทัมแพร อัดเตเช ๒ กราบ
ถวายบังคมลาไปราชการประจำอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ พระยาไกรโกษาอัคร-
ราชทูต ๑ พระบวรราชนุรักษ์ สีเกรตารี ๑ หลวงชาญภูเบศร์ อัดเตเช ๑ กราบ
ถวายบังคมลาไปประจำราชการทูตเมืองฝรั่งเศส นายรองพิไนยราชกิจ สีเกรตารี ๑
หลวงมนตรีนิกรโกษา ขุนชาญสรกุล เป็นอัดเตเช ไปประจำราชการเมือง
เยอรมันนี

แล้วพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้หากรมหลวงเทเวศวงศ์เข้าไปหน้า
พระที่นั่ง ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ แลทรงเจิมพระราชทาน แล
พระราชทานพระพร แลทักทายมากเสวยของบุหรี่ยาอย่างฝรั่งมังเพชرب้าง
แล้วโปรดเกล้าพระราชทานน้ำสังข์แด่พระมนตรีสूरียวงศ์ พระยาไกรโกษา แล้ว
พระราชทานพรผู้ที่จะไปราชการทั่วกันแล้วเสด็จจากพระแท่นเสด็จลงทางอัฒจันทร์
พระที่นั่งจักรี ทรงพระราชนาเสด็จไปประทับท่าราชพระตำหนักน้ำ ส่งกรม
หลวงเทเวศวงศ์แลเจ้านายข้าราชการที่จะไปราชการลงเรือกลไฟเล็ก พระเจ้าอยู่หัว
เสด็จลงไปประทับในเรือ ดำรัสพระราชทานพรแด่กรมหลวงเทเวศวงศ์อีกครั้งหนึ่ง
เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ออกเรือจากท่าพระตำหนักแพ แล้วพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง กรมหลวงเทเวศวงศ์แลพระบรมวงศานุวงศ์ที่
ไปส่ง แลที่จะไปเมืองสิงคโปร์ แลข้าราชการที่จะไปราชการแลที่ไปส่งนั้น ไป
ขึ้นเรืออูบลบูรพทิศที่ปากคลองบางกอกใหญ่ แล้วเรืออูบลออกจากที่จอด ผู้ที่ไป
ส่งนั้น บางคนก็กลับเสียแต่ที่นั้น บางคนก็ไปส่งถึงเมืองสมุทรปราการบ้าง
เกาะสีชังบ้าง

เวลาค่ำ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

ผู้ที่ไปราชการทูตครั้งนี้แบ่ง ๓ สำหรับ คือ พระยามนตรีสूरียวงศ์ (ชิน)
เป็นอัครราชทูตพิเศษ มินิสเตอเปเลนิปอเตนารี ๑ พระดิฐการภักดี อุปทูต
คือ สีเกรตารี ๑ หลวงสุริยานุวัตร ผู้ช่วยราชการ ลาม ๑ นายฉันทัมแพร
ขุนวิจิตรวรสาสน์ ผู้ช่วยอัครราชทูต ๒ รวม ๕ นาย ไปสู่สำนักกรุงเกรตบิเตน
อเมริกา ฮอลันดา เบลเดียม แต่อยู่กรุงเกรตบิเตน ไปเยี่ยมเยียนกรุงทั้ง ๓
เมืองๆ พระยาไกรโกษา (เทศ) อัครราชทูตพิเศษ ๑ พระบวรราชนุรักษ์
อุปทูต ๑ หลวงชาญญูเบศร์ ขุนปฏิภาณพิจิตร อัครราชทูต ๒ ซีเอมชาเวียอัครราชทูต
ลาม ๑ รวม ๕ ไปสู่สำนักฝรั่งเศส อิตาลี สเปน โปรตุเกส แต่อยู่กรุง
ฝรั่งเศส

พระยาดำรงราชพลขันธ์ (นกแก้ว) อัครราชทูตพิเศษ ๑ นายรองพิไนย
ราชกิจอุทูต ๑ หลวงมนตรีนิกโรโกษา ขุนชาณุสรกุล อัครเสนา ๒ เอตเวด
ลอฟตัส อัครเสนา ล่าม ๑ รวม ๕ ไปสู่สำนักเยอรมัน ออสเตรีย เดนมาร์ก
สวีเดน โนर्वे แต่อยู่กรุงเยอรมัน บรรดาผู้ที่กล่าวชื่อมาแล้วนี้ ที่ไม่มีชื่อใน
นำกราบถวายบังคมลานั้น เพราะอยู่ในประเทศยุโรปแล้ว

เวลาค่ำ มีการวิสาขบูชาที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามตามเคย ไม่ได้เสด็จ
ออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
เวลาเช้ามีการเลี้ยงพระสงฆ์ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๒๐ รูปตามเคยในสมัย
วิสาขบูชา

วัน ๔^{๑๕} ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระสงฆ์ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในการตั้งพระ
ตำแหน่งพระสงฆ์ ๆ ที่รับพระราชทานนั้น ๓๐ รูป แล้วมาเตรียมคอยที่ห้องพระโรง
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เวลาบ่ายโมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า พระราชทานสัญญาบัตรแลไตรแพร
ให้หม่อมราชวงศ์พระเจริญเปรี๊ญ ๕ ประโยค วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นพระราชา
นุพัทธมุนี พระราชาคณะไปอยู่วัดโมฬีโลกยาราม นิตยภัตเดือนละ ๔
พระราชทานตาลิบัตรแจกหักทองขวาง พัดรองตราแผ่นดินพัดรองไหมด บัตร
ถุงเข็มขาวร้วยามหักทองขวางทั้งตัว แลยามเข็มขาว ผาบัตร เชิงบาตรมุก
กระโถน กาน้ำถมบุด เป็นเครื่องยศ ๑

พระมหาอหิงสโกเปรี๊ญ ๗ ประโยค วัดบุปผารามวิหาร เป็นพระเมธา
ธรรมรส ที่พระราชทานคณะ ไปอยู่วัดพิชัยญาติการาม นิตยภัตเดือนละ ๔—

พระราชทานตาลิบัตรแจกหักทองขวาง แลเครื่องต่าง ๆ เป็นเครื่องยศเหมือน
พระราชนุพัทธมุนี ๑

พระมหากษัตริย์โตเปรียญ ๔ ประโยค วัดบุปผารามวิหาร เป็นพระวิเชียร
มุนี ที่พระราชาคณะ นิตยภัตเดือนละ ๔— พระราชทานตาลิบัตรแจกหักทอง
ขวาง แลเครื่องต่าง ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระมหาน้อยเปรียญ ๔ ประโยค วัดชีสะอัน เมืองเพชรบุรี เป็น
พระญาณโพธิ์พระราชาคณะ ไปอยู่วัดอัมพวันคณะใหญ่ เมืองสมุทรสงคราม
นิตยภัตเดือนละ ๔— พระราชทานตาลิบัตรแจกหักทองขวาง แลของอื่น ๆ
เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูชัฎยาคม วัดสันตารณปริวัติ เป็นพระสมุทรมุนี ที่พระราชาคณะ
เมืองราชบุรี นิตยภัตเดือนละ ๓— พระราชทานตาลิบัตรแจกหักทอง แลของ
อื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูมหาสมณวงศ์ วัดมหาสมณาราม เป็นพระมหาสมณวงศ์ ที่พระราช
าคณะเมืองเพชรบุรี นิตยภัตเดือนละ ๓— พระราชทานตาลิบัตรแจกหักทอง
ขวาง แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูสังฆปาโมกข์ วัดราชบูรณ เป็นพระปรากรมมุนี ที่พระราชาคณะ
ไปอยู่ราชโอรสอาราม นิตยภัตเดือนละ ๓— พระราชทานตาลิบัตรแจกหักทอง
ขวาง แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูสาธุธรรมคุณาธาร วัดทองธรรมชาติ เป็นพระภิกษุโกศลเถระ
ที่พระราชาคณะ นิตยภัตเดือนละ ๓— พระราชทานตาลิบัตรรางสาน แลของ
อื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

แลพระราชทานสัญญาบัตรแลผ้าไตรสลับบรรจุให้พระปลัดเลศ วัดเทพธิดา
เป็นพระครูสุนทรศีลาจารย์ นิตยภัตเดือนละ ๒— พระราชทานตาลิบัตรพัดตาน
หักทองขวางพื้นแดงแลบาตรลงอัฐลัต ย่ามหักทองขวางที่ปาก ย่ามอัฐลัต กาน้ำ
กระโถนถมบัก พัดทองไหมดเป็นเครื่องยศ ๑

พระปลัดทัพ วัดพิชัยญาติการาม เป็นพระครูอุดมบัณฑิต ไปอยู่
วัดศรีสุริยวงศ์เมืองราชบุรี นิตยภัตเดือนละ ๒— พระราชทานตาลิบัตรพัดตาน
แลเครื่องยศต่าง ๆ อย่างพระครูสุนทรศีลาจารย์เป็นเครื่องยศ ๑

พระสมุห์กรนอกการ วัดอรุณราชวราราม เป็นพระครูวิริยกิจการ
ไปอยู่วัดอภัยทามริกายาราม นิตยภัตเดือนละ ๑—๒— พระราชทานตาลิบัตรพัดตาน
แลของอื่นเป็นเครื่องยศอย่างพระครู ๑ สมุห์ตัม วัดกาญจนสิงหาสน์ เป็นพระ
ครูนิโรชรักชิต นิตยภัตเดือนละ ๑—๒— พระราชทานตาลิบัตรพัดตานพื้นขาว
แลของอื่นเป็นเครื่องยศอย่างพระครู ๑

พระครูสรบพสุนทรนอกการ วัดศาลาปูนกรุงเก่า เป็นพระครูพุทธ
วิหารโสภณ นิตยภัตเดือนละ ๑—๒— พระราชทานตาลิบัตรพัดตานแลของอื่น ๆ
เป็นเครื่องยศอย่างพระครู ๑

พระปลัดเทียมนอกการ วัดนางชี เป็นพระครูสีหพันธ์สุนทร นิตย
ภัตเดือนละ ๑—๒— พระราชทานตาลิบัตร แลของอื่นเป็นเครื่องยศอย่างพระครู ๑

พระราชทานสัญญาบัตรแลผ้าไตรแด่พระครูวิสุทธิศีลาจารย์ วัดกลางเมือง
นครราชสีมา พระราชทานตาลิบัตรเปลวทองแผ่ลวด พัดรองไหมด บาตรลง
สั๊กหลาด ย่ามสั๊กหลาด กระโถน กาน้ำ ถ้วย เป็นเครื่องยศ

พระวินัยธรบันนอกราชการ วัดอรุณราชวราราม เป็นพระครูวิบูลย์
เกียรติคุณนี้ ไปอยู่วัดเหมืองใหม่ เจ้าคณะเมืองราชบุรี พระราชทานตาลิบัตรแผ่
ลวด แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศเหมือนพระครูเจ้าคณะนครราชสีมา ๑

เจ้าอธิการอิน วัดบ้านในเมืองกลันตัน เป็นพระครูอินทสุวรรณาจารย์
เจ้าคณะเมืองกลันตัน พระราชทานตาลิบัตรแผ่ลวด แลของอื่น ๆ เป็นเครื่อง
ยศเหมือนเมืองนครราชสีมา

เจ้าอธิการวัดสามจีนใต้ เป็นพระครูถาวรสมนวงศ์ พระราชทานตาลิบัตร
พุดตานอิตาลี แลของอื่น ๆ เหมือนพระครูที่ไม่มียกัต แลมีผ้าขาวพับของ
ข้างในพระราชทานทั้ง ๑๙ องค์

เมื่อพระราชทานสัญญาบัตรนั้น พระราชาคณะที่มานำสวดชัยมงคล
พร้อมกัน พระสงฆ์ที่รับตำแหน่งใหม่ครองผ้า แล้วกลับเข้ามาถวายอนุโมทนา
อธิเรก ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาค่ำ มีการวิสาลบูชา ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไม่ได้เสด็จออก
โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จ

วัน ๗ ๑ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระกาลานุกาลสมัยวิสาลบูชาที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ตามเคย ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จบำเพ็ญพระ
ราชกุศล เวลาค่ำมีการวิสาลบูชาเหมือนเวลาวานนี้ ไม่ได้เสด็จออกเหมือนกัน

วัน ๑ ๑ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่ายแล้ว เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม แล้วโปรดให้แจกเบี้ยหวัด
มหาดเล็กในพระบรมมหาราชวังแลพระราชวังบวรทั้ง ๘ เหว แต่แจกเพียง
หัวหมื่น นายเวร จ่าหุ้มแพร นายรอง แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๓

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระราชทานสัญญาบัตรหลวงทิพธारा
เป็นพระกัลยาภักดี เจ้ากรมท่าขวา ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๗๐๐ หลวงภักดี
โยธา เป็นหลวงศักดิ์โยธาบาล เจ้ากรมพระสุรัสวดี ฝ่ายพระราชวังบวร
นา ๑๕๐๐ ขุนแสนพลรักษ์เป็นหลวงสิทธิโยธารักษ์ เจ้ากรมพระสุรัสวดี ฝ่าย
พระราชวังบวร นา ๑๕๐๐ ขุนพรหมเสนี เป็นขุนแสนพลรักษ์ ปลัดกรม
พระสุรัสวดี ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๕๐๐

โปรดให้แจกเบี้ยหวัดพระบรมวงศานุวงศ์ แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ยาม เจ้าพนักงานเชิญพระศพ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าฉวีวรรณ ขนยานมาศ ๓ คาน พระราชทานพระโกศกุดั่นน้อยประกอบ
นอก มีเครื่องสูงกลองชนะแตรสังข์ คู่แห่ถือดอกบัว แห่ออกประตูศรีสุนทรไป
ออกประตูพิทักษ์บวร ไปตั้งกระบวนท้ายพระที่นั่งสุทไธสวรรย์

วัน ๓๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๔

เวลาเที่ยงแล้ว โปรดให้แห่พระศพ พระองค์เจ้าฉวีวรรณ พระเจ้าอยู่หัว
ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน พนักงานเดินกระบวนแห่แต่ท้ายพระที่นั่งสุทไธ-
สวรรย์ มีกระบวนแห่ตามพระเกียรติยศเจ้านายฝ่ายใน หม่อมเจ้าพระอรุณนิภา
คุณากร อ่านพระอภิธรรมนำพระศพหม่อมเจ้าพัทธวรรณ หม่อมเจ้าธัญวงศ์ ใน
กรมขุนภูวไนยโยงโปรย ครั้นกระบวนมาถึงหน้าเมรุแล้ว คู่แห่กลองชนะ
เครื่องสูงเสลี่ยงพระเสลี่ยงโยงโปรยขนานมาศสามคาน ทรงพระศพเลี้ยวเข้าพระ
เมรุ เวียนพระเมรุโดยอุตราวัฏวันตติยวาร แล้วเชิญพระโกศเข้าพระเมรุขึ้น
เกรินประดิษฐานเหนือแว่นฟ้า ๓ ชั้นตามพระเกียรติยศ

เวลาย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกท้องสนามหลวง เสด็จ
ประทับพลับพลา ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ผลฉลากพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์

ข้าราชการ แลโปรดให้ทั้งทานพุ่มกล้วยพฤกษ์

ครั้นเวลาค่ำ ทรงดอกไม้แล้วเสด็จเข้าพระเมรุ ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดกัณฑ์
เทศน์ ๑ ไตรสังเค็ดหัวทาน ๑ ไตรเปล่า ๑๕ ผ้าขาวเหลือง ๒๐๐ สบงพระ
รับสัพพี ๔ พระสงฆ์ ๒๒๒ รูปสดับปกรณ์ แล้วเสด็จปลับปลาทรงธรรมครูหนึ่ง
โปรดให้มีพระธรรมเทศนา กัณฑ์ ๑ ไม่ได้ทรงธรรม เสด็จกลับพระบรมมหา
ราชวัง วันนั้นพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า

อนึ่ง การมหรสพในการพระศพนี้ มีโขน ๒ โรง หุ่น ๒ โรง งิ้วโรง
หนึ่ง มอญรำโรงหนึ่ง ญวนหกไม้ต่ำสูงโรงหนึ่ง ในเวลากลางวันตามธรรมเนียม
การทอสนามหลวงเวลาค่ำ มีหนัง ๔ โรง รำกระถางสิงโตมังกร ดอกไม้
เพลิงต่าง ๆ แต่ระทานั้นใช้ระทานขนาดเล็ก เงินทั้งทานนั้นทรงโปรยผลละสสิ่ง

๑
ผลละเฟื้อง วันละ—|— ทั้งทานพุ่มกล้วยพฤกษ์ ๔ พุ่ม ๆ ละ—|— ผลละเฟื้อง

วัน ๔ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาห้าค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทอสนามหลวง เสด็จประทับ
ปลับปลา ทรงโปรยผลกล้วยพฤกษ์ผลหลากหลายเหมือนเวลาวานนี้ แล้วโปรดให้ทั้งทาน
ต้นกล้วยพฤกษ์เหมือนวันก่อน เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้เพลิงต่าง ๆ แล้วเสด็จเข้า
พระเมรุสดับปกรณ์เท่ากับเวลาวานนี้ แล้วเสด็จประทับปลับปลาทรงธรรม มี
พระธรรมเทศนา กัณฑ์ ๑ สมเด็จพระญาณสังวรวิจิตรวาทกิจ กรมหมื่นประจักษ์
พระยาภาสกรวงศ์ เฝ้าจนเวลา ๔ ทุ่ม เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง วันนั้น
พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยาม

วัน ๕ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเที่ยงแล้ว เจ้าพนักงานเชิญพระโกศทรงพระศพ พระองค์เจ้าฉวีวรรณ
ลงจากแว่นฟ้า แล้วชำระพระศพตามธรรมเนียม เจ้าพนักงานรื้อแว่นฟ้า แล้ว

ตั้งตารางประดับเครื่องสดตามเคย เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เชิญพระโกศขึ้นตั้งที่คอย
เวลาเสด็จพระราชดำเนิน เวลาบ่ายแล้วเสด็จออกพระเมรุท้องสนาม เสด็จ
เข้าทางประตูเมรุด้านตะวันออก ประทับพระเมรุด้านตะวันออก ทรงทอดผ้าไตร
แลผ้าต่าง ๆ สดับปกรณ์เท่ากับวันก่อน แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระราชทาน
เพลิงศพพระองค์เจ้าฉวีวรรณ แล้วเสด็จออกประทับพลับพลา ทรงโปรยผลกล้วย-
พดุษ์ผลฉลาก แลโปรดให้ท่งทานต้นกล้วยพดุษ์ด้วย เวลาค่ำทรงดอกไม้เพลิง
แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง วันนั้นโปรดให้มีเทศนาภักดิ์ ๑ ด้วย เวลา
วันนั้นพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกสยาม

วัน ๖ ๑ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๗

เวลาเช้า เจ้าพนักงานดับเพลิงสมพระอัฐิพระองค์เจ้าฉวีวรรณเป็นพระรูป
คอยเวลาเสด็จพระราชดำเนิน

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระเมรุท้องสนาม เสด็จ
เข้าประตูเมรุด้านตะวันออกประทับเมรุมุขตะวันออก ทรงพระกรุณาโปรดให้เดิน
สามหาบ ของหลวงสามสำหรับ ของเจ้าภาพสามสำหรับโดยอุตราวัฏถวน ๓ รอบ
แล้วเสด็จขึ้นบนฐานบัวทึบ ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อย ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๓
พระราชาคณะ ๓ รูป สดับปกรณ์แล้ว พระองค์เจ้ากนิษฐาทอดผ้าไตรสามหาบอีก ๓
ไตร ส่วนเจ้าภาพพระราชาคณะ ๓ รูปสดับปกรณ์ แล้วเสด็จกลับลงมาทรง
ประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน โปรดให้พระองค์เจ้ากนิษฐาเก็บพระอัฐิพระองค์
เจ้าฉวีวรรณ ลงพระโกศกะไหล่ แล้วตั้งชั้นแว่นฟ้าชั้นหนึ่งเชิญพระโกศพระอัฐิ
ตั้งชั้นสำหรับตั้งพระบรมธาตุ ซึ่งมาตั้งบนชั้นแว่นฟ้านั้น ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว
ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จไปประทับมุขตะวันตก ทรงทอดผ้าไตร ๕ ไตร ผ้า
ขาว ๒๐ พับ พระสงฆ์สดับปกรณ์ แล้วเสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เวลา

บ้ายเจ้าพนักงานเชิญพระอัฐิแห่กลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เชิญไว้ที่หอพระ
 นาค วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อทำบุญ ๗ วันแล้ว จะโปรดให้เชิญไปไว้
 ด่านักพระองค์เจ้ากนิรี

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำ ยาก
 ใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี พระยา พระ
 หลวง ขุน ข้าราชการทหารฝ่ายพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยลำดับ
 ตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก แตรทหาร
 ตามธรรมเนียม ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงานกรมวัง กรมมหาดไทย
 นำเจ้าราชภาตินัย ท้าวพระยาเมืองนครลำปาง เจ้าราชบุตรท้าวเพี้ยเมืองนคร
 พนม เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายต้นไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการ
 มีพระราชดำรัส ๓ นัด แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่มีราชการอันใด เวลา ๒ ยามเศษ เจ้าพนักงานเชิญพระโกศทรง
 พระศพ กรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธจากวังมาขึ้นยานมาศสามคันที่ประตูท่าช้าง
 พระราชวังบวร พระราชทานพระโกศไม้สิบสองประทับนอก มีคู่แห่ถือโคมบัว
 กลองชนะเครื่องสูงแห่พระ ตั้งกระบวนท้ายพลับพลาสูงวังหน้า คอยเวลาที่จะได้
 แห่พรุ่งนี้

วัน ๑ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำเที่ยง โปรดให้แห่พระศพกรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธ เข้าสู่พระ
 เมรุ มีกระบวนต่าง ๆ ตามธรรมเนียม แต่เครื่องสูงที่แห่นั้นใช้เครื่อง ๓ ชั้น ๕ ชั้น
 ตามเกียรติยศของพระองค์เจ้าฝ่ายพระราชวังบวร พระสงฆ์อ่านพระอภิธรรมนั้น
 หม่อมเจ้าพระพุทธรบาท ผู้โยงผู้โปรยนั้น หม่อมเจ้าในกรมหมื่นบริรักษ์ทั้ง ๒

องค์ กระบวนทั้งปวงเมื่อเดินมาถึงหน้าเมรุก็เลยไป ครั้นถึงคู່แห่งลงชนะ
 แตรสังข์เครื่องสูงเสลี่ยงพระเสลี่ยงโปรยโยงยานมาศ พระศพเสด็จเข้าเวียนพระ
 เมรุโดยอุตราวัฏ ๓ รอบ แล้วเชิญพระศพขึ้นสถิตบนชั้นแว่นฟ้าสามชั้น ตั้ง
 เครื่องตั้ง แลประดับเครื่องสูงตามเกียรติยศ มีการมหรสพเหมือนงานก่อน

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องสนาม เสด็จประทับพลับพลา
 ทรงโปรยผลกล้วยพดุกษ์ผลฉลาก พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ
 แลโปรดให้ทั้งทนต์นักปลุกพดุกษ์ทั้ง ๔ พุ่ม เวลาค่ำทรงดอกไม้เพลิง แล้วเสด็จ
 เข้าพระเมรุ ทรงทอดพระผ้าไตรสังเค็ดหัวทานไตรเปล่า ผ้าสบง รับสัพพีผ้าเหลือง
 เท่ากับงานก่อน พระสงฆ์ ๒๒๒ สดับปกรณ์ แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรง
 ธรรม มีเทศนาภักดิ์ ๑ เวลา ๔ พุ่ม เสด็จเข้าพระบรมมหาราชวัง

วัน ๒ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๐

เวลาเที่ยง เชิญพระโกศทรงพระศพกรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ์ ลงจาก
 แว่นฟ้า ชำระพระศพที่รักแร้พระเมรุด้านตะวันตกเฉียงเหนือเหมือนงานก่อน
 เจ้าพนักงานรื้อแว่นฟ้าตั้งฐานพระราชทานเพลิง บัณฑิตารางประกอบเครื่องสดตาม
 ธรรมเนียม แล้วเชิญพระโกศลงในชั้นตั้งตารางคอยเวลาเสด็จ เวลายุ่ำค่ำแล้ว
 เสด็จพระราชดำเนินออกท้องสนามหลวง เสด็จเข้าประตูพระเมรุด้านตะวันออก
 ทรงทอดผ้าสดับปกรณ์เท่าวันก่อน แล้วเสด็จขึ้นพระราชทานเพลิงพระศพกรมหมื่น
 บริรักษ์นรินทรฤทธิ์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลา ทรงโปรยอย่าง
 วันก่อน เวลาค่ำ ทรงดอกไม้ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง โปรดให้มี
 เทศนาภักดิ์ ๑

อนึ่ง เมื่อเวลาก่อนเสด็จออกพระเมรุ คือเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออก
 ประทับตรอริงรัม เจ้าพนักงานกรมวังแลพระยาภาสกรวงศ์ผู้ว่าการแทนเสนาบดี
 ต่างประเทศ นำเคนัน ซาล์ ซาลุสกี อัครราชทูตพิเศษกรุงออสเตเรีย ซึ่งมา

ประจำรักษาทางพระราชไมตรีกรุงสยาม เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบถวาย
บังคมลากลับออกไปยุโรป ดำรัสพระราชปฏิสันถารพอควร แล้วราชทูตถวาย
บังคมลากลับไป

วัน ๓ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๑

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ สมเด็จพระบรมโอรสา เสด็จออกไปรเวต ณ มุขกระสัน
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เจ้าพนักงานกรมวัง กรมพระกลาโหม นำตัววันละเบะ
บุตรพระยารามัญ เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมโอรสาธิราช ถวายสิ่งของแลทองคำ
แล้วถวายบังคมลากลับออกมา

เวลาบ่ายแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำ
ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุข
มาตยา ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามลำดับตำแหน่ง
ถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมตามขัตติยราชประเพณี ครั้นสุดเสียง
ประโคมแล้ว เจ้าพนักงานกรมวังกรมพระกลาโหมนำพระยาระแงะศรีตวันกรมการ
พระยารามัญแลตัววันละเบะ ศรีตวันกรมการเมืองตรังگان เข้าเฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาทกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง โปรดเกล้าพระราชทานสัญญาบัตร
ตัววันละเบะ เป็นหลวงรายนากดี ผู้ช่วยเมืองรามัญ ๑ กับโปรดเกล้าพระราช
ทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยามชั้นที่ ๔ วิจิตรภรณ์ แด่ดาโต๊ะบันดารา
เมืองตรังگان ๑ และมีพระราชดำรัสปฏิสันถารโดยควร แล้วเสด็จขึ้นข้างใน
นอกนั้นไม่มีการอันใดอีก

วัน ๔ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

เวลาบ่าย ๔ โมง เจ้าพนักงานกรมวังแลไปรเวตสิเกรตารีหลวงฝ่ายต่าง
ประเทศ แลเจ้าพนักงานกรมทำนอัครราชทูตวิเศษกรุงออสเตเรียแลกงสุลออสเตเรีย

เข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี ที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติพอ
สมควร แล้วถวายบังคมลากลับออกมา

เวลาทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรีพจนกิจ นำไปบอกพระพิเรนทรเทพขึ้นกราบบังคมทูล ๒
ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ได้ปลูกพลับพลาภิรมย์ประจักษ์ศิลปาคม ๑๕ แห่ง

ณ วัน ๑๖ ๕ ค่ำ กรมหมื่นประจักษ์ นายทัพนายกองมาถึง ได้รับรองตาม
สมควร ณ วัน ๗ ๕ ค่ำ ได้นิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ ณ วัน ๑ ๕ ค่ำ

ได้พร้อมกันถือน้ำตามธรรมเนียม ณ วัน ๒ ๕ ค่ำ กรมหมื่นประจักษ์ยก
ออกจากเมืองนครราชสีมา ได้จัดช้างโคต่างคนส่งตามธรรมเนียม อีกฉบับหนึ่ง

ว่าเร่งเงินแทนเร็ว เมืองพุทไธสง $\frac{๑๔}{๓}$ เมืองรัตนบุรี $\frac{๕}{๑}$ เงินแทน
ทองคำส่วยเมือง เมืองไชยภูมิ $\frac{๒๗}{๑}$ เมืองบักธงไชย $\frac{๑๘}{๓}$ เมืองกำเหน็จณรงค์
 $\frac{๕}{๑}$ กับเงินเลกกองนอกเมืองนครราชสีมา ๘ กอง เงิน $\frac{๑๕}{๓}$ แต่ครั้งส่ง

เงินลงมา $\frac{๒๗}{๑}$ กับไปบอกอุปฮาดผู้ว่าราชการเมืองแสน เมืองจันทร์ เมืองสาละวัน
ว่าเร่งได้เงินส่วย $\frac{๖}{๑}$ ให้ท้าวเพี้ยคุมลงมาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า อุปฮาดผู้ว่าที่
พระเอกราชาไปติดราชการกับพระยามหาอำมาตย์ จึงส่งเงิน $\frac{๑}{๑}$ ให้ท้าว
อินทิสง ท้าวสุรินทรคุมลงมาสมโภชในการพระราชพิธีลงทรงสมเด็จพระบรม

โอรสาธราช อีกฉบับหนึ่งว่า ได้รับพระราชทานหีบศิลาหน้าเพลิงสิ่งของไป
พระราชทานเพลิงศพพระเอกราชาเสร็จแล้ว ถวายพระราชกุศล

พระวิจารณ์อาวุธอ่านบอกพระยาภักดีนฤปดินทร์ พระยาอมรินทรภักไชย
ถวายพระราชกุศลเผาศพพระครุรามัญธิปัตย์ วัดคงคา เจ้าคณะเมืองราชบุรี

แล้วพระราชทานสัญญาบัตร หลวงรัตนสมบัติ เป็นพระศรีรัชฎานุกลกิจ
พนักงานรับที่สองกรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๔๐๐ หลวงโกษากรวิจารณ์ เป็น
พระราชธนพิทักษ์ กรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๔๐๐ ขุนธนาบาล เป็นหลวง
โกษากรวิจารณ์ กรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๖๐๐ พันจันทนุมาศ เป็นหลวง
สุนทรพิมล ปลัดทูลฉลองกรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๔๐๐ ขุนอักษรสมบัติ
เป็นหลวงรัตนสมบัติ กรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๖๐๐ ขุนศรีสมบัติ เป็น
ขุนศรีสมบัติ เสมียนตรากรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๔๐๐ ขุนกรุงสงคราม
เป็นขุนรัตนาศน เจ้ากรมรถ นา ๔๐๐ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๓

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาค่ำมีการดินเนอร์หลวง พระราชทาน
อัครราชทูตกรุงออสเตรีย เวลา ๒ ทุ่มครึ่งเสด็จออกประทับห้องดรอริงรัม พระ
ที่นั่งจักรีมหาปราสาท พวกที่ถูกเชิญเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน
แล้วเสด็จประทับโต๊ะเสวย ณ พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ ผู้ที่ต้องเชิญไปนั่ง
ตามลำดับแผนที่ข้างล่างนี้

จมีนสราภัย

หลวงสิทธิ

พระยานรรัตน

กุศลกงสุล

พระองค์ปฤษฎางค์

พระชลยุทธ

พระองค์สวัสดิ

พระยาอนุชิต

กรมขุนนริศรา

พระยาเพชรพิไชย

พระองค์วรวรรณ

พระยาธรรมสารนิติ

กรมหมื่นสรรพลสิทธิ

เคาน์การาเด็ก

กรมหมื่นอดิศร

พระยาภาสกรวงศ์

กรมหมื่นนเรศ

อัครราชทูตออสเตรีย

ที่ประทับ

เจ้าพระยารัตนบดินทร์

สมเด็จพระภานุ

เยกชติไชล็ก

กรมหมื่นประจักษ์

เจ้าพระยาภาณุวงศ์

มิสเตอร์กุลด์

พระองค์เจ้าทองแถม

เจ้าพระยาพลเทพ

กรมหมื่นดำรง

เจ้าพระยามหินทร

พระองค์เจ้าศรี

พระยามหามนตรี

พระองค์เจ้าโสม

พระยาศรีสิงหเทพ

พระองค์เจ้าจจร

พระองค์เจ้าวัฒนา

หลวงฤทธิ

เวลายามเศษเสด็จมาประทับชิตติงรัม ประทับตรัสกับอัครราชทูตพิเศษ
 กรุงออสเตรีย เคาน์การาเด็ก ทูตฝรั่งเศส เยกชติไชล็ก ทูตอเมริกัน กุลด์ ทูต
 อังกฤษแลเจ้านาย แลพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม มหาสุรารณ์
 แก่เคาน์ ชาลส์ซาลุสกี เวนนอน เอกบตรา ออกินนารี อัครราชทูตพิเศษกรุง
 ออสเตรีย เวลา ๔ ทุ่มเศษ ราชทูตถวายบังคมลากลับไป แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๔

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย หลวงเสนา
ภักดีนำศุภอักษรเมืองนครลำปางกราบทูลว่า เจ้าพรหมาพิพงศธาดาเห็นว่าตำแหน่ง
ที่เจ้าราชบุตร เป็นเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ พระยาวิงขวา วังอยู่ ขอรับพระราชทาน
เจ้าราชภาคนัยเป็นเจ้าราชบุตร พระยาชมพู่เป็นพระยาวิงขวา เมืองหลวงพระ
บาง แลขอหนานไชยวงศ์ผู้ว่าที่พระยาราชวงศาเมืองพะเยา เป็นพระยาอุปราช
เมืองพะเยา กับส่งเครื่องยศเจ้าราชบุตร คนโททอง กระโถนทอง พานเงินเครื่อง
ในทองให้เจ้าราชภาคนัยคุมลงมาส่ง กับไบบอกพระยาประทุมเทวาริบาลอุปฮาด
เมืองหนองคายว่า พระยาประทุมเทวาริบาลเสียจักษุ อุปฮาดเป็นลมสันนิบาต
จะรับราชการต่อไปไม่ได้ ขอรับพระราชทานราชบุตรผู้บุตรพระยาประทุมเทวา
ริบาล ผู้ว่าราชการเมือง พระวรสารสุโรบุตรราชวงศ์คนเก่า เป็นพระอุปฮาด
รับราชการต่อไป กับไบบอกพระพนมนครานุรักษ์เมืองนครพนมว่า ได้เร่งได้เงิน

๑๑๒

แทนผลเร็วส่วย —|— ส่งไปถวายกรมหมื่นประจักษ์แล้ว กับได้ส่งตีบูกบรรณา
การ ๒๐๐ ไปส่งพระยามหาอำมาตย์ กับพระยามหาอำมาตย์ให้หล่อกระสุนปืน
ส่งอีก ๑๐๐ แท่ง รวม ๓๐๐ แท่ง กับว่าที่ราชวงศ์ว่างอยู่ ขอราชบุตรเป็น
ราชวงศ์ต่อไป กับไบบอกท้าวบุญญาผู้ว่าที่พระยาขุขันแลพระพิไชยสุนทร

๒

ปลัด ว่าจัดเงิน ๑๐|— แต่งท้าวเพี้ยคุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสา
ธิราช กับไบบอกพระวิเศษภักดีเจ้าเมือง พระภักดีโยธาปลัดเมืองศรีสะเกษว่า

๔

ได้จัดเงิน —|— พระประจักษ์บั้งนิก เมืองราชสีสอเมืองขึ้น จัดได้เงิน ๑๐|—
ให้ราชบุตรว่าที่ยกกระบัตรเมืองศรีสะเกษ หลวงศรีรัตนเมืองราชสี คุมลงมาสมโภช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แลนำราชบุตรพระวรสารสุโรเมืองหนองคาย ท้าว

บุญจัน พระคลังทพจักษ์เมืองชุน ราชบุตรหลวงศรีรัตนเมืองศรีสะเกษเผ่าทูล
ละอองธุลีพระบาท

พระยาพิพัฒโกษานำพระเสนาราชภักดี ยกกระบัตรเมืองจันทบุรี หลวง
ฤทธิเดชชลขันธ์ ยกกระบัตรเมืองชลบุรี หลวงสัตยานุกูล ผู้ช่วยเมืองบางละมุง
กราบถวายบังคมลาไปรับราชการบ้านเมือง พระราชทานสัญญาบัตรกรมหมื่น
ประจักษ์ศิลปาคม เป็นเยเนรล บัญชาการทหารซึ่งรักษาพระบรมมหาราชวัง
ได้บังคับทหารบรรดารักษาราชการในพระบรมมหาราชวังทั้งสิ้น ๑ หม่อมเจ้า
วัฒนา ในกรมหมื่นสิทธิสุขุมการ เป็นเลฟเตแนนต์เคอลแนนต์ บังคับการ
ทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ๑ จมื่นวิจิตไชยศักดิ์อาวุธเป็นเมเยอร์ในกรมทหาร
มหาดเล็กรักษาพระองค์ นา ๑๕๐๐ หม่อมทศทิศฎาเดชเป็นเอตยูแตน ใน
กรมทหารมหาดเล็ก นา ๑๐๐๐ เปมาสเตอร์ ชายนัด นายชั้นเป็นมาสเตอร์ใน
กรมทหารมหาดเล็ก นา ๑๐๐๐ นายเสงี่ยมเป็นกวอดเตอร์ในกรมทหารมหาด
เล็ก นา ๑๐๐๐ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ครุหนึ่งเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๑๕

ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีอะไร

วัน ๑ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาราชภักดีนำบอก
พระยาวิเศษไชยชาญ เมืองอ่างทองว่า ณ วัน ๕ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก เวลา
สองยาม มีอายุผู้ร้ายปล้นเรือนหลวงแพ่ง เก็บทรัพย์สินสมบัติแลเงินค่านาของหลวง

๔๙

แพ่งรวม $\frac{๗}{-}$ ทองรูปพรรณหลายสิ่ง แล้วจึงนายโอรุบุตรหลวงแพ่งตาย บ่าว
ไพร่บ่วยเจ็บ ๓ คน ฟ้องให้เรียกคนมีชื่อ ๗ คน เพื่อน ๓๐ ยังชำระอยู่ ถ้าได้
ความประการใด จะมาบอก

พระวิจารณ์อาวธอ่านบอกพระวิจิตรชาญณรงค์ เมืองปธานบุรีว่า มีตราให้
พระสัจจาภิรมย์ออกไปทำทางสายโทรเลข ให้จัดคนช่วยจ่ายเงินค่านาเป็นเสบียง
อาหาร ได้จัดกรรมการคุมไพร่กองละ ๒๐ คน ๔ กอง ตัดเสาดางทางสันเขต
แดน ๑๒๐๒ เส้นแล้วทาง ๖๐๒ เส้น ตัดเสา ๗๐๐ คน วัน ๗ ๆ ๖ ค่ำ เกิด
พายุกล้าแต่บ่าย ๒ โมงจนบ่าย ๕ โมง บ้านเรือนเจ้าเมืองกรมการราษฎรหัก
พัง ๓๐ หลัง ชำรุด ๓๐ หลังเศษ ต้นไม้หักทับทางโทรเลขมาก เรือในทะเล
เสีย ๔ ลำ คนตายลอยติดฝั่ง ๔ คน วัน ๒ ๆ ๖ ค่ำ ฝนตก น้ำบ่าลงจากเขา
ท่วมเมืองที่ลุ่ม ๓, ๔ ศอก ที่ดอน ๑, ๒ ศอกบ้าง ต้องรอกการทำโทรเลข ถ้าได้
ลงมือเมื่อใด จะบอกมา

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระยาราชวรานุกุล หลวงไกรนารายซึ่งไปราช-
การทัพ กลับมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารพอควร
แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำภายใน
ใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อม
ด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตยา ข้าราชการทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้า
ตามตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมตามขัตติยราชประเพณี
ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงานกรมวัง กรมมหาดไทยนำท้าวบุญคง
ว่าที่พระวิเศษสุรฤทธิ เมืองบริคณห์นิคม ท้าวเพี้ย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ถวายต้นไม้ทองเงิน พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสปฏิสันถารพอควร แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกประทับห้องตรึงรูป เจ้าพนักงานกรมวังแล
กรมท่า นำ เคนัน ชาล์ ชาลส์กี อัครราชทูตวิเศษกรุงออสเตรีย ๑ กงสุล
ออสเตรียในกรุงเทพฯ ๑ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท อัครราชทูตวิเศษกราบ
ถวายบังคมลาที่จะกลับไปยุโรป มีพระราชดำรัสปฏิสันถาร ถึงการที่ราชทูตได้
เข้ามารักษาทางพระราชไมตรี โดยทางเรียบร้อย มีอภัยยศเรียบร้อยเป็นที่ต้อง
พระราชหฤทัย แลโปรดพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๔
ภัทรภรณ์ แด่มีสเตอร์ อาเชอ กุต ซอลส์ กงสุลออสเตรียกรุงเทพฯ ๑ กับพระ
ราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๕ วิจิตรภรณ์ ให้ราชทูตนำไปให้
ฟรานเชสโค คาราตู ไปรเวตลีเกรตารี ราชทูต เป็นของพระราชทาน ๑ แล้ว
ราชทูตถวายคำนับกลับออกมา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๔ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่ายแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบ
บอกพระไชยบุรินทร์ ปลัดเมืองพิษณุโลก ว่าได้เร่งเงินส่วยกองหลวงไพร่รักษามา
มาไว้อำยทำคลังปี^{๑๑}— หลวงไพร่รักษาส่งมา^๖— ยังไม่ครบ ได้เร่ง
อีกก็ยังไม่ได้ ตัวหลวงไพร่จนว่าลงมากรุงเทพฯ จึงออกเงินรองอีก^{๑๐}/_{๑๒} ทำคลัง
ปี^{๑๒} เสร็จแล้วได้นำปี^{๑๓}ของสำหรับเมือง แลปี^{๑๔}นกองทัพบกที่ฝากไว้เข้าคลังเสร็จแล้ว
มีการสวดมนต์เลี้ยงพระเสร็จแล้ว แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครุหนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาที่พิเศษเสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม ไม่มีบอกข้าราชการอันใด
แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๖ ๗ คำ ปักน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาที่พิเศษเสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม หลวงเสนาภักดีนำใบบอก
อุปฮาดราชบุตร เมืองบริคัณห์นิคม ว่าได้ทำบุญสี่สามะโนครวัคนเมือง
เชียงขวาง ซึ่งยกมาตั้งเมืองบริคัณห์นิคม แลมาแต่เมืองหนองคาย แลครวัพนที่

แตกฮ่อมารวม ๒๒๙๑ คน กับว่าได้เฉลี่ยเก็บเงินได้ $\frac{๙}{๓}$ ได้ส่งให้พระยาราษ

๑๑ | ๓ จำในครัวที่สมัครมาแต่เมืองจะลายเป็นเสบียง ๑๔ | — แลจัดหาต้นไม้
ทองเงิน ส่นจำนวนเงินที่เก็บได้แล้ว

แล้วเสด็จขึ้นประทับออปปิศครหนิง เสด็จขึ้น

วันนกรมหมื่นศิริรัช ๙ กรมหมื่นสมมต ๙ เสด็จกลับจากสิงคโปร์

วัน ๗^๗ ๗ คำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันศุกร์หมื่นศิริรัชสังกาศ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เข้าไปเฝ้าข้างใน
ในการที่กลับจากส่งกรมหลวงเทวะวงศ์เมืองสิงคโปร์

เวลาแล้ว เสด็จออกขุนนาง ไม่มีใบบอกขั้ราชการ

วัน ๑๙ ค่ำ ปุณ นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

๖๕.๔
วนนลลอเตยนพรรษาข้างใน

วัน ๒๓ ค่ำ ปกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งทรงประสูติ

เสาะแสวงหาแต่ข้างขึ้นอ่อน ๆ นั้นอาการมากลง ประชุมหมอลวงบนพระที่นั่ง
อาการเป็นมุกเลือด แลมีพระองค์ร้อนด้วย ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระ
พระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทรงหล่อเทียนพรรษาที่มณฑลพระที่นั่งจักรีมหา
ปราสาท

วัน ๓๐ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้าวันนั้น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ซึ่งประสูติพระอาการมากลงอีก
โปรดให้ชุมนุมหมอลวงเสวยศักดิ์ มาถวายพระโอสถ พระอาการทรุดลงโดยลำดับ
จนเวลา ๗ ทุ่ม ๒๔ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์
สิ้นพระชนม์บนพระที่นั่ง ซึ่งอยู่กับพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เป็นที่ทรง
พระอาลัยเศร้าโศกแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี
ซึ่งเป็นพระชนนีเป็นที่ยิ่ง ขณะเมื่อสิ้นพระชนม์ แลเมื่อทรงพระประชวรมาก
คือตั้งแต่เวลาเข้ามา พระบรมวงศานุวงศ์ได้เข้าไปประชุมอยู่ ณ ที่นั้นพร้อมกัน
หลายพระองค์ พระชันษาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่สิ้นพระชนม์นี้ นับโดยปี
ตามสุริยคติ ปี ๑ กับ ๖ เดือน ๔ วัน ตามจันทรคติ ๑ ปี ๖ เดือน ๑๙ วัน
ตามลำดับวัน ๕๕๐ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประชวรพระวายุ
เป็นอันมาก อนึ่งวันนั้นเป็นวันดิถีที่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ แลสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนภานุประชวรสิ้นพระชนม์ โดยทางสุริยคติการ
โปรดให้มีการสวดมนต์เลี้ยงพระ มีเทศนาในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ไม่ได้
เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จออกมาเพ็ญพระราชกุศล.

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

ภาคที่ ๒๓

พิมพ์ครั้งแรก	ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้า ทศโนภาศ เกษมสันต์	พ.ศ. ๒๕๐๘
พิมพ์ครั้งที่สอง	ในงานฉาปนกิจศพ นายบันลือ รักวานิช	พ.ศ. ๒๕๑๐

